

М-р Олга Ѓуркова

**КРИВИЧНА ПОСТАПКА ЗА КОРУПТИВНИТЕ
КРИВИЧНИ ДЕЛА ВО РИМСКОТО ПРАВО**

Издавач:

Алфа 94 Скопје

Рецезенти:

Проф. Д-р Гордана Бужаровска – Лажетик
Доцент д-р Гоце Наумовски

Корица:

Атанас Ѓурков
www.digitaldreamsteam.com

Компјутерска обработка:

Атанас Ѓурков
www.digitaldreamsteam.com

Печати: Алфа 94 Скопје

CIP – Каталогизација во публикација
Национална и универзитетска библиотека „Св. Климент
Охридски“ Скопје

2343.984035

ЃУРКОВА, Олга

Кривична постапка за коруптивните кривични дела во
Римското право / Олга Ѓуркова – Скопје: Алфа 94 МА, 2010
– 161 стр.; 24 см

Фусноти кон текстот: - Библиографија: стр.153-161

ISBN 978-9989-936-26-6

а) Кривична постапка – Корупција
COBISS.MK – ID 78288651

М-р Ѓуркова Олга

**Кривична постапка за коруптивните кривични
дела во Римското право
- монографија –**

Скопје, 2010

На моето семејство

СОДРЖИНА

СОДРЖИНА	5
РЕЦЕНЗИЈА.....	9
ВОВЕД.....	13
2. Методологија на подготвување и презентирање на трудот	15
ПРВ ДЕЛ: КРИВИЧНОТО ПРАВО И ПОСЕБНИТЕ ВИДОВИ НА	
КОРУПТИВНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА ВО РИМСКОТО ПРАВО	
(ИЗНУДА - REPETUNDAE И КОРУПЦИЈАТА - CARIES,	
VENALITER, AMBITUS)	18
ГЛАВА ПРВА	18
1.1. Поим на кривично право и кривично дело во Римското	
право.....	18
1.2. Поделба на кривичните дела на Delicta privata и Delicta	
publica.....	22
1.3. Видови на кривични дела	25
1.4. Општи согледувања за изнудата (repetundae)	32
1.4.1. Изнудата во денешното common law и во	
македонското законодавство	36
1.5. Општи согледувања за корупцијата (caries, venaliter).....	41
1.5.1. Корупција во судството	42
1.5.2. Корупција во изборите и гласањето (ambitus)	48
1.6. Видови на санкции во Римското кривично право.....	53
1.7. Заклучок.....	54
ВТОР ДЕЛ: ОСНОВНИ ОБЕЛЕЖЈА НА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА	
ВО РИМСКОТО ПРАВО И КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ЗА	
КОРУПТИВНИТЕ КРИВИЧНИ ДЕЛА: изнуда (repetundae) и	
корупција (caries, venaliter и ambitus)	57
ГЛАВА ВТОРА	57
1.1. Поим за кривична постапка и основни начела на	
кривичната постапка.....	57
1.2. Казнената постапка во Римското право.....	60
1.3. Субјекти на казнената постапка	66
1.3.1. Процесни субјекти на функцијата кривично гонење	
66	
1.3.1.1. Обвинител.....	66
1.3.2. Процесни субјекти на функцијата одбрана.....	69

1.3.2.1. Обвинет.....	69
1.3.2.2. Адвокат	73
1.3.3. Процесни субјекти на функцијата пресудување....	75
1.3.3.1. Судови.....	75
1.3.3.1.1.Организација на кривичното судство во периодот на Републиката	78
1.3.3.1.2.Организација на кривичното судство во периодот на Империјата	84
1.3.3.1.3.Порота и избор на судии поротници.....	86
1.4. Процесни дејства во казнената постапка	89
1.4.1. Место на преземање на процесните дејства.....	90
1.4.2. Време на преземање на процесните дејства	91
1.5. Докажување.....	92
1.6. Доказни средства	94
1.7. Стадиуми на казнената постапка	96
1.7.1. Казнената постапка во Монархијата и Раната Република	96
1.7.2. Казнената постапка во Доцната Република	98
1.7.2.1. Судењата во quaestio perpetuae.....	99
1.7.3. Казнената постапка во Императорски период .	106
1.7.4. Казнената постапка во Римските провинции ...	112
1.7.5. Правото на жалба на одлуките во сите периоди од развитокот на Римската држава.....	113
1.8. Заклучок.....	115
ГЛАВА ТРЕТА.....	117
ИЗНУДАТА (REPETUNDAE) И КОРУПЦИЈАТА (CARIES, VENALITER, AMBITUS) ВО ПРОЦЕСНОТО КРИВИЧНО ПРАВО ВО РИМ	117
1.8. Quaestio de Repetundis.....	117
1.8.1. Процесното законодавство за коруптивните кривични дела.....	117

1.8.2. Казнената постапка за коруптивните кривични дела според законот Lex Acilia repetundarum	122
1.8.2.1. Надлежност за коруптивните кривични дела според Законот Lex Acilia repetundarum	122
1.8.2.2. Состав на судот quaestio de repetundae	125
1.8.2.3. ОБВИНУВАЊЕ	129
1.8.2.4. ИСТРАГА И СОБИРАЊЕ НА ДОКАЗИ.....	131
1.8.2.5. ГЛАВЕН ПРЕТРЕС	132
1.8.2.6. ПРЕСУДА.....	133
1.8.2.7. ПРОЦЕНКА НА ШТЕТА - LITIS AESTUMATIO И ПОСТАПКАТА ЗА НАДОМЕСТ НА ШТЕТАТА	137
1.8.2.8. НАГРАДИ ЗА УСПЕШНО ОБВИНЕНИЕ.....	140
1.9. Case – study на судска постапка за repetundae, caries и ambitus.....	141
1.1. Заклучок – влијанието на Римската казнена постапка врз модерните казнени системи.....	146
1.2. Заклучок - ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА.....	150
ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА.....	153

РЕЦЕНЗИЈА

Ни причинува задоволство да го поздравиме објавувањето на монографијата „Кривичната постапка за коруптивните кривични дела во Римското право“ од м-р Олга Ѓуркова како солидно изработен и квалитетен труд од одличен автор. Засега најзначаен придонес на Ѓуркова е изработката на нејзиниот магистерски труд „Кривичната постапка за коруптивните кривични дела во Римското право“ кој изменет во определени делови, се објавува под истиот наслов. Авторката се решава својот магистерски труд да го доработи и заокружи во монографија која успешно го обработува прашањето за корупцијата и за посебната кривична постапка која била перфектно уредена во Римското право.

Трудот е систематизиран во два дела од кои првиот дел содржи една глава а вториот две.

Во ПРВАТА глава од монографијата, авторката ги анализира основните прашања за кривичното право и посебните видови на коруптивни кривични дела во Римското право. Посебно ја опфаќа поделбата на казнените дела на *delicta privata* и *delicta publica* во чија што основа е правилото: дали со стореното зло и се наштетува на државата или на поединецот. Понатаму, се обработува материјалното кривично право за изнудата *repetundae* и корупцијата во најпознатите свои облици – судска *caries*, *venaliter* и електоралната корупција *ambitus*. Овде, авторката прави обид, на експлицитен начин, да ги дефинира овие негативни појави во Римското општество. Посебно, авторката докажува дека развитокот на овој посебен казнен суд, ќе го забрза развитокот на казнено правниот систем воопшто. Токму појавата на *quaestio de repetundae*, ќе ги стави современите темели на античкото кривично Римско право и на античката казнена постапка и ќе ја даде насоката на неговото развивање. Конечно, истата ќе го опфати и системот на санкции кои што бил предвиден за *repetundae*, *ambitus* и *caries* како и реституцијата на износот. Во заклучокот авторката финално ќе ги разграничи овие институти и ја дава својата оценка за развиеноста и уреденоста на кривичното право во Рим.

Понатаму, во глава ВТОРА, авторката пристапува кон елаборирање на основните обележја на казнената постапка. Овде на сумарен начин ги преставува основните начела на казнената постапка, меѓу кои особен акцент е ставен на оние кои и денес се дел од процедуралната легислатива. Авторката

елементарно ги елаборира и субјектите на постапката каде што посебно се задржува на *quaestio de repetundis*. Во втората глава, авторката, главно се задржува на стадиумите на казнената постапка во Монархијата, Доцната Република и Империјата при што истата детално ги опфаќа судењата во *quaestio perpetuae* од причини што овие судови се првично конституирани со цел да им се суди на сторителите на коруптивни кривични дела. Според Ѓуркова, поротните судења, кои се главна карактеристика на судскиот казен систем во периодот на Републиката и на контрадикторната постапка во периодот на Раната Империја, се главниот корен на Англо – Американското поротно судење.

Во ТРЕТАТА глава, Ѓуркова, дава приказ на посебните постапки за *quaestio de repetundis*, *caries* и *ambitus*. Во оваа глава, авторката особено внимание посветува на изнудата од страна на државните функционери и службеници кои што противправно стекнувале имотна корист за да сторат или не сторат нешто на кое се правно обврзани. Во оваа глава, на сумарен начин се прикажани и субјектите на казнената постапка, кои што се елаборирани преку поделбата според процесните дејства кои што тие ги остваруваат: Кривично гонење (обвинител), Одбрана (обвинет и адвокат) и Пресудување (судовите). Авторката најмногу се задржува на поротните судови и на особено интересен начин го прикажува избирањето и разрешувањето на судиите и судиите поротници, а особено на претседавачот на трибуналот. Како главен извор на казнената постапка за коруптивните кривични дела Ѓуркова го користи законот *Lex Acilia repetundarum*. На крајот, авторката, преку *case – study* методот опфаќа неколку судења за *repetundae*, *ambitus* и *caries* во функција на подетално осознавање на практичните аспекти на судењата.

Последниот дел од монографијата преставува презентирање на заклучоците, од кои едниот се однесува на влијанието на Римската казнена постапка и воопшто на Римското право врз денешните правни системи а вториот заклучок е всушност сумирање на претходно добиените заклучоци кои што следеа после секоја глава од монографијата изработена од страна на кандидатката Олга Ѓуркова, а во насока на потврдување на појдовната теза за неприкосновеното влијание на римската казнена постапка врз развитокот на современата казнена постапка.

Во делот кој се однесува на користената литература и прописите, наведени се повеќе домашни и странски релевантни библиографски единици.

Монографскиот труд на кандидатката претставува самостоен труд на еден млад и амбициозен истражувач, кој на еден мошне успешен начин успева да ги разграничи елементите на посебната казнена постапка која што постоела во Римското право за изнудата (*repetundae*) и за корупцијата (*caries*) односно корупцијата во електоратот (*ambitus*). Фасцинантноста на начинот на кој е уреден казнено правниот, процедуралниот и пенитенцијарниот систем кај Старите Римјани, е еден од главните аспекти на оваа монографија при што авторката укажува на значењето кое ова прашање го имало кај Старите Римјани и кое, помалку или повеќе слично е уредено и во рамките на модерното позитивно право на некои од земјите на Западна Европа. Значајноста на Римскиот казнен систем ја гледаме прво во фактот што тој бил првиот антички правен систем кој што се поседувал целосна правна уреденост, детално елабориран и целосно кодификуван и непротивречен правен извор со огромно влијание врз современата казнена правда.

Тргнувајќи од фактот дека римското право ја претставува базата од која модерното казнено право ги влече своите корени, преку анализата и елаборирањето на прашањето за казнената постапка во Римското право со посебно внимание на еден од најдобро уредените аспекти *repetundae* и *ambitus* судењата, несомнено е дека овој труд ќе даде еден нов поглед кон перфектната уреденост на правниот систем во Стар Рим. Впрочем, римската правна терминологија до ден денес е општо прифатена терминологија. Римското право ни остави во наследство прецизна терминологија која што недвосмислено ги изразува комплексните правни концепти. Исто така, Римската терминологија ги поврзува различните правни системи па дури и оние кои што настанале во сосема поинакви општествено – економски услови. Ова право ќе го воведе и концизниот, јасен и елегантен стил во формирањето на правните правила. Извадоците од правната литература која ја оставиле старите Римјани се уште се цитираат, со цел да се објасни некој институт и да се покаже оригиналноста во неговото потекло.

Во монографијата преку анализа на решенијата со кои се уредува казнената постапка во Стариот Рим, се укажува на тежината која тие решенија ја имаат за одделни правни системи. Оттука, преку наведување на конкретни решенија за конкретни

прашања (изнуда и корупција), се укажува на фактот дека определени институти предвидени во казнената постапка на Стариот Рим се уште имаат голема вредност и оттука потребата за нивно понатамошно предвидување во насока на обезбедување правна сигурност во спроведување на казнената постапка. Преку фактот што елаборираните институти во рамките на тезата преставуваат пандан на современите институти во казнената постапка ја согледуваме римската генијалност на креирањето на казнените процесни решенија.

Монографијата „Кривичната постапка за коруптивните кривични дела во Римското право“ претставува оригинален труд, во кој прашањето за корупцијата и посебната кривична постапка исцрпно и детално е елаборирано, покажувајќи вистинско познавање на материјата и претставувајќи ја авторката како вреден и квалитетен истражувач на полето на кривичното процесно право. Монографијата претставува база за понатамошно истражување во сферата на кривичното процесно право и истата дава посебен научен придонес за настанувањето на кривичното процесно право и кривичната процесна постапка воопшто.

Затоа имаме чест да го поздравиме објавувањето на монографијата „Кривичната постапка за коруптивните кривични дела во Римското право“ од м-р Олга Ѓуркова, како квалитетен труд, што со оглед на значењето и интересноста на темата, како и значајните резултати од анализата на материјата ќе ја разбуди љубопитноста на читателот.

Рецензенти:

проф. д-р Гордана Бужаровска
доц. д-р Гоце Наумовски

ВОВЕД

Целта на монографијата е при нејзината разработка да се разграничи посебната казнена постапка која што постоела во Римското право за изнудата (*repetundae*) и за корупцијата (*caries*) односно *ambitus* (корупцијата во електоратот) од останатите казнени постапки. Овие две постапки се скоро нераздвојни една од друга така што опфаќањето на само едната од нив би бил половичен аспект на секоја од нив.

Фасцинирани од начинот на кој е уреден кривично правниот, процедуралниот и пенетенцијарниот систем кај Старите Римјани, се определивме за анализа и елаборирање на прашањето за *казнената постапка во Римското право*, како би укажале на значењето кое ова прашање го имало кај Старите Римјани и кое, помалку или повеќе идентично е уредено и во рамките на модерното позитивно право на некои од земјите на Западна Европа. Тргувајќи од фактот дека римското право ја претставува базата од која модерното кривично право ги влече своите корени, на становиште сме дека преку анализата и елаборирањето на прашањето за казнената постапка во Римското право со посебно внимание на еден од најдобро уредените аспекти *repetundae* и *ambitus* *судењата*, ќе дадеме еден нов поглед кон перфектната уреденост на правниот систем во Стар Рим. Впрочем, римската правна терминологија денес е општо прифатена терминологија. Всушност, ќе се обидеме преку анализа на решенијата со кои се уредува казнената постапка во Стариот Рим, да укажеме на тежината која тие решенија ја имаат за одделни правни системи. Оттука, преку наведување на конкретни решенија за конкретни прашања (изнуда и корупција), ќе се обидеме да укажеме на фактот дека определени институти предвидени во казнената постапка на Стариот Рим се уште

имаат голема вредност и оттука потребата за нивно понатамошно предвидување во насока на обезбедување правна сигурност во спроведување на казнената постапка. Имено на становиште сме дека оние класични институти кои што се во основата на римското кривично право а кои што се одликуваат со својата перфектност не треба да подлежат на процесот на модернизирање на казнените законодавства. Преку овој труд ќе се обидеме да ја потврдиме основната вредност на Римското право како конститутивен елемент на цивилизираното општество а особено за значењето на Римското право за модерната казнена постапка. Преку фактот што елаборираните во рамките на тезата институти преставуваат пандан на современите институти во казнената постапка ја согледуваме римската генијалност на креирањето на казнените процесни решенија.

Институтот *repetundae* е уреден со повеќе закони меѓу кои како најважни ќе ги истакнеме: *Lex Calpurnia repetundarum*, *lex Junia*, *Lex Acilia repetundarum*, *lex Servilia repetundarum*, *Lex Cornelia*, *lex Iulia repetundarum* и др. Во *Lex Iulia repetundarum* на најдобар начин е утврдена посебната постапка и посебните казни кои што можат да бидат изречени на функционер односно носител на државна функција кој ја злоупотребувал својата функција преку изнудување на пари од странките. Во овој труд ќе биде посебно елабориран законот *Lex Acilia de repetundae*. Под поимот на *Res repetundae* се подразбирало: *кривично дело кое што опфаќа изнудување на пари или било каква друга имотна корист од страна на носител на државна функција, а од жителите на одредена провинција за да стори нешто кое што е обврзан да го изврши без никаква надомест, или истото да не го изврши иако е обврзан на тоа, како и да прикрие докази во текот на постапката како и преземање на слични дејствија*. Во примањето и изнудувањето на пари и остварувањето на друга имотна корист можеле да се вбројат и подароците, наплаќањето на консултации со службениците кои според правните прописи биле бесплатни, стекнување на противправна имотна корист преку принудна неправедната компензација помеѓу функционерот и неговата странка итн. За да не постои заблуда во однос на подароците во законот постоела посебна глава во која е изречно наведено дека функционерите можат да примаат подароци само од најблиските роднини до второ колено и од своите жени. Меѓутоа со промена на владетелите овој закон, а посебно делот за примањето подароци, ќе претрпат многу

модификации поради што ќе биде утврдена висината на годишна сума до која можат да се примаат подароци.

Еден од поинтересните аспекти на ова право е и реституцијата на она што им било противправно одземено на самите странки. Па така, со *Lex Acilia de repetundae* е предвидена реституција на двоен износ од изнудената сума на пари. Во случаите кога со *repetundae* била загрозувана националната сигурност или биле превземени дејства спротивни на интересите на Рим тогаш можела да биде изречена и смртна казна.

Сметаме дека проучувањето на прашањето за поротните судења во рамките на монографијата е од суштествено значење од причина што *quaestio repetundae* во почетокот биле поротни судења (така биле конституирани со законот *Lex Calpurnia repetundarum*) но со развитокот на Републиката надлежноста и составот на судот постепено се менувале. Различните владетели донесувале различни закони па затоа неретко казнените правила на казнената постапка често подлежеле на промени.

Конечно, неминовно е правилното дефинирање и на корупцијата, што во Римското право е испреплетена со *repetundae*, и тоа како во судството така и во изборниот систем каде што истата има особено атрактивни карактеристики.

Главното прашање на кое ќе треба да се одговори во монографијата е она кое се однесува на казнената постапка за *repetundae* и за *ambitus*, за составот на судовите, за материјалното право, начинот на донесување на пресуда и видовите санкции кои се предвидени со тогаш постоечките закони.

2. Методологија на подготвување и презентирање на трудот

Имајќи ја во предвид специфичноста на темата и фактот дека станува збор за право кое веќе формално не постои, основен метод кој го користиме е *историскиот* метод. При објаснувањето на настанокот на казнената постапка ќе се користи *гносеолошкиот* метод. Понатаму, при анализата на предностите и слабостите на правилата на казнената постапка ќе се користи *социолошкиот* метод.

Позначајните теоретски разработени прашања во рамките на монографијата ќе бидат поткрепени со пресуди за чија цел ќе биде користен *case-study* методот. При утврдувањето на „вечноста“ на одделни правни правила на Римското право кои што постојат во денешните кривично – правни системи, а

посебно во нашиот казнен систем, ќе биде користен *компаративниот* метод. Конечно, сумирањето на резултатите на целокупното истражување и анализа се врши со помош на *дијалектичкиот* метод.

Штип, 11.01.2010 год.

Авторот

ПРВ ДЕЛ: КРИВИЧНОТО ПРАВО И ПОСЕБНИТЕ ВИДОВИ НА КОРУПТИВНИ КРИВИЧНИ ДЕЛА ВО РИМСКОТО ПРАВО (ИЗНУДА - REPETUNDAE И КОРУПЦИЈАТА - CARIES, VENALITER, AMBITUS)

ГЛАВА ПРВА

1.1. Поим на кривично право и кривично дело во Римското право

Оценката за развитокот на една држава ја даваме во согласност со развиеноста на нејзиниот правен систем а посебно со развиеноста на кривичното право. Нормално, развитокот на кривичното право започнува со првичните определувања на одредени човекови постапки како кривични дела. Овие постапки биле најпрво против религијата и боговите¹ и биле нарекувани смртоносни гревови.² За овие кривични дела не важеле државните закони туку божественото право.³ Кривичните дела против луѓето и сопственоста во почетокот биле квалификувани како приватни кривични дела, затоа што повредата и штетата од ваквите дела го погодувала само поединецот па затоа државата немала обврска да го казни сторителот. За ваквите дела важел принципот на талион. Со развитокот на цивилизацијата, кривичните дела против религијата исчезнале а се појавиле кривичните дела против телесниот интегритет, личната безбедност и сопственоста.

Во иста насока се одвивал и развитокот на кривичното право во Рим. На почетокот, концептот за кривични дела бил исполнет со два вида на кривични ⁴ дела: кривични дела кои ги провоцирале боговите за кои казните биле жртвување на

¹ За ова види повеќе во: Burdick, W.: The Principles of Roman Law and their relation to modern law, New York, 1938, Chapter XXIII: the Law of public wrongs, стр. 676, во понатамошниот текст Burdick, W.

² За ова види повеќе во: Greendige, A.H.J., The Legal procedure of Cicero`s time, Oxford Clarendon press, 1901, во понатамошниот текст Greendige, A.H.J.

³ За ова види повеќе во: Walton, F.R.: Historical introduction of the Roman Law, Edinburg, 1920, Chapter XXI, Crimes, Wrongs and Punishments in Early Criminal Law, стр. 204-206, во понатамошниот текст Walton, F.R.

⁴ Ibid, стр.203-205

грешникот за да се воспостави хармонија на небото, а со тоа и на земјата, и кривични дела против државата и државното уредување. Во почетокот на Римската Империја кралот имал суверена власт (*impegiu*) која што му ја овозможувала целосна контрола како над секуларната сфера така и на обожувањето на боговите и на државната религија. Ова власт му давала право да ги изрекува смртните казни. Одредена власт му била дадена и на *pater familias* кој повикувајќи се на *patria potestas* учествувал во судењето и казнувањето на лицата кои биле под негова власт.⁵

Изрекувањето на *roena publica* значело и нужна поделба на кривичните дела на: кривични дела кои спаѓале во *delicta publica* или *crimina publica* и на кривични дела *delicta privata* или *crimina privata*. Казната за некои од делата била камшикување, за некои смртна казна а за одредена група сеуште важел *lex talionis* или принципот на талион.

Кривични дела во овој период биле: навредата и пеењето на навредливи песни, телесна повреда, оштетување на имотот, кражба, палење на куќи или на ниви со пченка, давањето на лажен исказ или лажно сведочење, убиство и предизвикување на јавни нереди. Посебно биле определени околностите во кои било извршено делото. Така на пример, ако кражбата била извршена ноќно време, на сторителот, доколку бил полнолетен, можело да му се изрече смртна казна. Исто така и предизвикувањето на јавни немири или бунт било казнувано со смрт доколку било извршено ноќно време.⁶

Со натамошниот развој на Империјата се развивал и казнениот систем а со тоа и се зголемил бројот на кривичните дела за кои што казната била *roena publica*. Константа во развојот било кривичното дело предавство - *crimen laesae majestas* или *perduellio*.

Во почетокот, при дефинирањето на поимот кривично дело во Римското право правниците наидуваа на извесни потешкотии од причини што овој поим бил определен многу генерално. Кривичните дела биле дефинирани како зло сторено против заедницата. Ваквото генерализирање во практиката имало свој нус производ – апсолутна неопределеност. Никој не можел да утврди кое кривично дело е сторено против заедницата а кое против индивидуата. На ова прашање се надоврзувале и многу други како: што е кривично дело а што е нанесување на зло и

⁵ Burdick, W.: стр. 677

⁶ Види точка 1.3. Видови на казнени дела во овој труд

која е разликата меѓу нив; дали секое нанесување на зло е кривично дело; како и кој ќе ги инкорпорира новите кривични дела во казнениот систем и многу други.

Со појавата на првите казнени законски одредби во законите и поставувањето на основниот принцип на кривичното право, *nullum crimen nulla poena sine lege stricta*, кривичното дело ќе биде определено како чиста правна конструкција. Со други зборови, *кривично дело е она што законот вели дека е казниво*. Примарната цел на определувањето и дефинирањето на кривичното дело е граѓаните да знаат што е кривично дело и како ќе бидат казнети во случај да сторат кривично дело. Со тоа им се гарантира и правната сигурност. Не постои кривично дело ако не постои закон, за секое кривично дело предуслов е да постои законска одредба затоа што кривичното дело може да постои само во контекст со законот.

Некои од термините со кои се означувало кривичното дело биле: *scelus* (злосторство), *facinus* (лошо дело), *nefas* (злодело), *peccatum* (грев), *maleficium* (лошо, погрешно) и *delictum* (неморално дело), од кои секој означува посебен аспект на нанесување на зло но истите биле употребувани и во други аспекти од римското право. Така на пример, термините *maleficium* и *delictum*, биле користени и со друго значење. Gaius, како *maleficium* означува еден аспект од наследното право.⁷ Законот *Lex Cornelia as maleficium*, пак укажува на еден од аспектите на губење на граѓанството.⁸ Современите на Gaius пак под *maleficium* подразбирале магија и слично. Во Римското право посебниот вид на постапка за секое кривично дело постоел како форма на сигнализирање за сторено кривично дело. Така на пример, *quaestio de repetundis* означува кривично дело изнуда.

Според Римското право, за да едно дело се квалификува како кривично дело истото треба да ги исполнува кумулативно следниве услови:

- 1) Кривичното дело настанува со извршување на некое надворешно дејствие (*delicta in commissione*), а по класичното право е утврдено дека кривичното дело може да се изврши и со несторување односно *delicta omissione*. Самата намера да се преземе или да се пропушти одредено дејствие, доколку не била

⁷ *Inst.* 2.81

⁸ *Inst.* 1.128

- соопштена ниту пак остварена, не преставувала кривично дејствие (*de interis non judicat praetor*) .
- 2) за кривично дело се барало превземаното дејствие да претходи на одредена последица. Ако превземаното дејствие не и претходи на последицата или последицата отсуствува се сметало дека кривично дело не постои. Таквото дејствие било оценувано како обид да се стори кривично дело.
 - 3) Кривично дело постои само тогаш кога меѓу дејствието што и претходело на последицата и самата последица постои вистинска причинска врска или каузален нексус. Ако врската меѓу тоа дејствие и последицата била само временска и привидна тогаш не постои кривично дело.
 - 4) За постоење на кривично дело било потребно превземаното дејствие да биде противправно, а неговата последица да биде нанесување на штета на друг. Но превземените противправни дејства и покрај предизвикувањето на повреди на туѓи добра, ја губат противправноста, доколку се работело за случаи на самоодбрана и состојба на нужда (*inculpata tutela*).
 - 5) За настанување на кривичното дело се барало сторителот на дејствието да биде свесен или барем да можел да биде свесен за последиците на своето дејствие. Со други зборови, за настанување на секој деликт се бара вина или одговорност за вина на деликвентот. Степени на одговорност биле *dolus* или умисла и *culpa lata* или груба небрежност и *culpa levis* или лесна небрежност⁹. *Dolus* можел да биде двоен: предвидување на последицата и желба таа да се оствари или *dolus directus* и *dolus indirectus*, или пак предвидување на последицата и лекомислена увереност дека таа нема да се оствари или *dolus eventualis*.¹⁰ Меѓутоа не секогаш одговорноста на сторителот се утврдувала врз основа на субјективна вина. Во старото право важеле правилата и на објективна одговорност како и одговорност за делата предизвикани од други лица.

⁹ D 50,17,55

¹⁰ За ова види повеќе во: Пухан, И.: Римско право, Скопје, 1973, Глава XII : Деликти како извор на облигации, стр.387-402, во понатамошниот текст Пухан, И.

- 6) Последен елемент за настанување на кривичното дело е истото да биде санкционирано. Доколку станувало збор за *delicta publica* тогаш казната или била физичко зло кое што му се заканувало на телото на сторителот или пак парична казна што секако се исплатувала во полза на државната благајна. Доколку пак станувало збор за *delicta privata* сторителите биле санкционирани или со надомест на штета или со *poena privata* односно со парична казна што обвинетиот му ја исплаќал на оштетениот.¹¹

Оттука кривичното дело во Римското право можеме да го дефинираме *како противправно дело кое што со закон е определено како кривично дело* (согласно начелото *nullum crimen nulla poena sine lege stricta*).

Под поимот кривичен закон, Римските правници подразбирале не хиерархија од посебни кривични дела туку *видови на обвиненија кои што можат да бидат поднесени и процедуралните и пеналните последици кои што ги трпеле обвинетиот и обвинителот од тие обвиненија*.¹²

1.2. Поделба на кривичните дела на *Delicta privata* и *Delicta publica*

Според едни автори, со терминот *delicta* во Римското право се означуваат само приватните деликти кои се извор на облигации а со терминот *crimina* се означуваат казнените дела. Според други, терминот *delicta* го означува секое противправно дејство санкционирано со некоја казна или со некои други негативни последици што му се заканувале на извршителот на таквото дејствие или на деликвентот.¹³ Истакнатиот теоретичар Burdick, вели дека деликтот е повод за настанување на облигационен

¹¹ Во македонското казнено право основни елементи на поимот казнено дело според проф. Д-р Марјановиќ се: човеково поведение кое може да се јави во вид на активност односно сторување и пасивност односно несторување, противправност, вина, предвидена санкција во законот, додека според проф. Д-р. Камобовски основни елементи на казнеото дело се: дејствие (поведение), предвиденост во законот, противправност, вина, казновост. За ова види повеќе во Марјановиќ, Ѓ.: Македонско кривично право, Скопје, 1998. Во понатамошниот текст како Марјановиќ, Ѓ.: Стр.82-83 и Камбовски, В.: Казнено право, општ дел, Скопје, 2006, во текстот како Камбовски, В. Книга I.

¹² Harries, J.: *Law and Crime in the Roman World*, Cambridge University Press, 2007, <http://www.cup.es/catalogue/catalogue.asp?isbn=9780521535328&ss=ind> , последен пат отворена на 06.05.2009 година

¹³ Пухан, И.: стр.387-402

однос помеѓу обвинетиот и оштетениот при што сторителот е должен или обврзан да му ја надомести штетата на оштетениот и да плати определена казна.¹⁴ Според Институциите на Јустинијан сите облигации кои што се поврзани со деликти настануваат поради неправедниот чин – *ex ipso malefico*.

Според санкцијата пропишана против деликвентот и според природата на штетата предизвикана со противправните дејствија деликтите се делеле на **delicta publica** и **delicta privata**. Во одредени случаи класификацијата на делото во *delicta privata* или *delicta publica* зависела од фактот дали кривичното дело е сторено против лице кое врши државна функција односно е припадник на кралскиот двор. Таков бил случајот со тешката и обичната телесна повреда и со навредата (се до донесувањето на Законот на Сула *lex de iniuris*) односно во случаите кога овие дела биле направени против член на Римскиот авторитет а од страна на оние кои му се покорени нему, тогаш биле третираны како *delicta publica*.¹⁵

Delicta publica или *crimina* биле оние противправни дејства што по своите последици и по својот интензитет предизвикувале голема општествена опасност. Постапката за нив се одвивала пред некој од државните трибунали.¹⁶ Овие казнени дела биле казнувани со физичко зло кое што му се заканувало на телото на сторителот или со парична казна што секако се исплатувала во полза на државната благајна.¹⁷

Delicta privata биле противправни дејствија со кои се повредувале приватните интереси, а кои биле санкционирани или со надомест на штета или со роена *privata* односно со парична казна што обвинетиот му ја исплаќал на оштетениот. Во Законот на XII таблици приватните деликти биле сфатени како противправни повреди на заштитените интереси на римските граѓани, санкционирани со роена *privata* или со надомест на штета што деликвентот бил должен да му ја исплати на оштетениот.

Delicta privata се делеле според природата на повредените интереси и според времето во кое настанале.

¹⁴ Burdick, W.: стр. 485

¹⁵ За ова види повеќе во: Powell, J., Paterson J., Cicero the advocate, Oxford University Press, 2004, Chapter I: Lintott A.: Legal procedure in Cicero's time, стр. 61, во понатамошниот текст Powell, J., Paterson J.,

¹⁶ Burdick, W.: стр. 485

¹⁷ Пухан, И.: стр.387-402

Врз основа на природата на повредените интереси деликтите се делеле на деликти со кои биле повредувани имотни добра и на деликти со кои се повредувале човековиот психофизички интегритет: телесниот интегритет, слободата, честа, моралот. Оваа поделба помагала во определувањето на санкциите со кои биле заштитени оштетените лица.

Врз основа на времето кога настанале, приватните деликти се делеле на деликти од старото право или на деликти од Законот на XII таблици и на деликти, што со воведување на посебни санкции, ги вовеле римските претори.

Теоретската поделба на казнените дела е многу едноставна меѓутоа проблемите настануваат кога треба одделни казнени дела да се вбројат во групата на едните или другите. Од овие причини одредени казнени дела биле вбројувани и во *delicta privata* и во *delicta publica*. Подоцна, постепено со развитокот на казнената наука, правно ќе се оправда припадноста на едно исто дело и во обете групи при што таквите дела ќе бидат градираны по степени на повреда, по различниот објект на напад или сл.

Во последната генерација на Републиката, под Корнелискиот правен систем, поделбата на казнените дела на приватни и јавни станува се појасна и логична, блиска на денешното, современо кривично материјално и процесно право. Во приватни деликти се вбројувале: кражбата, намерното предизвикување на штета на туѓи предмети, потешки прекршоци против моралот (*Lex Scantinia*), телесна повреда и навреда. За истите постапката е според правилата на приватна тужба и се водела кај урбаниот претор.

Во јавни казнени дела се вбројувале пак: тешка телесна повреда, убиство, подметнување на оган, заговор за обвинување и осудување на невино лице, предавство, организиран заговор за да се влијае на резултатите за време на избори, проневера на државни пари, насилство, бунт, заплашување, фалсификат и измама, корупција за време на избори и гласање, изнуда, лажно преставување како Римски граѓанин, злонамерно обвинување и други. Овие постапки биле водени пред постојаните поротни судови односно *quaestiones perpetuae*.¹⁸

¹⁸ За ова види повеќе во: Davidson J.L.: Problems of the Roman criminal law, Oxford University Press, Volume 2, Chapter XV: Jury trials for capital crimes, стр.22, во понатамошниот текст Davidson J.L. Книга II.

1.3. Видови на кривични дела

За да ја согледаме вистинската систематизација на казнените дела во Римската држава ќе ја искористиме поделбата на казнените дела која што ја направил Sherman.¹⁹ Тој казнените дела ги дели на следниот начин:

а) Казнени дела од јавното право

1. Казнени дела против државата и државното уредување

Предавство (perduellio, crimen laesae majestas). Според Римската концепција предавство во себе ги консумира сите други казнени дела со кои се штети на интересите на државата. Така под предавство се подразбира: напад, навреда, телесни повреди на Императорот, Сенатор, советници во Сенатот, конзули, заговор за убиство на магистрат, земање во заложништво на некој од државните службеници, злосторничко здружување, бунт, војничко дезертерство, неовластено влегување во државниот архив и ослободување на лице кое што е прогласено за виновно и на кое му е изречена казна.

Лицата кои биле обвинети за предавство можеле да бидат подложени на тортура. За квалифицираните облици на ова дело можела да биде изречена и смртна казна. Дури имало случаи некои лица и по смртта да бидат обвинети и осудени за предавство со цел нивниот имот да биде конфискуван во полза на државата.

Пиратство. Според Римското право во ова кривично дело спаѓале кражбите и бандитството. И во модерното кривично право во Америка пиратството е подвид на кражбите. Во Македонското кривично право пиратството спаѓа во Казнени дела против човечноста и меѓународното право.

Фалсификување и фалсификување на пари. Фалсификување на документ или јавна исправа и фалсификување на пари се казнени дела за кои можела да биде изречена смртна казна или депортација.

2. Казнени дела против правосудството

Несовесно вршење на службата од страна на државен службеник. За ова кривично дело се казнувале оние службени лица кои што незаконски дозволиле невино лице да биде подложено на тортура, измачување или да биде убиено. Исто

¹⁹ За ова види повеќе во: Sherman, C.P.: Roman Law in the modern world, New Haven Law book, USA, 1922, Chapter II: Criminal Law, Crimes, стр 475-485, во понатамошниот текст Sherman, C.P.

така под несовесно вршење на службата се подразбира и непроцесуирање на жалбата на пресуда од страна на судијата а до повисокиот суд и незаконското собирање на даноци. Ова кривично дело било казнувано со смртна казна или со депортација.

Спречување на спроведување на правдата. Во оваа група спаѓаат казнените дела: прикривање на кривично дело, *praevanitiatio* или намерно осудување на невина личност, лажно обвинување за сторено кривично дело – клеветата или *calumnia* (за кое казната била телесна и инфамна – врежување на буквата „К“²⁰ на челото на осудениот) и опструкција на судски процес. Во оваа група е и кривичното дело – *tergiversatio* односно несоодветно повлекување на обвинението од страна на обвинителот за време на судењето.

Кривоклетство и лажно сведочење. Во оваа група се вбројуваат делата како давање лажен исказ на судење и лажење под заклетва. Доколку лицето кое било обвинето е осудено на смртта казна неправедно поради лажното сведочење тогаш на сведокот кој што сведочел лажно му се изрекува санкција смртна казна или депортација.

Поткуп.²¹ Во оваа група се казнените дела: примање на поткуп за да неправедно се обвини или да не се покрене обвинение, корупција, посредување во корупција, примање на поткуп од страна на судија и примање на пари од страна на државен службеник за да ја злоупотреби својата должност. За ова дело подетално ќе зборуваме во Глава прва, во точките 1.5., 1.5.1. и 1.5.2.

Изнуда. Под поимот на *Res repetundae* се подразбирало: *кривично дело кое што опфаќа изнудување на пари или било каква друга имотна корист од страна на носител на државна функција, а од жителите на одредена провинција за да стори нешто кое што е обврзан да го изврши без никаква надомест, или истото да не го изврши иако е обврзан на тоа, како и да прикрие докази во текот на постапката како и преземање на слични дејствија.* Во примањето и изнудувањето на пари и остварувањето на друга имотна корист можеле да се вбројат и подароците, наплаќањето на консултации со службениците кои според правните прописи биле бесплатни, стекнување на противправна имотна корист преку принудна неправедната

²⁰ Ibid, стр 475-485

²¹ Ова казнено дело е санкционирано со Lex Cornelia de falsis

компензација помеѓу функционерот и неговата странка итн. И за ова дело подетално ќе зборуваме Глава прва, во точка 1.4. од овој труд.

3. Казнени дела против јавниот морал

Бигамија, неверство,²² заведување, абортус, противприроден блуд. Полигамијата и бигамијата била строго казнувана во Рим. За време на Константин неверството или *adulterium* било казнувано со смртна казна. За да постои кривично дело неверство (кое што може да го изврши само жената) жената мора да е во брак. Ако мажот е во брак а жената не е тогаш нема неверство.²³ Заведувањето на слободни и чесни немажени жени исто така е кривично дело. За ова дело казните биле телесни или имотни. Абортусот преставувал кривично дело независно од тоа дали жената била во брак или не. Казните за абортус биле најразлични: релегација, конфискација, работа во рудник, камшикување до смртна казна. Инцестот, содомија и противприродниот блуд исто така биле остро осудувани. Казните за овие дела биле депортација или смртна казна извршена со палење на телото на обвинетиот.

4. Казнени дела против личниот и телесен интегритет

Убиство, *parricidium*²⁴ и самоубиство. За убиство казната секогаш била смртна. За убиство на близок роднина доколку роднината е родител и баба или дедо тогаш казната била секако смртна но била извршувана на начин што убиецот бил ставан во вреќа заедно со куче, петел, змија и мајмун и бил фрлан во река. Труењето²⁵ исто така спаѓа во оваа група на казнени дела. Доколку убиството било сторено од небрежност тогаш казната била релегација или принудна работа во рудниците. Нема да се казни мажот или таткото кој ќе го убие љубовникот на својата жена или ќерка.²⁶ Исто така не е казниво убиството сторено во

²² Императорското право за казнените дела против јавниот морал е засновано на законот *Lex Julia de adulteris* од Augustus.

²³ Мажот можел и да има вонбрачни децата додека жената за тоа била казнувана со смртна казна.

²⁴ *Lex rompeia de paricidiis* под *paricidium* подразбира – убиство на родител, брачен другар, дедо и баба, или друг предок, син, ќерка, вујко, вујна, брат сестра, и друг близок роднина

²⁵ *Lex Cornelia de sicariis et venificis*

²⁶ Sherman, C.P.: стр 475-485

нужна одбрана. Самоубиство се казнувало со конфискација на половина од имотот на оној кој си го одзел животот.

Телесна повреда, неправедно присилно прогонство. Телесната повреда е често кривично дело во Римската држава и истата била казнувана со телесни казна односно камшикување или со прогонство. Во телесна повреда се сметало и кастрирањето без согласност.²⁷

Силување, грабнување од неморални причини. Казната за силување (*rapus mulierum*) била смрт. Грабнувањето од неморални причини било казнувано или со прогонство или со смрт.

Неправедно лишување од слобода, киднапирање. Неправедното лишување од слобода е кривично дело кое што било санкционирано со прогонство, принудна работа во рудници или со парична казна. За киднапирањето (*plagium*) била изрекувана смртна казна.

Навреда, уцена. Нападот на честа и угледот е меѓу првите и најчести казнени дела. Уште во Законот на XII таблици стои дека доколку некој даде срамна изјава за неког тогаш тој треба да биде истепан до смрт.²⁸ Казната за уцена пак била релегација или депортација.

Обид да се изнуди пари со сериозна закана исто така спаѓа во оваа група на казнени дела.

5. Казнени дела против имотот

Намерно предизвикување на пожар. Малициозното палење на туѓа куќа е кривично дело кај кое за неговите квалифицирани облици можела да биде изречена смртна казна.

Кражба. Кражбата или *furtum*, во зависност од нејзиниот интензитет, можела да припаѓа и на групата на приватни деликти и во групата на јавни деликти. *Furtum* преставувал деликт што се состоел во одземање на туѓи предмети (во почетокот само подвижни односно *furtum rei*, а подоцна ова правило е проширено и со *furtum usus* или противправно ползување на туѓа ствар или *furtum possessionis* односно противправно одземање на владение од лице што на тоа имало право) со намера за прибавување полза на деликвентот. Според една од првичните класификации на кражбите во *delicta publica* спаѓале: *furtum manifestum* или

²⁷ Казниво според *Lex Cornelia de sicariis*, види Dig. 48,8,3,4.

²⁸ XII Tables, VIII, 1.

јавна кражба²⁹ и *furtum lance et licio* или кражба откриена по свечено пребарување на туѓа куќа³⁰. Во *delicta privata* пак спаѓале *furtum nec manifestum* или тајна кражба³¹, *furtum conceptum* или откриена кражба³² и *furtum oblatum* или подметната кражба³³. Во времето на Сула започнала и поделбата на *furtum* од *rapina* (разбојништвото) кога и исчезнал *furtum lance et licio*. Наместо последново дело се вовеле казнените дела *furtum prohibitum* *furtum* или одбивање да се дозволи претрес на куќата и *non exhibitium* одбивање да се предаде пронајдената ствар. Во класичното право сите овие кражби преставувале *delicta privata* и за нив била изрекувана казна која била парична и гласела на двоен, троен или четирикратен износ од вредноста на предметот на кражбата. За ова кривично дело можела да биде изречена и казна принудна работа во рудник или релегација. Поради полесно остварување на правата на оштетените од кражба имало два вида на тужби, редовни сопственички и посебна казнена тужба.

Rapina или разбојништво преставувало одземање на туѓи ствари од страна на банда деликвенти или со оружје од поединци или банда. Тужбата за ова кривично дело се викала *actio vi bonorum rapatorum* а казната била четирикратен износ на вредноста на одземената или оштетената ствар.

Кражба на религиозни предмети, проневера - *peculatis*, кражба на имотот на наследник – *crimen expilatae hereditatis*. Кражба на религиозни или свети предмети се сметала како кражба на државен или јавен имот. Истата била казнувана со смрт или со депортација. *Peculatus* е форма на проневера која што се состои од незаконско присвојување на свети предмети за своја употреба. Казната исто така е депортација или смрт.

²⁹ Како јавна кражба се сметала кражбата во која деликвентот бил фатен на лице место – *in flagranti* или непосредно по земањето на стврите – *cum corpore delicti*. Ако кражбата била извршена ноќно време тогаш сопственикот бил овластен и да го убие сторителот, а ако кражбата била извршена дење тогаш сопственикот имал само право на вооружен отпор.

³⁰ Кога сомнителното лице не допуштало редовно пребарување на неговиот дом, тогаш оштетениот влегувал гол во неговата куќа и со чинија во рака ја пребарувал. Во случај да ја најде кај него тогаш осомничениот одговарал за *furtum manifestum*.

³¹ Односно кражба во вистинска смисла на зборот која што завршува со тајно однесување на туѓиот предмет.

³² Кога кај некое лице бил пронајден украдениот предмет без разлика дали тоа лице е вистинскиот крадец на стварта.

³³ Кога украдената ствар некому му била подметната.

Доколку некој оневозможи правото на наследување да биде остварено или злоупотреби туѓо право на наследство или пак противправно го присвои имотот на наследникот, истиот бил казнуван за *crimen expilatae hereditatis*.

Stelionate,³⁴ фалсификување на ракописи, тестаментални измами. Во Stelionate се вбројуваат следниве казнени дела : продавање на ист имот два пати, продавање на имот под хипотека и ставање на имот под хипотека по втор пат. Казната била принудна работа или релегација. Фалсификување на ракописи било казнувано со релегација. Во тестаментарните измами влегуваат: правење на лажен тестамент, уништување, прикривање и уништување на восочниот печат.

6. Разновидни казнени дела

Во оваа група се вбројани сите казнени дела кои не можат да се класифицираат во претходните пет групи.³⁵

Лажни мерки во вршењето на продажбата, неправедна промена на цената на прехранбените продукти. Овие казнени дела биле казнувани парично или со забрана за вршење на професија, дејност или должност.

Религиозни казнени дела, практикување на ритуали поврзани со магија, сквернавање на гробишта. По прогласувањето на христијанството како единствена религија, се што не било во согласност со неговите одредби се сметало за ерес. За казнени дела се сметале и гатањето и предвидувањето на судбината, кои биле казнувани со камшикување, лишување од слобода и депортација. Враџбините и другите ритуали поврзани со магија, како и поседувањето на книги со ваква содржина и принесување на жртви исто така било казнувано. Конечно и сквернавењето на гробиштата било казнувано со депортација, работа во рудниците и смртна казна.

b) Казнени дела од приватното право

Injuria во старото римско право или во Законот на XII таблици можела да се вброи и во *delicta privata* и во *delicta publica* во зависност од нејзиниот интензитет. Таа од почетокот била дефинирана како секоја повреда на туѓи материјални и лични

³⁴ Stelionate – голема група на казнени дела *crimen falsi* која што е санкционирана со законот *Lex Cornelia de falsis*, види Inst. 4,18,7; Dig. 48,10.

³⁵ Sherman, C.P.: стр 475-485

добра, истата била единствена и била категоризирана во *delicta privata* и за нејзе постоела единствена казна од 25 аси.³⁶ Со воведувањето на *Lex Aquila*, *Injuria* била поделена на два одделни деликти: *damnum injuria datum* или напад врз материјални добра и обична *injuria* која што преставувала напад врз личните добра односно телесниот интегритет и истата била подетално регулирана во едиктите на преторите. Со оглед на дејствието на нападот како *injuria* можело да се смета и навредата и тоа *convicium* или усмена навреда и јавна навреда. Во навреда, на почетокот, спаѓало и кривичното дело силување кое било квалификувано како навреда на моралот (*adtemptata pudicitia*). *Injuria atrox* или тешка *Injuria* постоела тогаш кога нејзините дејствија биле квалификувани како *facto, tempore, loco* и *persona* односно особено тешки, сторени во незгодно време (ноќе), на незгодно место (јавно) и против угледни луѓе. Тужбата за *Injuria* се викала *action injuriarum aestimatoria* а санкцијата веќе не била единствена туку истата се утврдувала од случај до случај. Во времето на Сула, односно со донесувањето на *Lex Cornelia de injuriis*, *Injuria* можела да биде квалификувања и како *delicta publica* кога станувало збор за тешка телесна повреда или насилство и сл. Во такви случаи казнената постапка се водела во *quaestio perpetuae* и се изрекувала *roena publica*.³⁷

Dolus бил приватен деликт што настанувал со измама на содоговорувачот во моментот на склучување на договорот или со несовесно однесување кон него во текот на траењето на некој облигационен однос. Тужби за овој деликт биле *exceptions doli* и *action doli*. Казните биле надомест на штета а во случај на *actio doli* можела да биде изречена и *infamia*.

Metes (принуда) бил деликт што се остварувал со противправни дејствија од физичка природа (*vis absoluta*) и противправни дејствија од психичка природа или страв предизвикан со цел некое лице да се наведе да се согласи на нешто што инаку не би го сакало: *si liberum esset noluissem sed coactus volui*. Тужби за ова дело биле *exceptions quod metus causa* и *action quod metus causa*.

Други деликти кои што често се извршувале во Римското општество се *foenus* или лихварство што се казнувало со четирикратен износ на сумата, *ignis junctum* неовластено вградување на туѓ материјал во сопствената зграда, *depositum*

³⁶ Закон на XII таблици, 8, 4.

³⁷ Пухан, И. стр.387-402

или затајување на ствари дадени на чување, *damnum Injuria datum* или оштетување на туѓи предмети, *frauds creditorum* или свесно изигрување на доверителите со цел да не можат да ги наплатат своите побарувања при што дејствие на извршување на ова кривично дело било склучување на симулирани (фиктивни) договори или договори за подарок на имотот на трети лица, *inflamatio* или предизвикување на пожар кој ако е скривен тогаш влегува во *delicta publica* а ако е извршен од небрежност тогаш е *delicta privata*.

1.4. Општи согледувања за изнудата (*repetundae*)

Називот *repetundae* доаѓа од латинските зборови *res* - што укажува на ствари и *rescupiae* – пари кои што можат да бидат изнудени како поткуп и повторно вратени на лицето од кое што биле изнудени – *repetere*. Во *Lex Iulia repetundarum* на најдобар начин е утврдена посебната постапка и посебните казни кои што можат да бидат изречени на функционер односно носител на државна функција кој ја злоупотребувал својата функција преку изнудување на пари од странките. Под поимот на *Res repetundae* се подразбирало: *кривично дело кое што опфаќа изнудување на пари или било каква друга имотна корист од страна на носител на државна функција, а од жителите на одредена провинција за да стори нешто кое што е обврзан да го изврши без никаква надомест, или истото да не го изврши иако е обврзан на тоа, како и да прикрие докази во текот на постапката како и преземање на слични дејствија*.

Ова кривично дело, е воведено со формирањето на првиот постојан поротен суд – *quaestio de repetundis* во 149 година п.н.е. со законот *Lex Calpurnia*. Овој закон е донесен од *Calpurnius Piso*, и е уште познат како *Calpurnia repetundarum*. Со овој закон е формиран првиот *quaestio perpetuae* - суд составен од одбор од поротници кои, во почетокот, биле избирани само од редот на сенатори, и кои се наоѓале под раководство на претор.³⁸ Преторот, кој бил одговорен главно за случаи каде не-римјаните биле вмешани, бил назначен за прв претседател на судот. Функцијата на судот била да истражува обвиненијата во името на не-римјаните за исплаќање на пари изнудени од страна на римските магистрати. Се до 126 година п.н.е. тужители пред овие судови можеле да бидат само не-римјаните кои што биле

³⁸ За ова види во поточка 1.3.3.1.3. за Избор и разрешување на поротници од овој труд.

најчеста жртва на изнуда. По 126 година п.н.е. како тужител за изнуда можел да се јави секој. Постапките на судот се базирале на *legis actio sacramento*, антички процес кој најдобро може да се опише како опклада, заложување на сума пари од секоја странка кои ги зема победникот. Доколку судот нареди исплаќање на оштета, таа би била едноставна исплата на изнудената сума. Особено за овие дела била изрекувана казната *infamia*. Сисеро го сметал законот *lex Calpurnia* како голем пионер, или табела на провинцијалните права. Тој во една прилика кажал:

*„Постоечката пракса на изнудување ви е добро позната на сите вас, но ако искуството е најдобриот учител, тогаш ми е најдобро позната на мене. Јас сум судеел за изнудување; сум бранел многу обвинети; сум бил поротник, сум раководел со судот за изнудување.“*³⁹

Во ни една друга област на експертиза Сисеро не прави вакви тврдења. Потоа биле донесени многу закони, секој поостар од претходниот. Првата фаза во еволуцијата на законот за изнудување не води до *lex Acilia*. Законот *lex Junia*, кој бил донесен извесен период помеѓу *Lex Calpurnia* и *Lex Acilia*, за нас останува нејасен. Единствено што може да се каже со сигурност е дека овој закон мора на некој начин да ја подобрил статутарната заштита на не-римјаните.

Најострите закони кои следеле по *lex Calpurnia* започнале со *Lex Acilia repetundarum* од 123-122 година п.н.е. Овој закон, трет во серијата на закони за изнудување, определил сумата што треба да се исплати да се зголеми за двапати од сумата што била изнудена. Суровоста била засилена со последователните закони кои формално ја запечатиле врската со *maiestas minuta* преку препишување капитални казни за изнудување во околности на претерана бруталност. Се поставува прашањето: Зошто постојано се менувало законодавството за изнудата? Секој нареден закон бил едноставно изменета изјава на *lex Calpurnia*, со некои процедурални измени. Тргувајќи од фактот дека Римјаните биле големи практичари нелогично е да го променат законот во отсуство на неопходна потреба. Дали тие го игнорирале вистинскиот проблем и озаконувале фантазија?

До самиот крај на вториот век законите за изнудување биле засегнати само со оштета. Во таа смисла, *lex Acilia* предвидува

³⁹ Bauman, R.A.: *Human rights of ancient Rome*, Routledge publisher, London and New York, 2003, стр. 58 во натамошниот текст како Bauman, R. Книга II

двоен износ од изнудената сума. Подоцна освен исплата на оштетата била изрекувана и казната *infamia*. Дури и каде што изнудувањата биле особено брутални, прекршителот не подлежел на некои точни казниви последици поинакви од *infamia*. Казнување за бруталноста како такво лежело одвоено од законите за изнудување, во општата област на *majestas minuta*. Но ова се променило преку серија на закони воспоставени од 104/101 до 59 год. пред н.е., кога дошло до делумно спојување на *repetundae* и *majestas*. Овој втор бран на закони за изнудување се проширил на поголем терен, кој вклучувал капитална казна покрај оштетата. Зголемената казна била наметната не само кога изнудувањата против индивидуите и заедниците биле постигнати со екстремно дивјаштво (*saevitia*), но и кога се земале пари не толку за брутални изнудувања колку за предавнички активности против римскиот народ. Државните службеници го поседувале она што политичките научници го нарекуваат „монопол на насилство“.⁴⁰

Вториот бран започнува со *lex Servilia repetundarum* спроведен од страна на трибунот C.Servilius Glavucia во 104 или 101 пред н.е.

Законот *Lex Cornelia*, пак, донесен за време на владеењето на Sulla во 81 година п.н.е., и ќе важи се до донесувањето на законот на Julius Caesar. Со овој закон ќе биде проширена јурисдикцијата на трибуналите за кривичното дело *repetundae*. Проширената јурисдикција ќе биде за илегалните дејствија од страна на судиите и на другите државни службеници кои што примаат поткуп, како и за оние кај кои што финално завршуваат бесправно стекнатите пари и имот. Казните за овие дела и понатаму ќе бидат надомест на штета и *aquae et ignis interdictio*. Со примената на овој закон ќе бидат осудени едни од најзначајните функционери L. Dolabella, Cn. Piso, C. Verres, C. Macer, M. Fonteius и L. Flaccus, од кои на последните двајца адвокат ќе им биде Cicero.⁴¹

Дефинитивна уреденост ќе биде постиганата во законот ***lex Iulia repetundarum*** на Julius Caesar во 59 година п.н.е. Овој статут исто како и сите други, ја уредува посебната постапка за

⁴⁰ Addison – Wragge, A.: *Bribery and Extortion*, London, 2007, стр.

⁴¹ Статија од George Long, M.A., Fellow of Trinity College, стр. 986-987 од William Smith, D.C.L., LL.D.: [*A Dictionary of Greek and Roman Antiquities*, John Murray, London, 1875.](#) Последен пат отворена на 10.08.2009 година

овие казнени дела, одредува посебна казна и ја уредува реституцијата на штетата направена со ова кривично дело. Кривичното дело *peretundae* во законот *lex Iulia* е определено како: *изнудување или примање на поткуп од населението на една провинција а од страна на било кое службено лице кое што врши јавна функција, или било кое друго прекршување на службената должност преку примање на пари или имот.* Од самата големина и комплексност на *lex Iulia* можеме да забележиме дека во законот таксативно се наброени како казниви скоро сите начини на илегално збогатување со злоупотребување на службената положба. Бидејќи ова дело можело да го стори само лице кое е вршител на некоја државна функција, самата зачестеност на делото укажувала на неправилно регрутирани државни службеници. Olivia Robinson вели: „не се очекувало од Римските сенатори да бидат светци но сепак се очекувало да покажат извесна умереност и да ја спроведуваат правдата“.⁴²

Целиот спектар на законот на Цезар е илустриран преку судењата на А.Габиниус, кој бил конзул со Пизо во 58 и заменик конзул во Сирија од 57-54.

Репарацијата била проширена и на наследниците на обвинетиот кои што можеле да бидат повикани на одговорност (најкасно за 1 година) за неправедно збогатување. Уште во почетокот со првата инкриминација ова дело било *delicta propria* а како извршител можел да се јави само припадник на сенаторскиот ред. Подоцна ќе биде проширен кругот на извршители на сите службени лица носители на државна функција. За време на владеењето на Tiberius, Сенатот ќе ја прошири одговорноста за ова кривично дело и на сопругите на носителите на функции. Во примањето и изнудувањето на пари и остварувањето на друга имотна корист можеле да се вбројат и подароците, наплаќањето на консултации со службениците кои според правните прописи биле бесплатни, стекнување на противправна имотна корист преку принудна неправедната компензација помеѓу функционерот и неговата странка итн. За да не постои заблуда во однос на подароците во законот постоела посебна глава во која е изречно наведено дека функционерите можат да примаат подароци само од најблиските роднини до

⁴² За ова види повеќе во: Robinson, O.F.: *Penal practice and penal policy in ancient Rome*, Routledge publisher, London and New York, 2007 од 78-99, во натамошниот текст Robinson, O.F.

второ колено и од своите жени. Меѓутоа со промена на владетелите овој закон, а посебно делот за примањето подароци, ќе претрпат многу модификации поради што ќе биде утврдена висината на годишна сума до која можат да се примаат подароци.

Римските власти сметале дека само апсолутната уреденост на изнудата ќе ги спречи немирите или можниот бунт кој би бил предизвикан од несоодветното однесување на носителите на државна власт.

Во периодот на владеење Императорот Trajan (98–117), повеќето од казнените судења кои што се одвивале пред Сенатот биле за изнуда и примање поткуп, *de pecunia repetundae* или *de pecuniae repetundis*. Најмногу обвинувања за *repetundae* имало во периодот од 26 година п.н.е. до крајот на владеењето на Domitian. Во 1 век п.н.е. Сенатот ќе го конфискува имотот на еден од сенаторите обвинет за *res repetundae* со што во јавноста била створена слика дека на оштетените ќе им биде овозможена правилна реституција и правдата во секој случај ќе биде задоволена.

1.4.1. Изнудата во денешното common law и во македонското законодавство

Тргувајќи од фактот дека денешното common law, сепак својата основа, база, ја влече од Римското право, на мислење сме дека е неопходно накратко да елаборираме позицијата на кривичното дело изнуда во common law системот, и да објасниме од каде изнудата е поврзана со поткупот. Преку денешните забелешки за изнудата во common law, дојдовме и до објаснување зошто во античкото римско право, судот кој што судел за изнуда истовремено бил надлежен и судел и за корупција.

Потеклото на терминот „extort“ (изнуда) или „extortion“ (изнудување) во англискиот јазик исто така има Римско потекло. Овој термин потекнува од парафразирање на латинскиот термин „torture“ што буквално значи да се изнуди нешто од некој, при што тоа се прави на начин што тој некој страда,⁴³ независно од тоа дали она што се изнудува е сведочење или пари.

⁴³ Addison – Wragge, A.: Bribery and Extortion, London, 2007, стр. 8, во понатамошниот текст како Addison – Wragge A.

Според common law, оние кои што изнудуваат пари обично ги бараат во вид на поткуп. Изнудата во World Book Encyclopedia е дефинирана како *кривично дело на барање на поткуп со закана или ветување за злоупотреба на службената положба од страна на државен службеник*.⁴⁴ Разликата помеѓу поткупот и изнудата, според Justice Gilbert од САД⁴⁵, е во тоа што кај поткупот има барање или нудење и примање на противправна имотна корист, кое е на доброволна основа, а кај изнудата барањето е императивно и придружено со присила, односно противправната имотна корист е изнудена. Во една пресуда од САД⁴⁶ стои дека поткупот е доброволен а изнудата е присилна.⁴⁷

Според common law, законските обележја на изнудата се многу слични до оние на кривичното дело разбојништво,⁴⁸ додека според македонското законодавство овие обележја изнудата ја

⁴⁴ The World Book Encyclopedia. E v.6. (1985). Chicago, Illinois: World Book Inc., стр.355

⁴⁵ <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/E/Extortion.aspx> , последен пат отворена на 25.06. 2009 година.

⁴⁶ United States v. Adcock: Justice Stephenson wrote of bribery in distinguishing it from extortion, as follows: bribery ... connotes a voluntary offer to obtain gain; where extortion connotes some form of coercion.

⁴⁷ Така и во: UNITED STATES of America, Plaintiff-Appellee, v. Floyd PRICE, Defendant-Appellant : Id. at 995 n.5. Similarly, in United States v. Braasch, supra, 505 F.2d at 151, Mr. Justice Clark wrote for this court: **"So long as the motivation for the payment focuses on the recipient's office, the conduct falls within the ambit of 18 U.S.C. § 1951. That such conduct may also constitute 'classic bribery' is not a relevant consideration."** Though some cases contain language arguably contrary to this position, e. g., United States v. Adcock, 558 F.2d 397, 403-04 (8th Cir.), cert. denied, 434 U.S. 921, 98 S.Ct. 395, 54 L.Ed.2d 277 (1977), we adhere to the view expressed in Braasch. Price accepted money wrongfully and with the knowledge that it was paid to induce him to perform or to fail to perform official functions. **This was enough to constitute extortion under the Hobbs Act.** Пресуда достапна на страната: <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F2/617/617.F2d.455.79-1480.html>, последен пат отворена на 23.08.2009

⁴⁸ Според англиското законодавство „Actus Reus“, лат. битие на делото изнуда е заканата која се упатува кон жртвата со цел, исто како и кај разбојништвото, да се присвои нејзиниот имот. Според ова законодавство, разликата меѓу овие две дела е во времето. Така кај разбојништвото, заканата е во моментот на ограбување, а кај изнудата заканата е за идно дејствие. Mens Rea, или криминалната намера на делото изнуда е преку закана за идно зло, жртвата перманентно де се лиши од својот имот. За ова види повеќе во Samaha, Joel. (2002). Criminal Law: Seventh Edition. Belmont, California: Thompson Learning, Inc, во понатамошниот текст како Samaha, J. стр. 474.

приближуваат до кривичното дело присилба.⁴⁹ Разликата не е многу голема, имајќи го во предвид фактот дека разбојништвото е сложено кривично дело кое во својата основа има две кривични дела: присилба и кражба.

Во common law законодавствата, постојат три вида на изнуда.⁵⁰ Првиот вид е поткуп. Поткупот е *дефиниран како давање или ветување за идно предавање на нешто од вредност на лице кое е во позиција на доверба, и кое како возврат на поткупот ќе ја злоупотреби својата службена положба за да го задоволи барањето на подмитувачот.*⁵¹ Поткупот е казнив само за државните службеници. Оние кои што даваат пари на приватни лица, за да им биде завршена одредена услуга, не вршат кривично дело. Така, според англосаксонското право, доколку барањето на пари за да заврши некоја работа е од страна на приватно лице кое не е носител на државна функција, тогаш тоа преставува кривично дело уцена (blackmail). Лепезата на државни службеници е широка, при што како државни службеници во судот, покрај судијата се сметаат и судски службеници, поротник, сведок, социјален работник и друго лице инволвирано на било кој начин во постапката. Казната за поткуп може да биде затвор од 1 до 10 години, парична или и обете.

Вториот вид на изнуда, според common law, е уцената - blackmail. Уцената е дефинирана како *обид да се изнудат пари од жртвата преку закана за објавување на некој штетен факт за личноста или за нејзиното минато.* Делото се смета за извршено независно од тоа дали настапила исплатата или не.⁵² Казната за уцена е иста како и за поткуп.

Третиот вид на изнуда е откуп при киднапирање - kidnapping ransom. Ова кривично дело е дефинирано како *задржување или неправно лишување од слобода со цел за истото лице да бидат барани пари во облик на откуп за да биде пуштено на слобода.* Ова е едно од најсериозните видови на изнуда и за

⁴⁹ Така, Камбовски, В.: Казнено право, посебен дел, Скопје, 2002, во понатамошниот текст како Камбовски В. Книга II. Стр. 338,

⁵⁰ За ова повеќе во статијата EXTORTION од BRADLEY M. WAGNON, December, 2002, достапна на http://www.iejs.com/Law/Criminal_Law/extortion.htm, последен пат отворена на 20.08.2009 година

⁵¹ The World Book Encyclopedia. B v. 2. (1985). Chicago, Illinois: World Book Inc., стр.489

⁵² The World Book Encyclopedia. B v.2. (1985). Chicago, Illinois: World Book Inc. стр. 311

истото следува казна завор од 5 до 40 години и огромна парична казна изречена кумулативно со затворската.⁵³

Во нашето законодавство инкриминациите се малку поразлични, односно, доколку државен службеник бара пари за да изврши нешто што е должен да го направи без никаков надомест велиме дека прима поткуп. Корупцијата односно кривичните дела примање и давање на поткуп (чл.357 и 358 соодветно од КЗ на РМ) спаѓаат во групата на кривични дела против службената должност, што значи истите не се подвидови на изнудата, која како кривично дело во нашиот закон е систематизирана во кривичните дела против имотот. Во КЗ на Р. Македонија во член 357 примањето на поткуп е инкриминирано на следниот начин:

- (1) Службено лице кое ќе побара или ќе прими подарок или друга корист или ќе прими ветување за подарок или друга корист да изврши за во рамките на своето службено овластување службено дејствие што не би смеело да го изврши или да не изврши службено дејствие што би морало да го изврши ќе се казни со затвор од една до десет години.*
- (2) Службено лице кое ќе побара или ќе прими подарок или друга корист или ќе прими ветување за подарок или на друга корист, за да изврши во рамките на своето службено овластување службено дејствие што би морало да го изврши или да не изврши службено дејствие што не би смеело да го изврши, ќе се казни со затвор од шест месеци до пет години.*
- (3) Службено лице кое по извршувањето или неизвршувањето на службеното дејствие наведено во ставовите 1 и 2 во врска со него ќе побара или ќе прими подарок или друга корист, ќе се казни со затвор од три месеци до три години.*

⁵³ статијата EXTORTION од BRADLEY M. WAGNON, December, 2002, достапна на http://www.iejs.com/Law/Criminal_Law/extortion.htm , последен пат отворена на 16.08.2009 година

(4) Со казна од ставовите 1, 2 и 3 ќе се казни и одговорно лице и лице кое врши работи од јавен интерес, ако е делото извршено во врска со стекнување, остварување или одземање права утврдени со закон или заради стекнување корист или нанесување штета на друг, одговорно лице во странско правно лице, како и странско службено лице што делото ќе го стори на штета на Република Македонија, нејзин граѓанин или правно лице.

(5) Примениот подарок или имотната корист ќе се одземат.⁵⁴

Во инкриминацијата на изнудата во член 258 од КЗ стои пак:

Член 258

(1) Тој што со намера за себе или за друг да прибави противправна имотна корист со сила или со сериозна закана ќе присили друг да стори или да не стори нешто на штета на свој или на туѓ имот, ќе се казни со затвор најмалку една година.

(2) Тој што делото од став 1 ќе го стори во состав на група, банда или друго здружение или со употреба на огнено оружје или опасно орудие, на особено насилан начин или ако притоа е прибавена значителна имотна корист или настапила значителна имотна штета или на некое лице со умисла му е нанесена тешка телесна повреда ќе се казни со затвор најмалку четири години.

(3) Со казната од став 2 се казнува и тој што делото од став 1 ќе го стори за награда.

(4) Ако при извршувањето на делото од став 1 некое лице со умисла е лишено од живот, сторителот ќе се казни со затвор најмалку десет години или со доживотен затвор.⁵⁵

Ова значи дека кривичното дело изнуда, според македонското законодавство, не спаѓа во групата *delicta propria*. За разлика од нашето законодавство, во САД ова дело може да го изврши само службено лице.

⁵⁴ Кривичен закон на РМ, (пречистен текст) Сл.Весник на Р.Македонија бр.19 од 30.03.2004 година, член 358 и 359

⁵⁵ Ibid, член 258

1.5. Општи согледувања за корупцијата (caries, venaliter)

Дефинирањето на корупцијата и нејзиното одвојување од нејзините сродни институти преставува предизвик и за денешните теоретичари. Ист бил случајот и со римските правници. Поимот бил опфаќан сестрано па затоа наместо истиот да биде разјаснет и ограничен со неговото теоретско дефинирање се добил контрапроизвод – истиот бил прешироко дефиниран. Според Римското право⁵⁶ корупцијата била секое уништување на нормалниот курс на владеењето во општеството, а посебно во правната сфера. Дури и самото етиолошко потекло на зборот корупција не може да се објасни на недвосмислен начин. „Corruptio“ е термин кој што денес се користи во многу јазици од каде е и проблемот во неговото стриктно преведување. Во различни јазици овој термин има контрастни значења што резултира со секаква па дури и несоодветна вокабуларна примена. Овој термин е употребен и во Библијата и истиот таму е определен како „јадро на неправдата“. Латинскиот превод на „corruptio“ е поткуп, расипништво, уништување, оштетување, гнило, загадување и др. Современата употреба на терминот корупција е со цел да се имплицира на поткуп односно на давање и примање на поткуп. Ваквата употреба на институтот „corruptio“ била интензивирана од Англо-саксонскиот систем меѓутоа нејзините корени очигледно потекнуваат од Римското право. Терминот „корупција“ е присвоен и во македонското законодавство. Под поимот „корупција“ во македонското законодавство се подразбира:

Дефиниција на корупцијата

Член 2

Под корупција, во смисла на овој закон, се подразбира искористување на функцијата, јавното овластување, службената должност и положба за остварување на каква и да било корист за себе или за друг.⁵⁷

Макијавели корупцијата ја дефинирал како „користење на јавната служба за приватни цели“. Во документите на

⁵⁶ Journal: [Crime, Law and Social Change](#), Publisher Springer Netherlands, Issue [Volume 42, Number 1 / August, 2004](#) страни 13-24 Subject Collection [Humanities, Social Sciences and Law](#)

⁵⁷ ЗАКОН ЗА СПРЕЧУВАЊЕ НА КОРУПЦИЈАТА, (Пречистен текст) “Сл. весник на Р Македонија” бр.83/04 од 24.11.2004 година , член 2

Обединетите нации корупцијата е дефинирана како "abuse of state power in own interests" односно „злоупотреба на државната власт во приватен интерес“. Оваа дефиниција потоа ќе биде надополнета со што ќе биде опфатена и корупцијата во приватниот сектор односно во поимот корупција е опфатено и "giving or receiving undue advantage in the course of business activities leading to acts in breach of a person's duties "(Transparency 1999).

Во Римското право, исто како и во денешните современи правни системи, најпозната форма на корупција е поткупот. Римските правници правеле дистинкција помеѓу корупција во судството и политичка корупција со нејзиниот најчест феномен корупција при изборите и гласањето.

1.5.1. Корупција во судството

Во Статутите или со нивна екстензија и интерпретација, судската корупција се дефинирала како: *злоупотреба на службената положба преку примање на пари за да се донесе одредена одлука или одолговлекување на истата, или да се направи повеќе или помалку од она за што е надлежен судијата.*⁵⁸

Земањето на поткуп кај останатите субјекти во судството било дефинирано како: *примање на пари да се дадат или задржат докази.* Доколку намерата на обвинетиот не била неосновано да се стекне со имотна корист, туку истата била малициозна, тогаш како материјално право се земал законот Lex Julia de vi. Корупцијата во судството може да биде дефинирана и како *земање на поткуп од страна на судијата за да донесе или не донесе одредена одлука, како и земање на поткуп од страна на сведок за да сведочи или да сокрие нешто што знае.*⁵⁹ Најубедливо објаснување е дека судската корупција ќе биде додадена во спектарот на res repetundae затоа што quaestio de repetundae бил отворен посебно кон примањето на поткуп од страна на судските субјекти. Ова го потврдува и самиот закон Lex Julia кој што судската корупција ја дефинира во поимот на res repetundae.

Повеќето од судиите не гледале чест во судската функција туку напротив гледале можност на одлична заработка или

⁵⁸ За ова види повеќе во: Robinson, O.: стр. 80

⁵⁹ Berger, A.: Encyclopedic dictionary of Roman law, DIANE Publishing, 1953, стр. 675, во натамошниот текст Berger, A.

компензација во смисла на правилно донесена одлука за натамошен успех во кариерата. Иако со закон било забрането примањето на поткуп во било каква форма, сепак доказите кои што ги имаме укажуваат на огромна злоупотреба на судската функција.

Bablitz ќе наведе дека за покренувањето на одредена тужба било потребно подносителот да има одредена сума на пари за судски такси, за адвокатот и за поткуп на судијата.⁶⁰

Quintilian сметал дека најефективен метод против корупцијата се заканите кои што постојано треба да бидат упатувани кон судиите кои што примаат поткуп, кои што закани требало да бидат јавни, со што ќе се заплашат нечесните а ќе се охрабрат чесните судии.

Постои еден озогласен случај од 61 година п.н.е. за судењето на Clodius обвинет за богохулство, каде што дури 31 од вкупно 56 поротници гласале за „невин“ кога со сигурност занеле дека го сторил делото. Многу биле чести случаите каде што не бил поткупуван самиот судија туку или неговата жена или неговата љубовница преку која бил уценуван.

Не можеме да утврдиме кој повеќе ја иницирал корупцијата во судството, дали судијата или странките. Постојат податоци според кои имало одреден број на судии кои што дури ја рекламирале својата волја за преговарање при донесувањето на одлуките. Сите императори биле засегнати од корупцијата во судството и се труделе истата да ја искоренат целосно. Дури Tiberius повремено ги посетувал судовите каде што седел меѓу публиката за да слушне дали има гласини за корупција во истовременото судење. Domitian дури и ревидирал одлуки на centumviri судот кои што со сигурност знаел дека се донесени со поткупување на судијата. Судијата и членовите на судскиот совет ги запишувал во посебна книга. Тој се залагал и за казнувањето не само на судијата туку и на останатите членови на судскиот совет затоа што сметал дека дури и тие да не земале поткуп во најмала рака била свесни за поткупеноста на судиите а не го пријавиле тоа иако биле свесни дека со тоа ја оштетуваат државата и угледот на Римското право.

Во 380 год. еден христијански писател во напишал:

⁶⁰ Bablitz L.: Actors and audience in the Roman courtroom, Routledge publisher, London and NY, 2007, стр.77

„зошто овде грешниците се ослободени од стравот поради нивната моќ, додека богатите се исмеваат на статутите, сиромашните им се покорени, против праведните се покренати обвинувања...злобните и корумпирани луѓе се сметаат за чесни, алчните луѓе се збогатуваат, а судија се продава...“⁶¹

Анонимниот автор на De rebus Bellicis, се пожалил дека навредливата алчност на судиите била уште една тешкотија за поднесување од провинцијалците и била најстрашна поради злото кое произлегувало од оние кои всушност требало да го лечат. Подоцна, во еден закон издаден во ноември 331 година од н.е. е упатен еден општ напад врз корупцијата на системот:

Завесата на судијата нема да се крева за продажба, влез на сослушувањата нема да се овозможи со поткуп, комората на приватниот совет нема да стане озлогласена со аукција. Гувернерот нема да се појавува само бидејќи е купен, ушите на судијата ќе биде достапни за сиромашните подеднакво како и за богатите.⁶²

Цврсто морално осудување како и тешка глоба биле казните врз судиите кои биле виновни за несоодветно спроведување на законот. Но на судиите не им се верувало дека овие одредби навистина и ќе бидат применувани.

Либаниус вели дека судиите биле убијци во афект, бидејќи дозволувале беспомошни луѓе да бидат апсени и затворани по барање на нивните моќни пријатели, а потоа забораваале на нив, дозволувајќи да умрат во затвор. Кога Либаниус се свртел против одредена личност, судијата Тисаменус, неговиот метод на оптужување бил во тврдењето дека, како судија, тој бил виновен за суровост и некомпетентност но од небрежност. Тој избегнувал да држи сослушувања воопшто, доколку можел, а ако морал да го стори тоа, го трошел времето со задржување на адвокатите со небитни детали при што постојано им ги презакажувал

⁶¹ Harries, J.: Law and Empire in the late antiquity, Cambridge University press, 2004, во понатамошниот текст како Harries, J. Книга III, стр. 153: ut quid hic peccantes per potentiam securi sunt, alii leges inludunt, pauperes deprimentur, iustis accusatio componitur . . . iniqui et corruptores in honore sunt, avari et raptores locupletantur, iudex venalis est? Illi autem qui per potentiam leges contempserunt aut tergiversatione inluserunt iniquitatem sectantes, sic gloriosi in his, ut ipsi iustitiae insultare viderentur, ut humiliati et confusi tormentis subiciantur.'

⁶² Ibid, стр.154

рочиштата. Ова ги доведувало странките во очај, поради вишокот пари кој требало да се додаде, и ги оставило адвокатите без работа. Понатамошни одолжувања се појавиле кога Тисаменус ја мажел својата ќерка, бидејќи ги одложил сите сослушувања додека тој ги надгледувал работите околу свадбата. Фактот дека корупцијата и поткупувањето се карактеристични за судскиот систем во целина, вклучувајќи го и царот, но и неговите критичари, секако му дал лош углед на судството во доцниот римски период.

Injuria indices. Правниците често се осврнувале на судските пресуди донесени како „*Injuria indices*“⁶³ или „*per iniuriarum*“, погрешна одлука. Вообичаениот тон на овие референци за судска *Iniuria* е интерпретиран како општо очекување дека судиите би се однесувале несоодветно. Постојат две основи за внимание. Првата кон која ќе се свртиме е значењето на „*Iniuria*“. Втората е природата на судската шпекулација која ја надминува реалната и можната ситуација. Дури и во совршен законски систем, судиите, како човечки суштества, би биле подложни на донесување грешни одлуки: ова, во римската империја, би можело да биде или поради вистинска грешка, или пак поради корупција. Таквите грешки, без разлика на мотивот, ќе имаат последици, на кои правниците би го изнеле своето мислење. Колку повеќе хипотетички е разгледана ситуацијата од правниците, толку помалку може да се земе некоја референца за судската „*Injuria*“ како рефлектирачка кон наводното преовладување на *Iniuria iudicis* во вистинскиот живот.

Повеќето правнички мислења за *Iniuria iudicis* се однесуваат на последиците за подоцнежните трансакции од неправилна одлука над сопственоста или контрола врз неопределен имот. Gaius истакнал дека во парниците, прокураторот морал да ги презентира неговите сметки со добра волја, и да покаже што добил со парницата, вклучувајќи што би можел да добие со погрешка одлука на судијата.

Грижата на правниците била за ефектот на некоректната одлука, а не нејзиниот мотив, но условите на правничката расправа исто така наложуваат дека „*injuria iudicis*“ не мора секогаш да значи и корумпирана одлука, туку одлука која е донесена „*contra ius*“ „незаконски“, т.е. одлука која е законски некоректна. Ulpian, вели „*injuria*“е така наречена бидејќи е сторена против законот (*ius*) па се што не е направено според

⁶³ Harries J.: Книга III, стр.158

законот, се вели дека е *injuria*. Така главното значење, но особено *injuria* значи навреда (*contumelia*).

Gratia. Судиите, можеле да бидат одговорни кон странките ако донеле пресуда во спротивност со законот со намерна измама (*dolo malo*), што било дефинирано од Улпијан како јасно докажана *gratia*⁶⁴, која што резултира со склоност кон обвинетиот од страна на судијата, *inimicitia*, непријателство, или *sordes*, корупција, а работите би можеле да се повратат во нивната оригинална состојба (*restitutio in integrum*) ако магистратот не успеал да даде оправдување за неправедната одлука. Неправедните пресуди донесени како резултат на заслугите што ги имал обвинетиот или обвинителот спрема судијата станувале се почести затоа што од сите коруптивните дела во областа на судството, нивниот појавен облик потешко можел да се препознае. Пресудите биле донесувани не само како резултат на претходна заслуга која некоја од странките ја имал перма судијата туку и поради ветување за идна услуга кон судијата која услуга се правела по долг временски период со што се спречувала очигледноста. Продавањето на пресуда или помагањето на пријатели било нарушување на правилата и превртување на текот на правдата, и затоа и двете биле цензурирани со закон, чија цел била да се спречат сите кршења на правилата.

Донесувањето на одлука како резултат на *gratia* било лесно да се претпостави и тешко да се докаже, и имало силни мотиви за моќните и незадоволни странки да се жалат за дискриминација на овие основи. Од друга страна, посредувањето со судиите, или луѓето кои можеби влијаат врз судиите, било дел од активноста на патронот, и се претпоставувало дека треба да има некој ефект. Јазикот на таквата интервенција покажува внимателно водење на било што кое би можело да предизвика притисок за да се крши законот.

Gratia iudicis, затоа, била концепт кој ги преставувал проблемите на оперирање на римскиот судски систем и на проценување на големината на корупција во него. Од една страна биле законите, кои инсистирале на непристрасност и праведност, и иако дозволувале некој степен на дискреција сепак ги осудувале отстапките од правилата кои би можеле да се сметаат за несоодветни притисоци направени врз судијата. Од друга страна, бил фактот дека примената на ваквите притисоци

⁶⁴ Ibid, стр. 163

од патронот во име на неговиот клиент била традиционална, широко распространета и во границите на нормалата општествено прифатлива. Уште повеќе, дури и ако судењето не било забрзано, или пресудата не била донесена под влијание, или пак одлуката не била поткопана со поткуп или со интервенција на патронот, страната која губи може да се сомнева во истата, да го критикува гувернерот како поткуплив и подложен на *gratia*. Но таквите обвинувања не се факт, и ние може само да се сомневаме во корупцијата на римскиот гувернер затоа што истата била далеку почесто коментирана отколку докажана.

Развојот претходно дискутиран не е доволен за да се објасни сеприсутноста на претпоставката дека судиите биле корумпирани. Други тенденции исто одиграле своја улога. Една од нив бил зголемувањето на одговорноста во администрацијата воопшто, која неизбежно предизвикала плина од империјални закони кои забранувале злоупотреба на сите нивоа. Во случајот со судството, земајќи ги судиите за одговорни не било нешто ново. Од времето на Дванаесетте Таблици понатаму, државата се интересирала за несоодветното однесување на судиите. Така, во законот на Дванаесет таблици, постои одредба со која се инкриминира поткупот на судиите и истиот се казнува со смртна казна.⁶⁵ Во вториот век, Аулус Гелиус се запрашал дали капиталната казна предвидена со Дванаесетте Таблици од судиите кои земале поткуп не е премногу строга. Во времето на Цицерон, судиите кои судеа во конзилиум со поротници, биле отворено познати по поткупување, и покрај напорите на државата да ја контролира злоупотребата.

До вториот век, била воведена одговорноста на судиите кон тужителот. Причините за оваа измена ги наоѓале во злоупотребите на судиите кои го правеле случајот како да е нивен (*litem suam fecerunt*). Така, со новите одредби доколку судиите доцнеле на судењето или пак воопшто не се појавиле на сослушување, тогаш можел тужителот да бара оштета еднаква на вредноста на тужбата од судијата. Одговорноста на судијата кон тужителот продолжила за време на Империјата и била проширена. Судиите биле одговорни, на процедурална основа,

⁶⁵ Duodecim tabularum leges, Tabula IX, 3. *Duram esse legem putas, quae iudicem arbitrumve iure datum, qui ob rem [iudic]andam pecuniam accepisse convictus est, capite poenitur* (Gellius 20, 1, 7), за ова види поопширно во Gibbon, E, Smith W.: *The history of the decline and fall of the Roman Empire*, Volume 5, London, 1862, во понатамошниот текст како Gibbon, E., Smith, W., стр.312

не само ако пропуштиле сослушување, но и ако ги надминеле границите поставени со одредбите на меродавниот закон. Во времето на Константин, одговорноста на судијата кон странките била сеуште присутна. Во законот од 318, адресиран до Феликс, гувернерот на Корзика, Константин издал потсетник за правата на странките каде што судиите би постапиле несоодветно. Доколку била донесена погрешна пресуда, преку поткуп или фаворизирање, или ако недостасувало време за случајот, поради небрежноста на судијата, тогаш казната би била судијата да му ја плати на тужителот од своите извори вредноста на сумата дадена за расправата, и доколку се докаже поткупувањето, судијата би се соочил со *infamia*. Многу малку докази преживеале од четвртиот век за случаи каде странките добивале оштета, сепак, до крајот на векот, државата станала првиот и единствен засилувач на сопствената правда.

Зголемената грижа за законите и судиите се изразила преку елаборирање на античките кривични закони, издадени од Диктаторот Сула, Цезар и Август. Судиите кои прибегнувале кон давање лажни информации или земале поткуп за да обезбедат осудување, кога богатството или животот на еден човек биле во прашање, биле одговорни според законот и можеле да се соочат со азил и конфискација на имот. Одговорноста била засилена со појавата на други санкции според Јулијанскиот закон за изнудување, кој наметнува казни за поткупување и изнудување од страна на судијата и во граѓанските и кривичните случаи, со додаден ризик дека судијата би можел да одговара и за неправедната пресуда донесена од лутина. Одговорноста според овој закон се однесувала и на придружниците на судијата, нивниот конзилиум и на нивните вработени во службата. Соодветната примена на законите станала неизбежна, судиите кои ги игнорирале законите кои им биле дадени на знаење, биле казнувани.

Со експанзијата на *cognitio extra ordinem* процедурата, која што на судиите поединци им давала уште поголема слобода во донесувањето на одлуките, корупцијата во судството ќе го доживее својот врв.

1.5.2. Корупција во изборите и гласањето (*ambitus*)

Поимот *Ambitus* најсоодветно во нашиот речник може да се преведе како агитирање. Оваа нус појава за прв пат се појавила во Римското општество во период кога народот, за прв пат, се

стекнал со право да учествува во изборот на своите претставници во власта, поради што кандидатите биле заинтересирани да го обезбедат бројот на гласови во прилог на нивната кандидатура.

На самиот почеток, корупцијата во изборите се исцрпувала преку „заведување“ и „подведување“ на гласовите на изборното тело. Во тоа време изборите се одвивале на годишно ниво што одело во прилог корупцијата постојано да се развива и да наоѓа свои нови облици во праксата.

Започнувањето на комерцијализацијата во изборите и за време на изборите исто така одела во прилог на оваа нова појава. Доколку тенденцијата со јавна загуба да се оствари приватен профит не се ограничела истата ќе придонела кон насилна промена на правниот поредок и на државното уредување. Гласовите се продавале отворено. Дури некои како свое занимање ќе го имаат токму подведувањето на гласовите, односно посредување во нивната продажба.⁶⁶ Многу е мал бројот на оние Римски политичари кои што во својата кариера никогаш не примиле поткуп за да гласаат на одреден начин или да вработат одредено лице. Дури и тие самите давале поткупи на гласачите за да го дадат својот глас за нив. Меѓу чесните ги вбројуваат само Actio Minor и Cicero⁶⁷, додека други пак велат дека ниту Cicero не останал имун на примамливите понуди.⁶⁸ Од друга страна пак и самиот Julius Caesar, истакнал дека „сите луѓе имаат своја цена“.

⁶⁶ Brougham, H.: Political philosophy, London, 1853, стр.160, во понатамошниот текст како Brougham, H.

⁶⁷ [William Stearns Davis](http://en.wikisource.org/wiki/The_Influence_of_Wealth_in_Imperial_Rome/Political_Corruption_and_High_Finance,_Especially_Under_the_Later_Republic#cite_ref-1), Political Corruption and High Finance, Especially Under the Later Republic, http://en.wikisource.org/wiki/The_Influence_of_Wealth_in_Imperial_Rome/Political_Corruption_and_High_Finance,_Especially_Under_the_Later_Republic#cite_ref-1, последен пат отворена на 28.06.2009.

⁶⁸ Во пресметките кои што биле направени во однос на тоа колку може да заработи еден функционер на годишно ниво доколку нема дополнителни приходи освен платата Цицеро со многу голем износ бил надвор од секој можен лимит. Тој бил назначен за гувернер на Cilicia каде што требало да работи без никаков надоместок, бидејќи му бил платено и сместувањето и исхраната. Провинцијата Cilicia била многу мала и сиромашна. Тој по напуштањето на оваа функција во Рим ќе се врати со имот од 2,100,000 sesterces, или денешни \$250,000 долари.

Корупцијата во изборите, или *ambitus*, во Римското право е дефинирана како *незаконско маневрирање во изборите*.⁶⁹

Како што веќе наведовме појавата на кривичното дело *Ambitus* е „патентирана“ од Римските функционери. Најчесто самите кандидати оделе околу Forum, и ги поздравувале присутните викајќи ги за да можат да го резервираат нивниот глас. Кандидатите ја имале титулата *petitor*, а нивните противкандидати титулата *competitor*. Кога излегувале на јавните собири за да ја презентираат својата програма носеле бела тога. Во овие прилики кандидатите биле придружувани од своите советници и пријатели (*deductores*), па и од обични граѓани (*sectatores*).⁷⁰ Најзначајна улога од придружниците имал т.н. *nomenclator*, кој што ги наведувал имињата на личностите за кои сметал дека е неисплатливо да се посетат. Кандидатите имале огромна доверба во своите номенклатори и остварувале средби со лицата кои им биле предложувани, претходно запознавајќи се со нивната професија, статус, стандард, проблеми, за да остават впечаток дека се заинтересирани за широките народни маси. Дури и самиот поздрав, односно самото ракување на ваквите средби, имало посебен назив - *prensatio*. Подоцна под овој термин ќе биде опфатен и евентуалниот договор со гласачот, ветувањето на гозби или сл. Со тек на време оваа професија ќе стане многу профитабилна, така што ќе се појави тенденција кандидатите да позајмуваат средства, истите ги дистрибуираат како поткуп на гласачите со сигурност дека кога ќе дојдат на власт овие средства ќе им се вратат во двоен износ од државната каса.⁷¹

Поради тоа што ваквите кампањи биле оценети како недемократски ќе се започне со итна легислација која би резултирала со намалување на новиот, веќе осамостоен феномен, продавање и купување на гласови.

⁶⁹ Berger, A.: *Encyclopedic dictionary of Roman law*, стр. 361

⁷⁰ Грчкиот термин за *ambitus* е *δεκάστροφ* што во превод значело „пари кои што треба да бидат платени за еден глас“. Со цел да се осигура тајноста на овие купопродажни договори, лица наречени *interpretes* биле вработени за да се ценкаат за вредноста на гласовите, *sequestres* пак ги чувале парите се до денот договорен за исплата а *divisores* ги дистрибуирале до продавачот.

⁷¹ Shotter, D.: *The Fall of the Roman Republic*, Routledge publisher, London and New York 2005, стр. 12, во понатамошниот текст како Shotter, D.

Во 432 година пред н.е. ќе биде донесен закон со кој се забранувало на кандидатите да носат бела облека со која ќе го привлечат вниманието кон себе. Во 358 п.н.е. на кандидатите им било забрането да одат на пазар за време на пазарните денови затоа што таму се наоѓале сите нивни потенцијални „гласови“ кои што можеле да бидат купени. Овие закони биле доволни скоро 2 века се додека не се јавила првата потреба за нивно избистрување и прилагодување на новите начини на „купување“ на гласовите. Така во 181 година п.н.е. ќе биде донесен нов закон со кој ќе се декларира дека кандидатите кои се обвинети за давање на поткуп ќе бидат дискредитирани од изборите и истите не смеат да се кандидираат во наредните 10 години. Но овие закони ќе бидат само формални затоа што ќе пропаднат во сопствената непримена. Финално, во последните две декади од Римската Република тргувањето со гласовите на народот ќе ја доживее својата кулминација. Со еден акт од 67 година п.н.е. ќе биде забрането и „договарањето“ со гласачите. Со друг акт пак од 63 година п.н.е. казната за прекршување на одредбата од 67 година ќе биде заострена и ќе изнесува 10 години азил. Исто така била донесена уште една одредба со која било забрането организирањето на игри или јавни гозби од страна на оние кои што сакаат да се кандидираат за државна функција. Забраната за ваквите организирани јавни настани започнувала 2 години пред кандидирањето, и вклучувала и забрана за вработување на потенцијалните гласачи во изборниот штаб на кандидатот. Во 55 година п.н.е. имало уште еден бран на законски одредби кои што се однесуваат на корупцијата во изборите. Овој законски бран бил имплициран од следнава ситуација: богатите кандидати ангажирале професионалци кои што требало да им формираат тајни штабови по градовите, при што секој член на тие изборни штабови после гласањето, добивал хонорар. За време на вториот мандат како конзул на М. Licinius Crassus и на Сп. Pompeius Magnus ќе биде донесен законот Lex Licinia (55 година п.н.е.). Истиот, уште познат под називот De Sodalitiis, не променил ништо во однос на претходните закони кои се однесуваат на корупцијата во изборниот систем, туку во целост бил насочен кон ограничување на агитирањето. Овој закон ќе го инкриминира вработувањето на политичките агенти (sodales) кои што ги маркирале оние кои што изразуваат желба да го продадат својот глас, и кои што се грижеле за сигурна и безбедна купопродажба на избирачките гласови.

Ова станало и премногу очигледно затоа што секој богат кандидат имал толку гласови колку што му бил длабок џебот. Со овој закон се казнувале ваквите т.н. неколегијални кандидати за сторени кривични дела против изборите и гласањето. Доказ дека и овој закон сеуште не ги постигнал посакуваните ефекти бараме во последователната негова измена во 52 година п.н.е. со која биле заострени казните за корупцијата во изборите. Толкавата зачестеност на промените на материјалното законодавство од една област може да ни укаже на фактот дека колку и да биле упорни во спречувањето на оваа негативна појава сепак истата постојано изнаоѓала нови појавни облици кои што сеуште не биле предвидени во ниту еден статут. Дури и самиот Тацит во една прилика ќе наведе *corruptissima res publica, plurimae leges* – колку е покорумпирана државата толку повеќе закони има истата. Во 52 година, Pompey⁷² како конзул а врз основа на статут, определил специјални судови кои требало да решаваат предмети од областа на насилството и корупцијата во електоратот. За таа цел тој и ќе го компресира распоредот на следниот начин: првите три дена од секое судење биле посветени на сослушување на сведоци при што на крајот од сослушувањето нивните искази се запечатувале со восочен печат. Овие искази се сослушувале од страна на целиот состав на поротници пред некоја од страните да го користи „правото на одбивање“. Потоа, на четвртиот ден, целиот состав бил редуциран преку распределба на 81 поротник (27 од секоја класа), а говорите биле ограничени на два часа на обвинителството и три на одбраната. Пред самото гласање обвинителството и одбраната го користеле своето „право на одбивање“ со што испаѓале по 15 поротници, и тоа по пет од секоја класа. По ваквото редуцирање на поротата таа броела 51 поротник. Гласањето било истиот ден.

По доаѓањето на Julius Caesar изборите ќе се одвиваат по шемата која тој дискреционо ја определувал. Наредните измени ќе бидат направени од Augustus. За време на неговиот режим ќе биде донесен законот Lex Julia de Ambitus (во 18 година п.н.е.). Со овој закон тој ќе воведе задолжително депонирање на 100,000 sesterces од страна на кандидатот со кои тој гарантира дека ќе ги почитува законските одредби за начинот на добивање на гласовите.

⁷² Powell, J., Paterson J., стр.77

Во 8 година п.н.е. ќе биде донесен уште еден закон *Lex Julia de Ambitus* кој што содржел мали измени во однос на својот претходник.

И покрај огромната легислатива и нејзиното постојано осовременување и прилагодување на промените во општествените услови, корупцијата во судството и во изборите и гласањето не била сузбиена. Успесите се наоѓаат само во нејзиното привременото намалување кое што пак било предвесник за наредната експанзија на злоупотреби.

1.6. Видови на санкции во Римското кривично право

Поимот „капитална казна“ во римското право опфаќа многу поширок дијапазон на казни отколку е тоа случај со денешното право. Во Римското право, капитални казни се и оние кои што влијаат на „caput“ – статусот на осудениот односно губење на граѓанството и губење на слободата. Главана капитална казна нормално била смртната казна позната како *summum supplicium* или *roena mortis* односно *roena capitis*.

Судијата морал да имал во предвид одредени фактори кога ја одбирал формата на предвидената казна (на пр. смртна казна или друга капитална казна) или која ја одредувал соодветната казна во посебни случаи каде неговата моќ ја определувала пресудата.⁷³

Индивидуализација на казната постоела но таа се однесувала на прилагодување на казната на статусот на обвинетиот. Така, казната била одредувана во зависност од тоа дали осудениот припаѓал на класата *honestiores* и *humiliores*. Во однос на капиталната казна (*roena capitis*), силата на оваа разлика е прикажана преку фактот што прекршителите кои припаѓале на *honestiores* биле, во главно, обезглавувани или подлегнувале на друга форма на релативно безболна или достоинствена смрт, додека прекршителите кои припаѓале на *humiliores* обично биле подложувани на суров и деградирачки начин на погубување. Слична разлика помеѓу *honestiores* и *humiliores* била во однос на не - капиталната казна. Највообичаените форми на казнување наметнати врз членовите на *honestiores* била депортацијата (*deportatio*) обично на некој остров, и истерување (*relegatio*) ограничување на прекршителот на одредена територија, најчесто

⁷³ Burdick, W.: стр. 697

Италија и нејзините провинции. Првата казна имала посериозна природа и била пропратена со губење на граѓанството и сопственоста, но не и личната слобода. Казната за истерување била блага форма на азил кој вклучува едноставно затворање на остров без понатамошни последици. Следниот фокус е на не - капиталните казни често наметнувани на прекршители кои припаѓале на класата на *humiliores*. Овие казни вклучувале роена *servitude* во или околу рудниците, затворање проследено со некоја тешка работа во општо добро, тепање, камшикување, и жигосување.

За коруптивните кривични дела најчеста казна била азилот или прогонството, но почесто истиот бил волунтарен и самиот обвинет се одлучувал да замине уште пред да почне судењето. Како парична казна била сметана пак, оштетата која што треба да ја надомести осудениот. Штетата се утврдувала во посебен дел од постапката, наречен *litis aestimatio*, и истата по донесувањето на законот *Lex Acilia*, гласела на двоен износ од утврдениот. Со сите овие казни скоро секогаш како споредна била изрекувана и казната *infamia*.

1.7. Заклучок

Во оваа глава накратко се обидовме да го објасниме поимот кривично дело во Римското право. Истиот беше дефиниран како *зло сторено против заедницата*. Според Римското право, за да едно дело се оквалификува како кривично дело истото треба кумулативно да ги има следниве обележја: а) Кривичното дело да настане со извршување на некое надворешно дејствие (*delicta in commissione*), или со несторување односно *delicta omission*; б) за кривично дело се барало превземаното дејствие да претходи на одредена последица; в) меѓу дејствието што и претходело на последицата и самата последица да постои вистинска причинска врска или каузален нексус; г) превземаното дејствие да биде противправно, а неговата последица да биде нанесување на штета на друг; д) за настанување на секој деликт се барало вина или одговорност за вина на деликвентот; е) Последен елемент за настанување на кривичното дело е истото да биде санкционирано.

Оттука кривичното дело во Римското право го дефиниравме како *противправно дело кое што со закон е определено како кривично дело*.

Понатаму, во оваа глава ја прикажавме поделбата на кривичните дела извршена според санкцијата пропишана против

деликвентот и според природата на штетата предизвикана со противправните дејствија. Според оваа поделба кривичните дела се делат на **delicta publica** и **delicta privata**. *Delicta publica* или *crimina* биле оние противправни дејства што по своите последици и по својот интензитет предизвикувале голема општествена опасност, а *Delicta privata* биле противправни дејствија со кои се повредувале приватните интереси, а кои биле санкционирани или со надомест на штета или со *poena privata* односно со парична казна што обвинетиот му ја исплаќал на оштетениот.

Следната потточка во оваа глава ни е суштинска за монографијата. Во оваа потточка го дефинираме поимот на *Res repetundae*. Со овој институт означуваме *кривично дело кое што опфаќа изнудување на пари или било каква друга имотна корист од страна на носител на државна функција, а од жителите на одредена провинција за да стори нешто кое што е обврзан да го изврши без никаква надомест, или истото да не го изврши иако е обврзан на тоа, како и да прикрие докази во текот на постапката како и преземање на слични дејствија*. Ова дело е воведено со законот *Calpurnia repetundarum* со кој што е формиран и првиот *quaestio perpetuae*. Во наредното материјалното законодавство за коруптивните кривични дела следат законите *lex Junia* и *Lex Acilia*. Со последниот, трет во серијата на закони за изнудување, била определена сумата што треба да се исплати како оштета да биде зголемена за двапати од сумата што била изнудена. Вториот бран на закони започнува со *lex Servilia repetundarum* спроведен од страна на трибунот *C. Servilius Glavucia*. По него следи *Lex Cornelia*, за да на крајот се дојде до законот *Lex Iulia repetundarum* со кој ќе се постигне дефинитивна уреденост. Во овој закон изнудувањето ќе биде инкриминирано во следнава форма: *изнудување или примање на поткуп од населението на една провинција а од страна на било кое службено лице кое што врши јавна функција, или било кое друго прекршување на службената должност преку примање на пари или имот*. Преку оваа потточка одиме кон дефинирање на разликата помеѓу поткупот и изнудата во современото право. Одговорот на ова прашање го најдовме во правниот систем на САД. Разликата, според овој правен систем е во тоа што кај поткупот има барање или нудење и примање на противправна имотна корист, кое е на доброволна основа, а кај изнудата барањето е императивно и придружено со присила, односно противправната имотна корист е изнудена. Во *common law* законодавствата, постојат три вида на изнуда. Првиот вид е

поткуп, вториот е уцена (blackmail) и третиот е откуп при киднапирање - kidnapping ransom.

На крајот од оваа глава ја дефинираме и корупцијата како *уништување на нормалниот курс на владеењето во општеството, а посебно во правната сфера*. Во Римското право постоеле два вида на корупција: судска корупција и корупција во областа на електоратот. Судската корупција била дефинирана како: *злоупотреба на службената положба преку примање на пари за да се донесе одредена одлука или одолговлечување на истата, или да се направи повеќе или помалку од она за што е надлежен судијата*. За разлика од судската корупција под поимот *Ambitus* подразбираме корумпирано агитирање или подведувањето на гласовите, односно посредување во нивната продажба

Конечно, на самиот крај, накратко, даваме еден сосема мал осврт кон пенетенцијарниот систем на Римската Империја.

ВТОР ДЕЛ: ОСНОВНИ ОБЕЛЕЖЈА НА КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ВО РИМСКОТО ПРАВО И КРИВИЧНАТА ПОСТАПКА ЗА КОРУПТИВНИТЕ КРИВИЧНИ ДЕЛА: изнуда (repetundae) и корупција (caries, venaliter и ambitus)

ГЛАВА ВТОРА

1.1. Поим за кривична постапка и основни начела на кривичната постапка

Развитокот на кривичното право и на казнената постапка започнува по ограничувањето на арбитрарната власт на *impreum* - от со правни правила или со обичај. Со овие правни или обичајни правила се воведува сатисфакција на правдата во случај кога е сторено кривично дело. Со ограничувањето на правото на владетелот да донесува пресуди и да казнува се воведува⁷⁴ принципот на законитост⁷⁵ во казниот систем познат уште како – *nullum crimen sine lege* и *nulla poena sine lege* или не постои кривично дело без казен закон и не постои казна без закон за казни.⁷⁶

⁷⁴ Некои автори сметаат дека овој принцип потекнува од XVIII век или од фазата на либерализмот затоа што во Римското право за казнените дела *extraordina crimina* немало пропишана постапка и владетелот судел врз основа на своето дискреционо право. Противниците на ова сфаќање велат дека принципот во самиот свој зачеток не може да биде апсолутен па така истиот важел само за казнените дела *crimina ordinaria* за кои имало посебно пропишана постапка и посебно определена казна. За ова види повеќе во Jerome, H.: *General Principles Of Criminal Law*, The Lawbook Exchange, New Jersey, 2005, Edition II, chapter II: *Legality: Nulla poena sine lege*, стр.28-32, во натамошниот текст Jerome, H.

⁷⁵ Во западно-европските земји овој принцип е наречен принцип на легалитет. Во нашето право ова се два посебни принципи. За повеќе види во: Матовски, Н.: *Казнено процесно право*, 2 – ри Август, Скопје, 2003, Глава 6 Принципи на КПП, стр.105, во натамошниот текст Матовски, Н. Книга I, и Камбовски В.: *Казнено право*, 2-ри Август – с, Штип, 2006, Глава 6, Принципи на Кривичното право, стр.158 – 169, во натамошниот текст Камбовски, В. Книга I.

⁷⁶ Некои автори сметаат дека ова е идеал, односно дека воведувањето на принципот на законитост е резултат на вековни легислации па затоа не е реално да се заклучи дека тој е воведен одеднаш со донесувањето на *Lex Valeria*, за ова види повеќе во: Davidson – Strachan, J.L., Volume II, стр.103-105

Во секоја држава развитокот на кривичното право и на казнената постапка е во зависност од еволуцијата на државното уредување и строгоста односно либералноста на пенетенцијарниот систем.

Тргувајќи од фактот дека римското право ја претставува базата од која модерното кривично право ги влече своите корени како и од фактот дека римската правна терминологија денес е општо прифатена терминологија, на мислење сме дека е нужно накратко да ја елаборираме општата казнена постапка во Римското право за да преку компарација со неа дојдеме до суштинско определување на посебната казнена постапка за коруптивните казнени дела во Римското право.

Под поимот казнена постапка современото право подразбира *систем, збир од процесни дејства кои ги превземаат одредени државни органи и лица во случај на основано сомнение, односно веројатност дека е извршено казниво дело, кои имаат цел да се утврди дали навистина е извршено кривично дело, па ако е извршено, кој е неговиот сторител и дали, во согласност со одредбите од материјалното кривично право, треба да се примени казна и, ако треба истата да се одреди квалитативно и квантитативно.*⁷⁷

На овој начин можеме да ја дефинираме и казнената постапка во Римското право, со оглед на тоа дека и кај неа постојат три групи на процесни дејства и одделни субјекти кои што се носители на тие процесни дејства.

Во првата група: функцијата на **кривичното гонење** долго време ќе ја врши самата жртва, оштетениот или некој друг во нивно име (*Romanus populi*). Дури при крајот на Републиката за одредени казнени дела како обвинител ќе се појави некој од авторитетите на власта. Од причини што овој труд го опфаќа периодот кога не постоел посебен обвинителен орган во Римската Империја, под обвинител во натамошниот текст ќе подразбираме тужител – приватно лице, најчесто оштетениот. Во втората група: функцијата на **одбрана** ја вршел самиот обвинет кој на своја помош имал адвокат (*patronus* или *cognitur*). Во третата група: функцијата на **пресудување** ја вршел судот во состав од судија – *iudex*, со или без порота.

Една од нашите задачи е во рамките на тезата, да се обидеме преку анализа на решенијата со кои се уредува казнената постапка во Стариот Рим, истовремено да направиме паралела

⁷⁷ За ова види повеќе во: Матовски, Н: Книга I, стр.7.

со решенијата на современите казнени постапки со што ќе укажеме на тежината која определени решенија на Стариот Рим ја имаат за одделни правни системи.

Во таа смисла, можеме да констатираме дека носечките принципи на кривичното процесно право во Рим се дел и од денешните кривично процесни законодавства. Така, она што императорот Трајан декларирал денес е правило на секое демократско кривично законодавство. Тој вели: „никој не смее да биде осуден за кривично дело во негово отсуство и дека подобро би било виновен човек да помине неказнето отколку невин да биде казнет“.⁷⁸

Ова водечко правило е цел на секој современ кривично процесен законик. Во член 1 став 1 од Македонскиот ЗКП стои:

- (1) *Овој закон ги утврдува правилата со кои се осигурува никој невин да не биде осуден, а на виновникот да му се изрече кривична санкција под условите што ги предвидува Кривичниот законик и врз основа на законито спроведената постапка.*⁷⁹

Други начела на кои се заснова кривичното процесно право во Рим се:

- а) **Начелото на јавност.** Целиот тек на постапката се одвивал пред јавноста без никакви ограничувања. На денот на судењето, можела да присуствува целата заинтересирана јавност во зависност од просторните услови. Доколку станувало збор за судења за кои се претпоставувало дека ќе има многу заинтересирани тогаш локацијата на судскиот процес била во некој од Римските форуми. Не постоеле исклучоци од ова правило во смисла на заштита на моралот или заштита на малолетниците, кои се типични за современото начело на јавност. Се разбира, овој принцип не се применува во делот на донесувањето на одлуката и во истрагата. Гласањето било тајно со цел да се гарантира слободата во донесувањето на одлуката;
- б) **Начелото на писменост и усност на доказите.** Во доказната постапка како доказни средства можеле да се користат и писмени исправи и сведоци. Сведочењето морало да биде доставено на писмен начин и запечатено

⁷⁸ Burdick, W.: стр. 693

⁷⁹ Закон за кривична постапка, Сл.Весник на Р.Македонија бр.15 од 07.03.2005 година

со печат уште пред самото судење. Истото било читано во присуство на сведокот и тој одговарал на прашањата во врска со својот исказ. Сведоците биле под заклетва;

- c) **Начелото на непосредност;**
- d) **Начелото на законитост.** Ова начело делумно се применувало во Римското право. Имено, начелото на законитост не важело за казнените дела *extra ordinem*;
- e) **правото на одбрана** (*nulla probatio sine defensione*);
- f) **начелото на барање на вистината** (*nulla accusatio sine probatione*);
- g) **начелото *non bis in idem*;**
- h) **начело на контрадикторност** (*audiatur et altera pars*);
- i) **начелото на акузаторност.**

Казнената постапка во Рим била заснована на принципи кои што се објективни, рационални и имаат универзален авторитет.

1.2. Казнената постапка во Римското право

1. Казнената постапка во периодот на Републиката

Во периодот на Републиката постоеле два системи на казнена постапка: а) казнена постапка пред постојаните бројни поротни судови (*quaestiones perpetuae*) и б) казнена постапка пред судовите без порота.⁸⁰ Во периодот на Републиката казнената постапка по правило се одвивала со присуство на поротата а по исклучок, без порота. Токму овој субјект во казнената постапка бил основа за разликување на двата вида на казнена постапка кои тогаш постоеле.

Поротните судови – *quaestiones perpetuae*, биле надлежни скоро за сите казнени дела. Со нив претседавал магистрат или судија. Обвинението кое што било изнесувано пред овие казнени судови било наречено *publicum iudicium*.⁸¹ Од овој термин можеме да согледаме два факти: прво, обвинение можел да поднесе секој, и второ, судењето се одвивало пред порота – *judices*, која што порота донесувала одлука за вината на обвинетиот. Овие судови, во посебен состав, судеа за коруптивните кривични дела, па затоа во овој труд тие посебно и детално ќе бидат разгледани.

Со **казнените судови без порота** пак, претседавал конзулот, или во негово отсуство претор, додека со казнените судови без

⁸⁰ За ова види повеќе во: Sherman, C.P.: стр 484-500

⁸¹ Овој термин е користен во Dig.48, 1; Inst. 4,18.

порота кои што се наоѓале во провинциите, претседавал гувернер. Конзулот, преторите и гувернерите во своја надлежност, која што произлегува од нивниот авторитет – *impegiu*, можеле да слушаат, претседаваат и лично да донесуваат одлука за одредени казнени обвиненија. Во Рим, ваквата јурисдикција овозможувала овие судови да одлучуваат и во апелациона постапка, и за предмети во кои како субјекти се јавувале робовите, додека пак надвор од Рим, во провинциите, нивната јурисдикција вклучува надлежност за кривичното дело предавство (*perduellio*) и други казнени дела против безбедноста на државата. Уште повеќе, не постоела одредба со која била ограничена јурисдикцијата на овие судови надвор од Рим. Процедурата во сите казнени поротни судови била слична.

Краток преглед на обвинението – *publicum iudicium*, во постојаните поротни судови (*quaestio perpetuae*) во Републиката. Секој Римски граѓанин или субјект имал право да обвини за кривично дело.⁸² За да го оствари ова право, тој треба да аплицира кај судијата кој што претседава со соодветниот суд за да добие дозвола да поднесе обвинение против наводниот сторител. Магистратот во тој случај закажувал прелиминарна истрага за фактите кои што му ги поднел обвинителот во пријавата односно апликацијата. Оваа истрага за коруптивните кривични дела, а посебно за изнудата, можела да трае и доста долго со оглед на тоа дека доказите и сведоците можеле да бидат доста дистанцирани од местото во кое што заседава *quaestio*. Целта на оваа прелиминарна истрага била да се провери основаноста на наводните обвинувања и истата завршувала со одлука со која се дозволува или одбива покренувањето на обвинението (*publicum iudicium*).

Ако се донесе одлука со која се дозволува покренувањето на обвинението, тогаш обвинителот го составува обвинението, во присуство и на магистратот и на обвинетиот. Обвинителот му поставува прашања на обвинетиот со цел да добие податоци за обвинението.⁸³ Ова формално обвинение⁸⁴ содржело име и презиме на обвинетиот и природата на обвинувањето.⁸⁵ Со ова

⁸² Доколку за одредено казнено дело симултано се јават повеќе обвинители тогаш судијата ќе определи кој од нив ќе го застапува обвинението (*divinatio*). Другите субскриптори можеле да му помагаат на главниот обвинител.

⁸³ *Legibus interrogare* или *interrogatio ex lege*: испрашувањето го вршел самиот обвинител без помош на магистратот.

⁸⁴ *Inscriptio*.

⁸⁵ *Nominis* или *criminis delatio*.

се комплетира формалното обвинение и потоа истото го потпишувал обвинителот и неговите субскриптори.

По комплетирањето на обвинението, имињата на обвинителот и на обвинетиот биле впишувани во судскиот регистар. Со ова се смета дека е конституирано обвинението – *libellus accusationis*. Тогаш магистратот закажувал дата за судење односно за првото рочиште.⁸⁶

На денот на судењето, кое што било јавно⁸⁷, морало да бидат присутни и обвинетиот⁸⁸ и обвинителот. Доколку обвинителот не се појавел на рочиштето тогаш, предметот веднаш се заведувал во судскиот регистар како завршен. Обвинителот морал да се појави лично во судот, односно, не можел да биде застапуван од адвокат (*procurator*). Меѓутоа постоела можност тој да има советници *patronus*, *advocates* кои што му помагале во презентирањето на обвинението. Обвинетиот (*reus*) можел да ангажира адвокат кој ќе го брани и застапува.

Судењето започнува со воведно обраќање од обвинителот со кое го презентира обвинението⁸⁹. Потоа следи одговор од обвинетиот.

По воведните излагања на двете страни следела доказната постапка. Истата можела да биде и писмена и усна. Сведоците прво биле испрашувани од страна на обвинителите а потоа од одбраната. Ваквото испрашување е слично на денешното директно и вкрстено испрашување на сведоците во Англо – Американското право. Слободен човек кој што ќе биде повикан како сведок не може да биде подложен на тортура, но тоа не било случај и со робовите. Во доказната постапка меѓусебно можеле да се испрашуваат и обвинетиот и обвинителот. Судијата не смеел да го испрашува обвинетиот.

Иако товарот на докажувањето бил на обвинителот, во случаите кога обвинетиот во истражната постапка ќе го признаел делото или кога на самото судење ќе ја признаел својата вина, тогаш обвинителот веќе не морал ништо да докажува.

⁸⁶ Датумот на првото рочиште обично фиксно бил утврден во Статутот на судот. Постоеле посебни рокови за специјалните околности. Обично периодот за подготовка на одбраната вариал од 10 до 110 дена.

⁸⁷ *Publicum iudicium* – укажува на јавноста во судењето.

⁸⁸ Магистратот можел да му одреди и притвор на обвинетиот, доколку тоа го сметал за неопходно. Доколку обвинетиот не бил задржан во притвор, а не се појавел на првото рочиште, тогаш му било судено во отсуство и му била изречена пропишаната казна.

⁸⁹ „*exposition criminum atque accusationis exordio*“.

Обвинетиот бил прогласен за виновен и му била изрекувана казна.

По завршувањето на доказната постапка, влијателните луѓе⁹⁰ држеле говори во полза на обвинетиот со цел да го осветлат неговиот карактер. Потоа, и обвинителот и одбраната ги оспорувале доказите на спротивната страна со цел да ја соборат нивната веродостојност и да го зацврстат својот став. Овие т.н. аргументи говори биле наречени „altercationes“.

Следен чекор било предавањето на предметот на поротата за да таа ја донесе конечната одлука. Поротниците биле под заклетва. Тие одлуката ја донесувале со гласање при што за да се донесе одлука е потребно мнозинството гласови да биде за една од алтернативите „виновен“ или „невин“. Доколку гласовите за двете алтернативи биле еднакви тогаш одлуката била во полза на обвинетиот односно пресудата била ослободителна. Меѓутоа одлуката не секогаш била една од двете горенаведени алтернативи. Односно, поротата можела да гласа за солуцијата „виновен“, „Невин“, „несигурен“ и „не е докажано“. Кога мнозинството од гласовите биле „несигурен“ тогаш можело да се спроведе судењето по втор па дури и трет пат се додека поротата со сигурност не утврди дали обвинетиот е виновен или невин. Во 111 година п.н.е. оваа можност (ampliatio) ќе биде забранета со статутот Lex Servilia со кој ќе биде воведена т.н. Comperendinatio. Оваа постапка предвидувала раздвојување на процедурата на два дела: прв дел било обвинувањето, одбраната и доказната постапка и втор дел е донесувањето на одлука „виновен“ или „невин“ од страна на поротата но по интервал од еден ден по завршувањето на доказната постапка. На овој начин се сметало дека поротата има доволно време да размисли за да биде сигурна во одлуката. Comperendinatio била воведена посебно за коруптивните кривични дела, поради што истата ќе ја разработиме поопширно во овој труд.

Ако обвинетиот бил прогласен за виновен а казната која што била предвидена за тоа дело е само парична тогаш поротата можела да ја одреди и висината на паричната казна.⁹¹

2. Казнената постапка во периодот на Империјата

Системите на казнената постапка во периодот на Империјата биле: а) системот на пороти судења (quaestiones perpetuae), б)

⁹⁰ Laudatory

⁹¹ Litis aestimatio.

судови без порота.⁹² Новите Императорски судови без порота на крајот од Империјата ќе постанат единствени казнени судови на Империјата иако, *quaestio perpetuae* останале да постојат во Империјата⁹³ но нивното значење во голема мера ќе пропадне поради што во 3 век од н.е. тие потполно ќе исчезнат. Со пропаѓањето на *quaestio perpetuae*, постапката за коруптивните кривични дела ќе биде водена според правилата на екстраординарната постапка.

Старите поротни судови од Републиката ќе бидат заменети од страна на новите Императорски судови во чиј што состав немало поротници. Во овие нови судови спаѓаат: судот на градскиот перфект, судот на преторскиот перфект и други казнени трибунали. Процедурата во овие судови била монографијата *cognitio extra ordinem*, која што привремено била користена во периодот на Републиката. Истата во периодот на Републиката била применувана по исклучок, а во периодот на раната Империја ќе стане еднакво важна со поротните судења додека кон крајот на Империјата ќе постане главна и единствена казнена процедура особено за време на владеењето на Јустинијан.

Иако терминот кривично обвинение – *publicum iudicium*, ќе биде користен во периодот на Доцната Империја и правото на Јустинијан, тој постепено ќе биде конкретизиран и ќе се однесува само на оние казнени дела кои што биле казниви според законите со кои биле основани веќе непостоечките *quaestiones perpetuae*.

Постепено сите казнени судови ќе постанат *extraordinaria*, поради што сите казнени дела биле класифицирани како *crimina extraordinaria*. Ова всушност значи дека доцното императорско и Јустинијаново право ги третираше како едно и *crimina publica*⁹⁴ и *crimina extra ordinaria*.⁹⁵

Истакнати карактеристики на обвинението во постапките *cognitio extra ordinem* во доцниот Императорски период и во Јустинијановите казнени

⁹² Sherman, C.P.: стр 489

⁹³ Augustus и неговите наследници ги признавале овие судови.

⁹⁴ *Crimina publica* – се казнени дела кои што оригенерно се антички и истите биле предвидени во статутите на судовите при што за нив била точно определена казната која што можела да се изрече. Истите се карактеристични за периодот за Републиката.

⁹⁵ *Crimina extraordinaria* – се казнени дела кои што оригенерно потекнуваат од периодот на Империјата и за кои определувањето на казната лежи во дискреционото право на судијата.

судови без порота. Казнената постапка во Доцната Империја и за време на Јустинијан била *extra ordinem*. Поточно оваа постапка во определена мера имала сличности со претходната постапката, карактеристична за Републиката, а главно, се разликувала само по тоа што истата немала порота. Оваа постапка била акузаторна и ги содржела сите процедурални чекори и ја користи истата правна терминологија. Но фундаментално, многу од методите на конечната Римска казнена постапка биле спротивни на казнената постапка од претходниот период. Ова е и логично затоа што развитокот на државата и нејзиното државно уредување има огромно влијание и на развитокот на судовите и воопшто судството.

Кривичното обвинение не се изменеило многу. Така, постапката повторно започнувала со *libellus accusationis* или информирање на обвинетиот дека против него ќе биде покренато обвинение. Обвинението морало да биде потпишано од страна на обвинителот. Обвинетиот можел до судењето да биде држан во притвор. Во оваа казнена постапка ќе бидат воведени и построги услови за обвинувањето што ќе влијае на обезхрабувањето на обвинителите во поднесување на обвинение.

Последователно, ќе бидат воведени и инквизиторски елементи во казнената процедура. Во таа смисла, судијата, иако бил обврзан со начелото на објективност и непристрасност, требало да ги испрашува странките, да собира докази и да ги превзема сите други потребни чекори за истрагата да биде комплетна – „*plena inquisitine*“.⁹⁶ Ќе бидат воведени и одредби со кои во одредени случаи⁹⁷ ќе биде дозволено судијата да го подложи на тортура обвинетиот со цел да добие признание. Примената на овие методи била чувана во тајност како што и самата истрага била тајна. Конечно, ќе порасне и надлежноста на останатите субјекти во постапката со цел да се зголеми бројот на откриени и решени казнени дела. Во таа смисла, ќе биде зголемена и надлежноста на полициските службеници.

Нејасно е тоа дали биле зајакнати старите правилата за доказната постапка или само биле дополнети со нови одредби.

⁹⁶ За ова види повеќе во: Sherman, C.P.: стр 489

⁹⁷ За ова види повеќе во: Esmein, A. History of criminal procedure, Boston, 1913, стр.28, во натамошниот текст Esmein, A.: тортурата била дозволена за одредени казнени дела како што било предаството или пак кај одредени казнени дела била забранета доколку требало да се примени врз некој граѓанин од повисоките класи.

Исто така, на судијата му било дадено правото да ги испрашува сведоците. За да се докаже еден факт биле потребни најмалку 2 сведоци.⁹⁸

Доколку обвинетиот бил прогласен за виновен, тогаш казната требало да биде изречена со одредена доза на дискреција. Исто така обвинетиот имал право на жалба. Доколку случајот бил особено влијателен тогаш жалбата можела да биде адресирана и до преторот перфект или дури до Императорот.

1.3. Субјекти на казнената постапка

За најдобро систематско, а сепак во интерес на просторот, елементарно, разгледување на субјектите на казнената постапка се определивме за објаснување на процесните субјекти преку нивната поделбата според процесните дејства кои што тие ги остваруваат. Во наредните неколку потточки ќе ги опфатиме процесните субјекти на функцијата:

- a) Кривично гонење
- b) Одбрана
- c) Пресудување

1.3.1. Процесни субјекти на функцијата кривично гонење

1.3.1.1. Обвинител

Една од главните карактеристики на Римското кривично процесно право е што долго време не постоел процесен субјект државен јавен обвинител. Дури по измените што ги вовел Constantine за прв пат среќаваме обвинение поведено *ex officio* од страна на магистрат или провинциски гувернер. Повеќе од 5 века Римјаните казнената постапка ја започнувале со поведување на обвинителен акт од страна на индивидуа, најчесто на жртвата, оштетениот или негов близок роднина затоа што се сметало дека е повреден личен интерес и покренувањето на казнена постапка треба да зависи од волјата на оштетениот. Личното непријателство и желбата за одмазда се сметале како доволна основа за поднесување на обвинение без оглед на тоа дали обвинителот е жртва на кривичното дело или е поврзан со жртвата на некој начин. Ова правило постоело затоа што старите Римјани верувале во логичноста на самопомошта, истакнувале дека истата е нормална и соодветна, иако државата може да бара во случајот да бидат воведени државни авторитети.

⁹⁸ *Tesstis unus - tesstis nullus.*

Меѓутоа кога станувало збор за казнени дела против државата тогаш обвинението го застапувал магистрат пред Народното Собрание. Постапките пред Народното Собрание ни се познати под името *iudicia populi*. Но со тек на време ќе се согледа фактот дека казнените дела не можат во целост да се сфаќаат како нанесување на зло само на поединецот туку и како нарушување на безбедноста на заедницата. Со утврдувањето на првите *quaestiones perpetuae* ќе биде воведено правилото дека кривично обвинение може да поднесе секој возрасен Римски граѓанин од машки пол кој што дошол до информација дека е сторено кривично дело. Ваквите обвинители ќе бидат охрабрувани и наградувани за својот придонест во општеството.

Обвинителите технички често биле мешани со *delators*, или *delatores nominis*. Во превод *delatores* значи „информатор“. Делаторите биле лица кои ги информирале властите или судот дека е сторено кривично дело. Конфузијата е во тоа што и обвинителот на првото рочиште го информирал претседателот на советот за какво кривично дело станува збор. Некогаш како термин биле користени и *index* или *indices*, во множина, затоа што преку ваквиот назив всушност се сакало да се дадат индиции за нечија вина.

Обвинувањето се сметало како морален амбивалентен акт. Понекогаш како причина за поднесување на обвинението можела да се јави и лојалноста кон личност или кон општеството.⁹⁹ Исто така поднесувањето на обвинение било една добра шанса за млад адвокат да постане еминентен во очите на судските органи.

Во однос на наградувањето на обвинителите постоела стриктна одредба според која тие не смееле да примаат пари или било каков друг надоместок. Причините ги бараме во тоа што обвинителството било приватно а не државно. Со цел да се ограничи обвинувањето од негова злоупотреба и од негово претворање во лукративна дејност, во 91 година п.н.е. ќе биде донесен законот *Lex Remnia* со кој ќе биде уредено кривичното дело клевета.¹⁰⁰ Оваа одредба во овој закон подоцна ќе добие своја екстензија во Едиктите на Урбаниот Претор. Со ова кривично дело ќе се ограничи и санкционира лажното обвинување за кривично дело, како и малициозното,

⁹⁹ Каков што бил случајот со обвинението против *Verres*.

¹⁰⁰ За ова види повеќе во: Robinson, O.F.: стр.30-56

лекомислено обвинување. Дури во законското битие на ова дело ќе биде опфатено и обвинувањето сторено од небрежност.

Со закон ќе се уреди како казниво дело и самото напуштање на обвинението – *tergiversatio*. Ова на прв поглед се чини не логично, меѓутоа во отсуство на државно јавно обвинителство, ова бил единствениот механизам кој го кочел злоупотребувањето на правото на секој да покрене обвинение. Пред да се воведат оваа казнена одредба имало многу случаи кога обвинителите биле подмитувани да го повлечат обвинението, што било и плодна основа за развивање на корупцијата, а неретко тоа го правеле и поради закана по својот живот. Целта на Римскиот правен систем и на ваквите одредби е да се маргинализираат постапките во кои членовите на судскиот совет само го губат времето.¹⁰¹ Во контекст на овие правила ќе се воведат и посебен механизам наречен *abolitio* според кој обвинителот може да му се обрати на судот пред кој го има поднесено обвинението и да побара истото да се анулира. Во случаите кога обвинителот нема да го употреби овој механизам тогаш тој ризикува да биде обвинет за *tergiversatio* или клевета.

Формалностите во делот од казнената постапка кои што ќе се однесуваат на обвинението ќе бидат воведени во 4 век. Владетелот Constantine ќе го уреди начинот на кој може да биде поднесено обвинението.¹⁰² Според овие одредби обвинението можело да биде поднесено само по писмен пат. Најзначајна промена што ќе ја воведат тој е обвинувањето *ex officio* односно поднесување на обвинение од страна на компетентен државен орган. Оскудни се информациите со кои располагаеме за структурата на овој државен орган но со сигурност можеме да забележиме дека овој орган не постоел само за оваа цел туку обвинителната функција му била дополнителна на основната. Обвинението од државен орган било поднесувано откако ќе се добиела информација за сторено кривично дело. Информацијата најчесто потекнувала од гласини. Паралелно со ова обвинување сеуште постоело и приватното обвинување кое било доминантно. Наредните измени во оваа легислатива ќе ги направи Maximinus. Лицето против кое требало да биде покренато обвинение *ex officio* не смеело да биде притворено се додека не биде изведено пред истражен магистрат и додека не биде поднесено формално

¹⁰¹ Ibid: стр. 78-99

¹⁰² Ibid, стр. 130 - 158

писмено обвинение.¹⁰³ Обвинителот давал заклетва дека неговото обвинување не е злоупотреба на правото, додека пак на обвинетите им било забрането да поднесат противобвинение или пак да му се заканат на судијата дека и тие имаат право да поднесат обвинение.

Присуството на обвинителот на судењето било неопходно. Доколку обвинителот не ќе се појавел тогаш обвинението веднаш се бришело од судскиот регистар.

Од моментот кога обвиненијата поднесени *ex officio* ќе започнат да преовладуваат над приватните, ќе започнат и коруптивните проблеми во обвинителството. Најчесто примањето на поткуп од страна на државните официјали за да не поднесат обвинение било од областа на фискалната политика. Злоупотреба ќе има и со институтот амнестија, со кој можело да се повлече обвинението поднесено против амнестираното лице или да му се опрости стореното кривично дело пред да биде поднесено обвинение.

1.3.2. Процесни субјекти на функцијата одбрана

1.3.2.1. Обвинет

Вистинското определување на позицијата на обвинетиот во казнената постапка во Римското право е од огромно значење за создавање на правилна претстава за казнениот систем во една држава. Постоенето на обвинет е неопходно за постоењето на самата казнена постапка затоа што во спротивно нема случај за кој би судел судијата односно *nemo iudex sine actore*, нема обвинет кој што треба да биде казнет и нема театралност во која што уживала јавноста. *Обвинет е она лице против кое е покренато обвинението, лице за кое судот води казнена постапка за да ја утврди неговата вина и да утврди дали постојат услови да му изрече соодветна санкција.*

Првичната оценка на правата на обвинетиот во казнената постапка во сите периоди на развитокот на Римското право е дека станува збор за изразито поволна положба која што произлегува од начелото на пресумпција на невиност на обвинетиот. Римското право не познава бруталност во смисла на непотребна тортура или примена на брутални ирационални доказни средства. Доколку е неопходно да се оквалификува

¹⁰³ Ibid, стр. 130 - 158

бруталност во казнениот систем на Рим тогаш тој може да се пронајде само во пенетенцијарниот систем.

Обвинетиот ги уживал скоро сите права кои што се типични за денешните современи казни системи. Во таа смисла, обвинетиот неограничено можел да го користи правото на одбрана и правото на бранител во постапката. Обвинетиот можел да биде застапуван од 6 адвокати истовремено.¹⁰⁴ Во одредени случаи положбата на обвинетиот била и привилегирана во однос на обвинителниот процесен субјект. Во тој контекст, во *quaestio repetundae* обвинетиот имал двојно повеќе време за својата одбрана од излагањето на обвинителот кое можело да биде максимум 4 часа и на *subscriptor* кое пак било 2 часа. Понатаму, обвинетиот секогаш имал право последен да ги дава своите изјави и имал право на реплика на секое обраќање кон него од страна на било кој во судницата. Доколку бил обвинет за политичко кривично дело тогаш обвинетиот имал право на волунтарен азил кое право можел да го користи само пред неговата осуда за тоа дело. Во волунтарен азил најчесто заминувале обвинетите за кривичното дело изнуда. Во случаите кога обвинетиот ќе го искористел ова право тогаш тој веднаш го напуштал Рим и ги губел сите граѓански права како и правото на сопственост (*aquae et ignis interdictio*)¹⁰⁵, а ако се врател во Рим тогаш ризикувал да биде убиен.¹⁰⁶ Кога магистратите ќе се јавеле на клупата на обвинетиот тие можеле да го користат својот имунитет. Така, магистратот не можел да биде обвинет и да му биде судено доколку истиот се наоѓал на службено патување (*absens rei publicae causa*).

Едно од најзначајните права на обвинетиот е правото тој да биде информиран детално за делата за кои се товари и за доказите против него. Информирањето на обвинетиот за кривичното дело за кое се товари и за доказите против него се вршело на sukcesivни три подготвителни рочишта - *contio*, кога се презентирале и доказите кои обвинителството ќе ги употреби против обвинетиот. Доколку магистратот утврдил дека има основа за обвинување тогаш обвинителството го составувало обвинението а на обвинетиот му било оставано доволно време

¹⁰⁴ Mousourakis, G.: The historical and institutional context of Roman law, Ashgate Publishing, Ltd., 2003, The Pre-Classical Period of the Roman Law, стр. 233, во натамошниот текст Mousourakis, G.: Книга II.

¹⁰⁵ Протеран од вода и оган.

¹⁰⁶ Ibid, стр. 147

за да ја подготви својата одбрана и да ги повика сведоците на одбраната.¹⁰⁷

Обвинетиот можел и да го користи правото на жалба кога истото било предвидено. Правото на жалба за прв пат било воведено со Lex Valeria во првите години од периодот на Републиката при што било утврдено дека правото на жалба може да се користи само против одлука на магистратот со која обвинетиот е осуден на капитална казна. Жалбата била упатена до Народното собрание и затоа го носи називот provocatio ad populum. Со Законот на XII Таблици ова право ќе биде потврдено.

За правилно перципирање на позицијата на обвинетиот во казнениот систем тргнуваме од два аспекти: позицијата на обвинетиот надвор од судницата и во судницата. Надвор од судницата обвинетиот го опишуваме од аспект на неговиот пол и статус. Во судницата од интерес е емоционалниот импакт кој што обвинетиот го оставал на присутните, неговата физичка презентација, во смисла на хигиена и облека, и начинот на кој што тој комуницира со останатите присутни во судницата.

Во однос на полот постојат податоци¹⁰⁸ дека односот помеѓу појавувањето на мажот спрема жената како обвинет е 4:1. Припадниците од машки пол се јавуваат како обвинети за сите казнени дела додека жените во 90% од случаите се јавуваат како обвинети за убиство. Нема податоци дека жената се појавува како извршител на казнените коруптивни дела освен кога се јавува како посредник во примањето на поклонот односно поткупот. Во однос на статусот обвинетиот почесто се јавува како припадник на ниските слоеви одошто како припадник на високите класи иако најчести сторители на казнени дела биле лица од богатите слоеви. Ова е од причини што припадниците на пониските слоеви немале доволно пари за да ја бараат правдата на суд а пак од друга страна богатите имале доволно пари за да ги подмитат судиите.¹⁰⁹

Интригирачкиот дел за позицијата на обвинетиот е во самата судница. Најинтересен е делот на емоционалното влијание кое што обвинетиот го оставал врз присутните. Во таа смисла адвокатите со часови ги учеле своите странки како да се

¹⁰⁷ Mousourakis, G.: A legal history of Rome, Routledge publisher, London and New York, 2007, The administration of justice, стр.37, во натамошниот текст Mousourakis, G. Книга I.

¹⁰⁸ Bablitz L.: стр.72

¹⁰⁹ Ibidem, стр.78

појават и да се однесуваат во судницата. Фацијалните изрази и невербалната комуникација биле два аспекти на кои обвинетите морале да внимаваат. Така, тие биле советувани да секогаш кога ќе се појават во судницата бидат со солзи во очите, подгрбавени, со исплашен и истовремено згрозен и изненаден лик. Истите најчесто биле облечени во темна нечиста облека, неизбричени и со несредена коса. Нивното појавување во судницата требало да предизвика сожалување меѓу поротата, посебно во случаите кога истото лице претходно го гледале само во отмена состојба. Ваква била реакцијата и за обвинетите магистрати за коруптивни казнени дела за кои било сосема неочекувано да се појават во таква состојба пред пошироката јавност. Доколку жена се јавувала како обвинета тогаш истата не носела накит¹¹⁰ и била во темна облека. Обвинетите исто така биле советувани да не покажуваат емоции на бес, фрустрации, здодевност и омраза. Доколку обвинетиот имал деца истите биле сместувани што подалеку за да по завршувањето на доказната постапка а пред донесувањето на одлуката истите имаат подолг простор во кој ќе се движат со жалење кон својот родител, која што театралност исто така предизвикувала сожалување кај поротата и тоа токму во моментот на донесувањето на одлуката.¹¹¹

Најинтригантски е делот кој ни укажува на фактот кои лица најчесто се појавуваат како обвинети во судењата за коруптивните кривични дела. Во 60 % од предметите како обвинети се наоѓаат бивши функционери на власт. Со промената на власта, претходните функционери биле мета на обвинувања од нивните наследници, за кои било успех во кариерата да осудат што повеќе од своите претходници. Непосредно по доаѓањето на власт, тие го проверувале имотот на своите претходници, пресметувале дали е можно до толку да е зголемен само од примањата кои што ги остварувале како функционери или имале примања и од страна. Дури и во своите кампањи тие ги именувале лицата кои биле осудени за време на нивниот мандат со тоа докажувајќи дека нивната политика е немилосрдна кон оние кои што изнудуваат пари од сиромашното население.

¹¹⁰ Жените не носеле накит само кога биле во момент на жалење

¹¹¹ Bablitz L: стр.84 – 87.

1.3.2.2. Адвокат

Корените на Римската адвокатура ги наоѓаме во односот меѓу патронот и клиентот.¹¹² Но откако патронажниот систем ќе стане нефункционален, застапувањето ќе биде дозволено на сите кои што имаат познавања од областа на правото. На почетокот немало разлика помеѓу правните советници, кои што давале само правни совети, и адвокатите кои што ги застапувале клиентите. Потоа секоја од овие професии ќе си добие посебна титула и посебна област. Во таа смисла, правните советници ќе ја добијат титулата *juris consultus*. Истите биле претставници од повисоките класи кои што имале одлично правно знаење и можеле да бидат консултирани за било која област од правото.

Адвокатите ја имале титулата *advocatus*, но во пракса често биле именувани како *patronus* или *causidici*. Во периодот на Империјата адвокатурата ќе биде организирана професија за која се барало исполнување на одредени услови и нормално за која што постоеле одредени ограничувања. Така адвокати не можеле да бидат: жените¹¹³, лица под 17 години и инфамни лица.

Во периодот на Доцната Империја ќе биде воведено задолжително петгодишно образование од областа на правото за оние кои што сакаат да се занимаваат со адвокатура. По завршувањето на петгодишните студии кандидатот за адвокат поднесувал апликација до гувернерот. По ова била закажувана дата за сослушување на кандидатот. На ова сослушување се разгледувале дипломата за завршени студии како и препораките од неговите професори и инструктори, а посебно се оценувал и карактерот на кандидатот. Доколку комисијата била задоволна од горенаведеното тогаш донесувала одлука за примање на кандидатот во адвокатската комора.

Во Доцната Империја, адвокатската комора ќе биде поделена на две секции. Во првата секција биле адвокатите со полно работно време а во втората адвокати на листата на чекање. Бидејќи постоеле многу казнени трибунали, секој трибунал си имал посебна листа на адвокати кои биле наведени во неговиот судски регистар – *matricula fori*.¹¹⁴ Матрикуларните адвокати

¹¹² Во антички Рим *patronus* бил припадник на едуцирана класа кој што се грижел односно им бил штитеник на плебејците – познати, во случајов, како клиенти. Патронот имал обврска истите и да ги застапува на суд. За возврат тие пак ги исполнувале обврските кој тој ги барал од нив.

¹¹³ Припадниците на женскиот пол не можеле да бидат адвокати и да застапуваат други лица, но може да се застапуваат самите себеси.

¹¹⁴ За ова види повеќе во: Sherman, C.P.: стр 450-455

формирале свои корпорации и уживале посебни привилегии. Во прворангираната корпорација биле адвокатите надлежни за Државната Ризница и казнените дела против неа. Тие ја носеле титулата фискални адвокати.¹¹⁵ Адвокатите кои биле на листата на чекање служеле како замена кога ќе се јавело празно место меѓу членовите од првата секција. На нив им било дозволено неограничено практикување на правото во инфериорните судови.

Обвинувањето било превземано од страна на повредената странка или нејзиниот бранител а во одредени случаи и од било кој, кој што сакал да и помогне на повредената странка или *populis Romanus*. Но во ваквите случаи не станувало збор за чист алтруизам, туку оние кои ги застапувале странките во постапката на тој начин напреднувале во кариерата или им помагале на своите пријатели со едновременно наштетување на своите непријатели. Овие мотиви важеле и за оние кои го застапувале обвинетиот. Иако одредени статuti предвидуваале награда за успешно обвинување којашто награда можела да се состои од паричен износ или од некоја граѓанска привилегија, сепак генерално, адвокатите не смееле да бидат посебно наградувани за својот труд.¹¹⁶ Во *Lex Cincia* посебно строго било лимитирано правото на подароци или награда помеѓу клиентите и патроните генерално, а во посебна клаузула било наведено дека не смее да има наплата и на адвокатските услуги. Но благодарните клиенти изнаоѓале начини како да им се заблагодарат на своите адвокати па така и ова правило можело да се заобиколи на различни начини. Така на пример Цицерон во еден случај кога успешно го одбрал својот клиент *Publius Sulla* добил „заем“ од него за да ја купи својата Палатинска Кука. Главен пропуст на овој закон е што не предвидувал казна за кршењето на одредбата за забрана на наплата на адвокатски услуги. Затоа во пракса, оваа одредба повеќе ќе биде прекршувана одошто почитувана. Во периодот на Империјата, ќе биде донесен нов закон со кој се дозволува примање на адвокатски хонорар но истиот не смее да го надмине износот на 10.000 *sestertia*.¹¹⁷ Јустинијан ќе донесе одредба со која ќе се дозволи плаќањето на адвокатскиот хонорар и пред

¹¹⁵ Ваков модел делумно денес постои во Англија, каде што има посебно избрана класа на адвокати – *barrister*, која припаѓаат во *Queens counsel* и во определена мера ги вршат истите должности како и *advocate fisci* и даночните службеници во Рим.

¹¹⁶ За ова види повеќе во: Powell, J., Paterson J., стр. 62

¹¹⁷ Околу 400 долари.

завршувањето на постапката односно донесувањето на пресудата. Адвокатот не бил обврзан ниту да го врати износот во случај да го загуби предметот, доколку загубата не е по негова вина. Доколку адвокатот го обврзал својот клиент во неговиот адвокатски хонорар да вклучи и одреден процент од добивката од предметот – *pactum de quota litis*, тогаш тој ризикувал да му биде одземена лиценцата за работа. Оваа забрана, која што е креирана за да се зачува честа и угледот на адвокатската професија, има огромно влијание во модерното право. Така, во Англо – Американското Common Law оваа забрана преставува кривично дело наречено *champerty*.

Посебен аспект на адвокатите биле нивните политички цели. Често и самите случаи биле политички (предавство, поткуп во електоратот и сл.) па така што да се биде адвокат на политичката странка инволвирана во предметот значело и дека се симпатизер на таа партија. Истото важело и за постапките во кои не станувало збор за политичко кривично дело но некоја од странките била припадник на политичка партија. Во другите случаи пак ако кривичното дело не било политичко тогаш адвокатите во своите говори кажувале политички пароли со што си ја обезбедувале натамошната поддршка од одредена политичка партија.

Адвокатите кои ги бранеле сторителите на коруптивните кривични дела пак, биле во доста завидна положба. За некои од обвинетите за изнуда конкурирале по повеќе адвокати да учествуваат во одбраната, затоа што секој ваков предмет нудел не само углед туку и огромна политичка и финансиска моќ без разлика дали бил изгубен или добиен. Доколку адвокатот го добиел предметот тогаш тоа само по себе било огромна реклама затоа што ваквите предмети била на посебна ранг листа. Доколку адвокатот го изгубел предметот веднаш воспоставувал контакти со Императорските службеници кои што осудувањето на корумпираните магистрати го сметале за најдобра реклама која била добредојдена за секоја политичка пропаганда.

1.3.3. Процесни субјекти на функцијата пресудување

1.3.3.1. Судови

Во процесна смисла судот можеме да го дефинираме како *процесен субјект кој ја врши функцијата на пресудување и чија што задача е примена на материјалното кривично право во конкретен случај*. Античкото Римско право не го познавало

принципот на единство на судството па во таа смисла постои многубројност на процесните субјекти кои што ја вршат функцијата пресудување.

Во однос пак на колегијалното и инокосното судење можеме да констатираме дека во Римскиот казнен систем се застапени и двата вида на судење. Судовите *Quaestio Repetundae* секогаш биле во колегијален состав и се состоеле од судија и судии - поротници.

Во почетокот судиите поединци – *unus iudex*, биле назначувани од магистратот за судење во определен случај при што нивната улога била да овозможат правилно одвивање на сите стадиуми на казнената постапка, и да донесат одлука за вината на обвинетиот. Одлуката за казната се состоела само во нејзино изрекување, а не и определување, затоа што истата била фиксно определена за секое дело, во случај на утврдување на вина кај обвинетиот. Со конституирањето на судовите *extra ordinem* судијата бил личен претставник на Императорот, и истиот имал полно дискреционо право за донесување на одлука како за вината така и за висината и видот на казната.

Кога судењето било од судија поединец тој можел да биде назначен и од самите странки. Доколку странките можеле да се договорат за доделување на јурисдикцијата на одредено лице, тогаш, по изборот веднаш се преминувало на самата казнена постапка. За да одредено лице биде избрано за судија истото треба само да е од машки пол и да биде над 20 години. Максимумот на години не е определен, ниту пак се барало лицето да е граѓанин, ниту да припаѓа на определена имотна класа или пак да има одредено правно образование. Откако двете страни ќе се договорат за тоа кој ќе биде судија, одлуката му ја соопштувале на надлежниот магистрат и истиот веднаш го назначувал избраниот кандидат за судија во случајот. Овој метод на избор ни укажува на фактот дека и двете страни го познавале судијата, и ги познавале неговите морални вредности како и опасноста од негово можно корумпирање.

Во спротивно, странките предлагале претставници од албумот се додека не предложат исто лице за судија.

За да се квалификува едно лице за судија и да биде впишано во албумот, истото треба да биде од машки пол, да биде граѓанин, да има помеѓу 25 и 60 години. Се до доаѓањето на *Gaius* на престолот, сите кандидати морало да потекнуваат од Италија, а по *Gaius*, албумот ќе биде отворен за секого. Од кандидатите не се барало никакво правно знаење. Со реформите

на Augustus во албумот имало три класи рангирани по имотен цензус наречени *decuries*: сенаторски цензус со 1.000.000 *sestresces*, *equestrian* цензус со 400.000 и третиот цензус именуван како *ducenarii* со 200.000 *sestresces*.¹¹⁸ Вака високо поставениот имотен цензус имал за цел да ја намали коруптивноста помеѓу судиите. Лицата кои што биле осудени во *quaestio*, *judicium publicum* или биле исклучени од Сенатот веднаш биле бришени од листата на албумот.

Кандидатите полагале и т.н. тест на карактерот во кој се испитувала нивната чесност, некоруптивност, правичност и објективност.

Структурата односно рангирањето и големината на албумот не биле статични. Класите ќе бидат зголемени од 3 на 5 а бројот на кандидати ќе биде зголемен и на 1000 од секој цензус или вкупно 5000 кандидати за судии.

Сценариото за избор на судијата е доста комплицирано но пак затоа и праведно затоа што им овозможува на двете страни еднаква улога во избирањето на судијата. Изборот се вршел со помош на ждрепка – *sortio* и на специфично редуцирање од страна на странките - *reiectio*. Така прво биле сортирани *decuries* од 3 (односно по реформите 5) на 1 а потоа од едната *decuria* со редуцирање се одбирал едниот кандидат при што последен секогаш избирал обвинетиот.

И во случаите кога се избирал судски совет за *quaestio* тогаш прво се вршело *sortio* а потоа *reiectio*. Во таа смисла од потенцијалните кандидати била избирана голема група со помош на ждрепка а потоа од таа група се избирале можните кандидати со правото на редуцирање. Бројот на членови на судскиот совет не бил секогаш ист и зависел од Статутот на секој *quaestio* и од видот на казната која што можела да се изрече. Така за изрекување на казната „прогонство“ бил потребен совет од 45 членови.

Но и со ваквиот начин на избирање на судиите и комплетирањето на судскиот совет не се овозможувал во целост неговата непристрасност, објективност, независност и некоруптивност. Во таа смисла, имало случаи во кои судиите имале персонален интерес во самиот случај. Иако ваквиот интерес најчесто бил од финансиска природа сепак ја поматува сликата за независноста на судиите во донесувањето на одлуките. Исто така не постоеле одредби со кои се ограничува

¹¹⁸ Bablitz L.: стр. 89 - 116

учеството на ист судија во двата степени на постапката. Многу јасно дека еден судија нема да ја укине или пак промени одлуката која што ја донел во прв степен. Меѓутоа доколку судијата сакал можел да се из земе од постапувањето во ваквите предмети. Типични биле и случаите кога судијата ќе одлучел сепак да одлучува во овие предмети затоа што имало ситуации кога сакајќи да ја покаже својата непристрасност бил премногу строг а со тоа и неправеден кон странката со која субјективно бил поврзан.

Со цел подобро да ја објасниме организацијата на казнените судови во Римското право, се одлучивме за нивно презентирање преку двата најзначајни периоди во римската историја – периодот на Републиката и периодот на Империјата.

1.3.3.1.1. Организација на кривичното судство во периодот на Републиката

Во периодот на Монархијата целосната судска надлежност била во рацете на кралот. На почетокот од Републиката, Императорот ја поседувал највисоката судска власт. Судијата, во тој контекст, биле пред самиот крал лично или пред лица кој тој лично ги назначувал за определен случај, најчесто двајца комисионери (*duumviri capitales*)¹¹⁹ по што ваква надлежност ќе им биде пренесена и на конзулите. Наскоро со донесувањето на Валерискиот Закон, судската јурисдикција во капиталните случаи ќе им биде одземена на конзулите со што ексклузивната надлежност за овие случаи ќе ја уживаат **comitia curiata**. Со Законот на XII Таблицы јурисдикцијата ќе биде пренесена на Народното Собрание - **comitia centuriata** што ќе биде потврдено и со Lex Sempronia. *Comitia centuriata* ќе останат надлежни се до крајот на Републиката.

Judicium populi или Народен суд бил всушност **comitia tributa** кој заседавал за да одлучи дали обвинетиот е виновен или не. Подоцна, кога казнениот суд ќе биде во состав од судија, без или со порота (конзилиум) името ќе му биде сменето во *judicium publicum* затоа што казнените обвиненија пред него може да ги поднесува секој.¹²⁰

Во почетокот, **Comitia tributa** имале јурисдикција на апелационен суд. Нивна основна задача била да ја оценат легалноста на казните изречени од народните судови. Со тек на

¹¹⁹ За ова види повеќе во: Burdick, W.: стр. 680

¹²⁰ Ibid, стр.681

време, јурисдикцијата на овие *comitia* ќе доживее екстензија, па така истите ќе бидат надлежни за сослушувања во прв степен за сите дела за кои можела да биде изречена само парична казна (*multa*). Во оваа смисла, трибунот ги поведувал постапките за ваквите казнени дела кај *comitia tributa* кој суд можел да изрече парична казна и до висина на половината од целиот имот на обвинетиот.

Со конституирањето на Републиката казнената јурисдикција од кралот ќе премине на конзулите и другите магистрати кои што поседувале *imperum*. Со тек на време, казнената јурисдикција ќе се делегира и на останатите државни службени лица кои биле многубројни.

Конзули. Конзулите во почетокот на Републиката имале неограничена казнена јурисдикција. Годишно двајца од конзулите биле избирани како членови во *comitia centuriata*. Нивната угледна функција се огледа и во фактот што еден од конзулите претседавал со Сенатот. По донесувањето на Валерискиот закон – *Lex Valeria*, во 509 година п.н.е. нивната јурисдикција ќе биде значително ограничена. Ова го согледуваме од фактот што ќе биде дозволено поднесување на жалба до *comitia centuriata* против пресуда со која е изречена смртна казна од страна на било кој магистрат а особено од конзул. Сепак во случај кога државата се наоѓала во опасност, Сенатот им давал неограничена јурисдикција на конзулите.¹²¹

Pontifex maximus, censors, tribunes, dictator. Од овие државни службеници најголема казнена јурисдикција имал трибунот. Тој можел да стави вето на одлуките на судовите што преставувала еден вид апелациона надлежност во тоа време. Останатите службеници повремено се јавувале во казнените процеси со занемарлива улога.

Претори. Оваа државна функција е воведена во 367 година п.н.е.¹²² со законот *Lex Lucinia* и уште од самиот почеток ќе има голема улога во казнената јурисдикција. Во таа смисла, можеме да кажеме дека преторите се највисоките судски магистрати за време на Републиката. Истите ќе ја играат главната улога во

¹²¹ За ова види повеќе во: Sherman, стр 427-459

¹²² На почетокот имало само еден – *praetor urbanus* или градски претор а потоа во 242 година п.н.е. ќе биде воведена и титулата *praetor peregrines*. Во 227 година п.н.е. бројот на претори ќе се зголеми на 4 (од кои новите два ќе имаат надлежност на новоосвоените територии во Сардинија и Сицилија). Со понатамошните освојувања на Римската Империја нивниот број ќе се зголемува на 6, 10, во време на Цезар на 12, во времето на Август 16 итн.

конституирањето и претседавањето со главните трибунали за судење на коруптивните кривични дела – *quaestio de repetundis*. Исто така и од преторите годишно се избирале неколкумина кои учествувале во работата на *comitia centuriata*.

Centumviri. Centumviri биле едни од првите судови во Рим кои што постоеле до 3 век од н.е. Не е со сигурност утврдено дали овие судови имале и казнена јурисдикција.

Quaestiones perpetuae. Овие постојани казнени судови ќе одиграат најзначајна улога во развитокот на кривичноправниот и пенитенцијарниот систем на Римската држава. Со законот Lex Valeria (не е точно утврдена годината на донесување на овој закон, дали е 509 или 449 година п.н.е.) ќе биде утврдено дека странките можат да поднесат жалба на изречената санкција до *comitia centuriata*. Со оваа одредба индиректно ќе се признае судската функција на Народното собрание. И со Законот на XII таблици ќе биде утврдено дека за казнените дела за кои можат да бидат изречени казни кои го засегаат граѓанството одлучува *comitia centuriata*. Но во практиката овие Народни собранија не можеле да ги исполнат сите обврски кои биле во нивна надлежност вклучувајќи ја и врховната судска власт, па од тие причини ќе започнат со делегирање на надлежноста за одредени казнени дела. Во тој контекст ќе бидат формирани многу „комисии“ кои што ќе бидат наречени *quaestiones*. Првично, истите ќе бидат формирани за конкретни случаи.

Секој од судовите *quaestiones perpetuae* бил независен од другите и судел за кривичните дела за кои бил определен со својот Статут. Секој *quaestio* бил конституиран за период од една година а потоа неговата надлежност била продолжувана од страна на *comitia centuriata*.¹²³ Во 149 година п.н.е. со создавањето на Lex Calpurnia Repetundarum ќе бил создаден и првиот специјален постојан суд – ***quaestio perpetuae de repetundae*** чија што исклучива надлежност била судење на провинциски службеници кои биле обвинети за изнудување на пари и за примање на поткуп¹²⁴. Надлежноста на овој суд ќе биде исклучиво за изнуда и поткуп и истата ќе биде ексклузивна.¹²⁵

¹²³ Burdick, W.: стр. 683

¹²⁴ Терминот „Crimen repetundarum pecuniarum“ означувал „пари кои што треба да се реституираат“ во смисла дека тоа се парите кои биле изнудени од страна на Римските службени лица а од жителите на одредена Римска провинција и истите треба да им се вратат на лицата од кои што биле противправно одземени.

¹²⁵ Burdick, W.: стр. 683

Исто како и Статутите на другите *quaestiones perpetuae* и Статутот на овој суд изречно ќе го определи составот на комисијата за судење на изнуда и за видовите на санкции кои што можат да бидат изречени.

Откако римските правници ќе согледаат дека ваквиот начин на функционирање на казнениот судски систем е најсоодветен за остварување на начелото на ефикасност, ќе бидат донесени повеќе Статути со кои ќе бидат конституирани многубројни *quaestiones perpetuae* од кои секој од нив ќе биде надлежен за посебни казнени дела.¹²⁶ Ова ќе има за последица постоење на многубројни казнени трибунали, кои во надлежност имаат различни казнени дела, имаат различна казнена постапка и можат да изрекуваат различни казнени санкции.

¹²⁶ Во 119 година п.н.е. со донесувањето на Законот *Lex Maria de Ambitu* ќе биде конституиран уште еден постојан суд од типот на *quaestio perpetuae* чија што надлежност ќе биде изборната корупција. Во 81 година п.н.е. со донесувањето на повеќе нови закони ќе се конституираат нови *quaestio perpetuae* во согласност со нив. Така ќе бидат конституирани следниве *quaestio perpetuae*: со *Lex Cornelia de Parricidiis* постојан суд за казнено дело убиство на родител, со *Lex Cornelia de Vi* за опструкција на јавните службеници во вршењето на нивната должност, со *Lex Cornelia de Sicariis et Veneficiis* за разбојници, убијци со отров– трујачи, со *Lex Cornelia de Incendio* за подметнување пожар, и суд за казнување на фалсификувањето на тестамент или друг документ¹²⁶. Помеѓу поважните статути од казнување на казнени дела можеме да ги наброиме *Lex Pompeia de Parricidiis* кој што ги казнувал сторителите на крвни деликти против родителите, Законите на *Julius Caesar* и на *Augustus* во врска со предавството (*Lex Julia Majestatis*) и со изневерувањето (*Lex Julia Adulteris*), понатаму законите за јавно или приватно насилство вклучувајќи и одредби за носење и поседување на оружје (*Lex Julia de Vi Publica seu Privata*) и законот за проневерување на државните фондови (*Lex Julia Peculatis*). Исто така постоел статут кој го казнувал киднапирањето (*Lex Fabia de Plagiariis*) и за незаконско подигање на цената на прехранбените продукти (*Lex Julia de Annona*). Листата на горенаведените закони постојано била ажурирана со нови одредби и нормално со нови закони. Интересен е фактот што сите овие Статути / Закони покривале многу поширока лепеза на казнени дела отколку онаа што е наведена во нивниот наслов. Така на пример *Lex Julia Adulteris* ги опфаќал скоро сите сексуални престапи, вклучувајќи го изневерувањето од страна на жената но не и од страна на мажот, блудничењето (*Stuprum*), инцестот, бигамијата и противприродните дела. Понатаму, *Lex Julia de Vi Publica seu Privata* во себе ги вклучувал силувањето, навредите упатени кон амбасадорите и ранувањето или убиството на римски службеник кој ја носел поштата. *Lex Cornelia de Falsis* често нарекуван *crimen falsi*, покривал не само фалсификување на тестамент туку и фалсификување на секој друг документ или јавна исправа. лажни докази, поткуп на судии, лажни мерки или тегови, и еден дел од договорите склучени со измама.

Со овие судови претседавал или претор или специјален судија - *iudex quaestiones*. Доколку претседавал претор тогаш тој бил назначуван со Статутот со кој е основан судот. Така на пример за судот *de repetundis*, со законот *lex Calpurnia*, бил одреден преторот *peregrinus*. Надлежноста на судијата претседавач со трибуналот била ограничена само на администрација на правото пред судот а не и донесување на одлука за вината на обвинетиот. За вината на обвинетиот одлука донесувала поротата (*consilium*). Поротата ја донесувала одлуката веднаш по завршувањето на доказната постапка. Со донесувањето на законот *lex Cassia* во 137 година п.н.е. поротниците гласале за одлуката тајно со помош на гласачки ливчиња. Со преминувањето на овие трибунали во постојани казнени судови нема да биде ставена под знак прашалник надлежноста на Народните собранија – *comitia centuriata* затоа што тие ќе ја задржат надлежноста за потешките казнени дела како што се предавството. Доколку за казнениот предмет било надлежно *comitia centuriata* тогаш ова Собрание имало право да ја делегира својата надлежност и до специјални комисии *quaestio extraordinaria*.¹²⁷

За време на Републиката казнените дела кои не биле опфатени со Статутот на некој суд биле процесирани или пред Народните собранија – *comitia centuria* или пред специјални комисии – *quaestio* кои што биле составувани само за тој конкретен случај. Кон крајот на Доцната Република, ваквите казнени дела биле нарекувани *extraordinaria crimina* или вонредни казнени дела т.е. казнени дела кои не се опфатени со редовната казнена постапка. За овие вонредни казнени дела постоеле вонредни судови – ***extraordinaria quaestiones***. Нејасно е зошто за некои од казнените дела уредени со Статутот *Lex Julia de Annona* биле формирани *extraordinaria quaestiones*. Таков е примерот со абортусот, напуштање на мажот од страна на неговата сопруга, незаконското покачување на цената на пченката, вагабонството и сл. Најчести дела во вонредните судови биле уценувањето, сквернавењето на гробиштата или на мртви тела, изнуда на пари или друг имот од лица со сериозна закана или присилба, лажно обвинување на друг за сторено кривично дело, купување на украдена стока итн.¹²⁸ Постапката пред овие судови ќе биде поопширно елаборирана.

¹²⁷ Sherman, C.P.: стр 427-459

¹²⁸ Burdick, W.: стр. 686

Judices. Поротата играла огромна улога во донесувањето на одлуката за вината на обвинетиот. Истата поподробно ќе биде разгледана во една од наредните потточки.

Провинциски гувернер - **proconsul, propraetor**. Овој функционер имал претежно воена надлежност но во одредени случаи учествувал и во граѓански и казнени предмети која што надлежност се состоела од учество во овие судските постапки. Така тој закажувал фиксно утврдени дати, во одделни делови од својата провинција, на кои што се одржувале судењата.

За време на Републиката не постоеле посебни **апелациони судови**. И покрај тоа што немало посебни апелациони судови постоело правото на жалба кое било утврдено со законот Lex Valeria во 510 година п.н.е. а истото ќе биде потврдено и со Законот на XII Таблици и ќе се однесува само за жалба на пресуда со која е изречена капитална казна а е донесена од страна на магистрат. Но поради тоа што немало хиерархија во судството оваа жалба не била упатена до непосредно повисокиот суд туку до Народното Собрание. Трибуналите во периодот на Републиката биле независни едни од други и меѓу истите немало субординираност. Од овие причини за апелациониот суд постоеле два субститути: жалба до Народното Собрание – *comitia centuriata* и правото на вето на магистратите.

Жалбата до Народното собрание е позната како *provocatio de populis*. Правото на жалба се однесувало само за казнени дела *delicta publica* за кои можела да биде изречена капитална казна.¹²⁹ Ова право на жалба ќе се укине со основањето на казнените судови – *quaestiones perpetuae*, од причини што во нивниот состав, преку поротата, имало претставници од народот кои што ги штителе нивните интереси.

Правото на вето на магистратите – *intercessio*, бил вториот начин да се влијае на одлуката на судот. Колку и да била голема моќта на Римските магистрати во однос на судството сепак, истата можела да биде оспорена со правото на вето (забранувам) од друг магистрат од ист или повисок ранг. Ова вето било наречено *intercessio*. Секој граѓанин имал право да бара вакво стопирање на извршувањето на казната. Меѓутоа ветото не служело за измена на судската одлука, туку само за привремено пролонгирање на извршувањето на самата одлука.

¹²⁹ Јуристот Pomponius истакнал дека правото на жалба било воведено да се ограничи апсолутната власт на магистратите кои истата ја стекнале врз основа на својот *imperium*.

Токму од ова право подоцна ќе се развие и апелационата постапка. Правото да одлучува по ваквите жалби му припаѓало најмногу на племенскиот трибун, кој што можел да стави вето на одлуките на скоро сите магистрати освен на диктаторите. Трибуноот можел да стави вето дури и на одлуките на конзулите и преторите.

1.3.3.1.2. Организација на кривичното судство во периодот на Империјата

Судовите како и некои од државните службеници кои ја извршувале судската функција а се карактеристични за периодот на Републиката ќе бидат привремено задржани и во периодот на Империјата. Меѓутоа големината на нивната надлежност ќе биде значително намалена така што со тек на време и целосно ќе исчезне. Од титулите ќе бидат задржани прво конзулите, преторите, племенските трибуни, Centumviri, провинциските гувернери, провинцискиот quaestor, додека судовите quaestiones perpetuae постепено ќе западнат во сопствена дисфункција.

Јурисдикцијата на **конзулите** ќе се ограничи на волонтарна работа. Нивната титула ќе биде почесна. Тие ќе претседаваат со comitia и Сенатот се до нивниот крај.

Бројот на **преторите** пак ќе биде зголемен во времето на Раната Империја но затоа пак урбаниот претор и преторот peregrin ќе ја загубат казнената јурисдикција.

Племенските трибуни ќе го задржат правото на вето се до крајот на првиот век од Империјата.

Провинцискиот гувернер ќе ја задржи својата важна улога во казнената јурисдикција.

Quaestiones perpetuae или казнените судови во времето Augustus заедно со **comitia centuriata** или јурисдикцијата на Народното собрание ќе ја загубат надлежноста во казнените предмети. Тие практично ќе постојат до 3-от век од Империјата. По ова казнената јурисдикција ќе биде пренесена на новите магистрати. Со тек на време казнената јурисдикција во најголем обем ќе биде раководена од вонредните судови – *extraordinata quaestiones*.

Освен за казнените судски тела кои што оригенерно настанале во периодот на Републиката, накратко ќе ја објасниме и новата казнена јурисдикција типична за Империјата.

Императорот, нормално повторно ја има највисоката судска власт. Тој можел да учествува и во првостепените и во апелационите постапки иако тоа ретко било случај затоа што

најчесто оваа надлежност ја делегирал на субординираните државни службеници или ако станувало збор за сериозно кривично дело истото го делегирал на Сенатот или на преторот перфект. Ист бил случајот и кога бил надлежен во второстепена постапка, па во таа смисла одлучувањето по жалбите го делегирал на специјални судии наречени – *judex delegatus*. Императорот, во особено тешки казнени постапки, можел, по своја волја или по барање на судијата, да дава и совет односно мислење за одвивањето на текот на постапката. Ова мислење се викало *rescriptum* или *epistula*.

Градскиот перфект или *perfectus urbi* бил втор по надлежност, веднаш до Императорот во текот на 1 век од Раната Империја. Неговата казнена јурисдикција била на територијата на цел Рим и во радиус од 100 милји околу Рим. Во Доцната Империја неговата надлежност ќе почне да се намалува на сметка на новиот претор перфект.

Претор перфект или *praefectus praetorio* на почетокот од Империјата бил претежно одговорен за воените активности но во 3 век тој можел да се оквалификува како повисок, по ранг, министер на државата од градскиот перфект. Меѓу најпознатите претори перфекти можеме да ги вброиме јуристите Papinian, Paulus и Ulpian. Во негова надлежност ќе помине и апелационата постапка за сите жалби изречени на одлуките на провинциските гувернери. Исто така во надлежност на преторот перфект била и супервизијата на судиите од понизок ранг кои што можел да ги преместува во различни судови доколку сметал дека е неопходно.

Постоела и посебна класа на луѓе чија што улога во судскиот систем била советодавна. Тие ја носеле титулата **assessor**. Најчесто ова биле луѓе со политичко искуство а често како советници се наоѓале и самите адвокати. Изборот зависел од самиот судија кој пак својот избор го правел на база на пријателство.

Меѓу другите функционери кои што имале одредена улога во казнената постапка можеме да ги вброиме полицискиот перфект (*praefectus vigilum*), Rationales или финансискиот прокуратор (*procurator Caesaris*), бранители на градот (*defensores civitatum*) и други кои во интерес на просторот нема да бидат посебно елаборирани.

1.3.3.1.3. Порота и избор на судии поротници

Под поимот порота во Римското кривично право подразбираме: *претставници од народот во судските процеси, кои се избираат од посебни албуми *album iudicii*, а со цел да асистираат во донесувањето на одлуката за вината на обвинетиот.*

Учеството на граѓаните во судењето е една од основните одлики на римската казнена постапка. Токму овој начин на состав на судот ќе биде наследен во судскиот систем на Англија, САД, Франција, Шкотска и др.

Не сите казнени предмети во римското кривично право имале ист третман. Еден од факторите кој бил причина за различно третирање и процесирање на казнените предмети е големината на општествената опасност што ја предизвикувал самиот казнен чин. Во таа смисла некои од предметите кај кои загрозеното добро е помалку битно за заедницата биле процесирани кај судија поединец – *iudex unus*. Меѓутоа, не само општествената опасност била критериум за правилно процесирање на предметот. Така, како што веќе наведовме, при определувањето на составот на судот се внимавало и на можноста од корумпирање на судиите во смисла дека е полесно да се корумпира судијата поединец отколку да се корумпира целиот конзилиум. Исто како критериум се земал и фактот за можноста од донесување на погрешна одлука, во смисла дека погрешна одлука почесто можат да донесат судиите поединци отколку судски совет во кој членовите меѓусебен можат да се контролираат. Доколку казнениот чин не се заканува на општествениот поредок во државата, погрешната одлука и не би била толку страшна за заедницата, но во обратен случај тоа би можело да биде погубно како за правниот поредок така и за правната сигурност.

Начинот на избирање на поротниците бил уреден со законот *Leges Iulia iudiciorum publicorum et privatorum*. За жал текстот на овој закон не е сочуван така што информациите на нашето реконструирање на принципите за избор на поротници потекнуваат од поединечните судења за кои имаме сочувани докази.

Изборот на поротници го вршат самите странки преку „правото на редуцирање“ од *album iudicum*. И за казнените и за цивилните предмети поротата се избирала од истата листа – *Album Iudicum*. Бројот на кандидатите за поротниците на листата варираше. Во почетокот кога на листата биле кандидати само од

сенаторскиот ред, бројот на поротници бил 300. Во понатамошните закони бројот се зголемувал постепено на 360, 450, 850, а во времето на кралот Augustus и до 4000. Листата била составувана годишно од страна на урбаниот претор кој што ги избирал кандидатите од квалификуваните класи.

Од *Album Judicium*, преторот, судијата кој што претседавал со советот и странките во постапката ги избирале поротниците – *consilium* за судењето во казнениот предмет. Бројот на поротниците во советот исто така варираше. Некогаш биле 32, потоа 50, 65 а во одредени случаи нивниот број достигнувал и до 100. Така за судењата според *Lex Acilia Repentudarum*, обвинителот предлагал 100 имиња од албум со 450 кандидати, а отприлика исто толкав број предлагал и обвинетиот. Потоа од двете листи со по 100 кандидати двете страни избирале по 50 кандидати така што вкупниот финален број на поротници бил 100. Доминанта пракса во повеќето случаи била преторот да ги избира со ждрепка при што секоја од странките во процесот имала право да бара одреден број на поротници да бидат отфрлени или можела на поротникот да му поставува прашања или да „го предизвика“ за да се осигури во неговата непристрасност. Законите кои што го одредувале изборот и бројот на поротници варираше во различните периоди.¹³⁰ На почетокот, до 123 година п.н.е. само Римјаните од сенаторските редови биле квалификувани за да се пријават на официјалната листа на поротници. Како што веќе наведовме, во албумот имало три класи рангирани по имотен цензус наречени *decuries*: сенаторски цензус со 1.000.000 *sestresces*, equestrian цензус со 400.000 и третиот цензус именуван како *ducenarii* со 200.000 *sestresces*.¹³¹ Но со тек на време, согледувајќи ги резултатите од судењето, римските правници увиделе дека ваквите поротници на биле најдобар избор затоа ги фаворизирале припадниците на својот ранг и затоа скоро никогаш не осудиле некој од нивната класа па дури и кога имало цврсти докази за нивната вина. Во оваа смисла, барајќи начин поротата да биде целосно независна од предрасуди, Caius Gracchus, околу 123 година п.н.е. ќе го издејствува изгласувањето на законот *Lex Acilia* со кој ќе бидат исклучени сите Римјани со сенаторскиот ранг од *Album Judicium Selectorum* – официјалната листа на избрани поротници. Со овој закон поротниците биле избирани само од *equites* или од редот

¹³⁰ Burdick, W.: стр. 688-690

¹³¹ Bablitz L.: 89 - 116

на витезите. Equites првично биле дивизија во Римската Армија, но со законот Lex Acilia бил создаден нов ред – Ordo Equestris кој не бил милитарно тело туку политичка дивизија, чии членови поседуваат имот над 400.000 sesterces¹³² што во тоа време значело средна класа на богати луѓе. Карактерот на поротниците бил комплетно изменет со Lex Aurelia од 70 година п.н.е. Со овој закон ќе биде воведена уште една decuria во која претставниците ќе бидат трибуни од ризницата / за финансии Tribuni aerarii¹³³ кои што требало да ги репрезентираат плебејците. За време на владеењето на Augustus, сенаторите, витезите, трибуните на Државната Ризница и сите други граѓани кои што поседувале имот над 200.000 sesterces биле квалификувани да бидат поротници.

Преторот избирал decuria за определен случај, при што кога го вршел изборот на decuria внимавал избраните да немаат големи обврски во друга област. Од оваа група потенцијалните поротници биле избирани со ждрепка. Избраните со ждрепка пак потоа биле редуцирани од страна на обвинителството и одбраната алтернативно врз основа на нивното лимитирано „право на редуцирање“ на одредено лице да се јави како поротник во нивниот случај. Наредните, престојни поротници биле помалобројни отколку бројот на поротниците во периодот пред Сула, така на пример во судењата за изнуда, имало 32 поротници во судењето на Oppianicus во 74 година п.н.е. а уште помалку во судењето на Verres каде што најверојатно имало само 8 поротници.

Со сигурност не може да се тврди колку потенцијални претставници броеле decuriae но со оглед на нивниот број во Законот на Pompey се претпоставува дека во секој decuria имало по 300 кандидати (или вкупно 900 во трите decuriae). Единствените правила кои што постоеле за избирање на порота укажуваат на униформиран систем на создавање на поротата. При избирањето на членовите на поротата се внимавало да бидат избрани еднаков број на членови од секој decuria, па потоа тие да бидат редуцирани со „правото на редуцирање“ од страна на обвинителството и одбраната. Поради ова последново финалниот број на претставници од секој decuria не бил еднаков, а и финалниот број на поротата бил различен за секој

¹³² Приближно околу 15.000 – 18.000 долари.

¹³³ Tribune aerarii – биле членови на богатата класа, вработени во Државната Ризница, и кои што биле назначени за собирање на воен данок.

случај. Така на пример: имало 70 поротници во судењето на Gabinius за majestas во 54 година п.н.е.; 70 поротници од кои 22 биле сенатори, 23 equites, 25 Tribuni aerarii во судењето на Scaurus за de repetundis во истата година; од друга страна пак само 50 гласале во судењето на Procilius кое што судење било за убиство во quaestio de sicaris et veneficiis, и само 56 поротници во судењето на Clodius за incestum. Од овие причини повторно ќе биде воведен стариот начин на избирање на поротата.¹³⁴

Vatinius се обидел да ја модифицира процедурата на неговиот трибунат во 59 година п.н.е. преку донесување на закон со кој било дозволено „правото на редуцирање“ на некои панели на поротници – процедура која што според Цицеро ќе се вклопи во судењата за корупцијата во изборите и гласањето. Во 55 година п.н.е. Законот на Crassus - Lex Lacinia de sodaliciis предвидувал поротниците да бидат подредени во табели по родови, од кои потоа обвинителите повикувајќи се на правото да избираат одреден број на родови од кој подоцна обвинетиот односно одбраната користејќи го „правото на редуцирање“ ќе ги исфрла кандидатите се додека не останат тројца. Истата година Pompey ќе донесе Закон според кој decuriae со поротници треба да бидат формирани од најбогатите членови на трите редови. Три години подоцна, Pompey со креирањето на специјални судови *de vi u de ambitus* за да ги решаваат споровите кои се однесувале на насилство и корупција, ќе донесе уште порестриктивни правила за составот на албумот.

1.4. Процесни дејства во казнената постапка

Процесните дејства во казнената постапка биле превземани во континуитет но за истите било потребно повеќе време. И покрај концентрацијата на процесните дејства во фазите и стадиумите сепак за казнената постапка важи обележјето „time-consuming“. Под поимот процесни дејства подразбираме *дејности што ги превземаат процесните странки со цел да дојдат до посакуваната цел во постапката*. Бидејќи во овој труд процесните субјекти ги разгледаваме низ функциите што истите ги вршат истата поделба ќе ја превземеме и во поделбата на процесните дејствија. Во таа смисла процесни дејства на обвинителството се: подготвување и поднесување на обвинение, поднесување на докази со цел да се докаже вината на обвинетиот и сл., процесни дејства на одбраната се:

¹³⁴ Powell, J., Paterson J., стр.70-77

подготвување на одбраната, презентирање на докази и сите други дејства во полза на докажувањето на невиноста, процесните дејства на судот се: дејствата на одлучување, раководење со постапката, испраќање на покани за судење и сл. Во однос на формата во која што се вршеле процесните дејства постои и поделба на писмени (обвинение, пресуда и сл.) и усмени дејства (распит на сведоци, сослушување на обвинетиот и сл.)

1.4.1. Место на преземање на процесните дејства

Кривичните судења биле одржувани во отворен форум без разлика дали станувало збор за судење во кое магистрат се јавувал како обвинител пред Собранието или пак станувало збор за сесија пред некој од специјално конституираните судови (*quaestiones perpetuae*). Првиот дел од приватните процедури се одвивал во Форумот, пред трибуналот, со кој претседавал соодветниот претор. Вториот дел од сослушувањето се одвивал пред судијата или поротата. Трибуналот се состоел од мала платформа која можела да биде од цемент или камен па со тоа и статична или дрвена и мобилна. На неа седеле магистратите во круг асистирани од еден или двајца соработници. Оваа платформа можела да биде доволна за да се одржи односно конституира судот но најчесто истата била придружена со клупи (*subsellia*) на кои што седела поротата, странките во случајот и нивните адвокати. Исто така имало и круг на набљудувачи (*corona*) коишто седеле или стоеле. Обвинителите и одбраната заедно со нивните групи на сведоци седеле одделно едни од други.¹³⁵

Во судењата *quaestiones perpetuae* доколку на поротниците или другите членови на трибуналот им било досадно во текот на судењето, тие можеле да станат и да се шетаат по судницата, да си разговараат едни со други, да бараат кратки паузи или прекин на судењето и сл. Ова укажува на тоа дека судниците биле многу пространи. Исто така судењата можеле да бидат набљудувани од пошироката јавност. Ваквите набљудувачи седеле на балконите од судницата.

Кога станувало збор пак за приватни судења од страна на судија поединец, честа била практиката ваквите судења да бидат одржувани и во домот на судијата, или во некоја библиотека, базилика и сл.

¹³⁵ Powell, J., Paterson J., стр. 63

Без разлика на местото во кое што се одвивале судењата, секогаш било запазено начелото на јавност, односно истите секогаш биле отворени за оние кои што сакаат да присуствуваат без никакви ограничувања.

Во тек на казнената постапка против Ligarius¹³⁶, во која што адвокат бил Цицеро, има една некарактеристичната околност во однос на местото на одвивањето на судскиот процес. Во таа смисла, Цицеро во својот говор изјавил дека е деконцентрирачки фактот што судењето не се одвива во судница па затоа нема голема публика на која што можел да го адресира својот говор па затоа нема инспирација. Како што и наведовме некогаш локацијата на судовите била надвор од Рим, во приватни куќи (*domesticos parietes*) па Цицеро се пожалил и на ваквото лоцирање затоа што во својот говор не можел да укаже на убавините на Рим кој го споредува со самиот рај.

1.4.2. Време на преземање на процесните дејства

Во периодот на Републиката и Раната Империја имало посебно назначени денови во кои се одвивале судењата и истите биле познати како *dies fasti*.¹³⁷ Деновите пак кога судот не заседавал биле наречени *dies nefasti*. Исто така судот не смеел да заседава за време на празници (*feriae, imperials, solemnest*). Во Доцната Империја (од крајот на 4 век поточно)¹³⁸ судот можел да заседава во текот на целата година, со што ќе бидат укинати т.н. *dies nefasti*, освен во Неделите, за време на празници, за време на Велигденските пости и за време на судското ферие.

Во *repetundae* судењата, ќе биде востановен институтот *divinatio* со што било утврдено правото на обвинителот да располага со одреден период во кој што ќе ја спроведе истрагата во провинцијата (*inquisitio*). Во другите судови процедурата била порапидна: така на пример во судењата за *maiestas* и *vis*, судењето било закажувано на десеттиот ден по обвинувањето односно на десеттиот ден по примањето на обвинителниот акт. Судењата за *quaestiones* нормално биле ограничувани на 10 часа помеѓу првиот час и 11 час секој ден, освен ако не требало да се ограничат на еден ден.¹³⁹ Исто така, најверојатно со Законот на Сула, за првпат ќе биде воведено и ограничување во однос на

¹³⁶ Ibid, стр. 79

¹³⁷ Marcus Aurelius деновите за судење ги нарекол *dies iudicii* или *dies iudicarii*.

¹³⁸ Sherman, C.P.: стр 427-459

¹³⁹ Powell, J., Paterson J., Chapter I: Lintott A.: Legal procedure in Cicero's time, стр. 70-77

траењето на должината на говорот на странките во судењата *res repetundis*. Со Законот на Urso подоцна ќе се утврди дека обвинителот имал право на 4 часа говор, subscriptor имал 2 часа а на одбраната и следувало двојно повеќе време од времето на обвинителот.

1.5. Докажување

Должноста на обвинителот е да ги докажува злосторите, на бранителот да ги негира и побива, сведокот треба да каже се што знае и се што чул, а судот да го задржува секој од нив во рамките на нивните задачи.

Цицеро

Со оглед на тоа дека Римската казнена постапка била акузаторна, овластениот тужител бил должен да ја докаже основаноста на своето обвинение, односно дека обвинетиот е виновен за стореното кривично дело. Ова значи дека обвинителот го поднесува товарот на докажувањето (*onus probandi*) според правилото *ei incumbit probatio qui dicit non qui negat* – доказите ги прибира оној кој тврди а не оној кој негира. Доколку обвинителот не го докаже она што го тврди тогаш судот го ослободувал обвинетиот во согласност со начелото *actore non probante reus absolvitur* (ако обвинителот не докаже обвинетиот се ослободува). Тоа значи дека не е во надлежност на судот да истражува. Надлежноста на судот се исцрпува во непристрасното сослушување на обете страни. Во акузаторниот систем, освен формалното *interrogation* и барањето на обвинетиот да се изјасни како „виновен“ или „невин“, не постои испрашување на обвинетиот а уште помалку обид да се изнуди од него признание.¹⁴⁰ Товарот на докажување паѓа на обвинителот, така што самото судење се сведува на дуел, кој се одвива на дневна светлост, под точно одредени правила.¹⁴¹

Предметот на докажување (*thema probandi*) биле фактите врз кои требало да се заснова одлуката. Фактите се докажувале врз основа на докази – *probatio*. Доказот бил дефиниран како *основа врз која се темели вистинитоста на некој важен факт*. Како таков доказот се состоел од два елементи: доказна основа и доказно средство. За *доказната основа (argumentum)* се сметал

¹⁴⁰ Mommsen, T.: *Strafrecht*, Akademische Druck – u. Verlagsanstalt, 1955, во натамошниот текст како Mommsen T. Книга I, стр.387

¹⁴¹ Davidson J.L, Volume 2, стр. 112

*веќе утврден, познат факт со чија што помош се изведувал заклучокот за постоење на фактот што се јавувал како предмет на докажувањето. Доказни средства или *medium probandi* во Римското право се дефинирани како предмети или лица кои на судот му овозможуваат да дојде до сознание за фактот што е предмет на докажувањето.*

Доказите биле презентирани откако ќе биле дадени изјавите на секоја од страните.

Римското право ги дели доказите во орални и писмени. Истата поделба е задржана и денес. Писмените докази секогаш имаат поголема правна сила во однос на усните. Еретичките или ирационалните докази генерално не биле дозволени. Од ирационалноста останала само заклетвата која и ден денес е задржана во кривично правните системи на некои современи земји.

Се поставува прашањето: Кога се смета дека еден факт е докажан? Кога се доволни доказите? Фактот се смета за докажан кога за него имале сведочено најмалку двајца сведоци. Во еден рескрипт од Императорот Hadrian стои дека:

Пред судијата треба да бидат презентирани сите можни расположливи докази за да може да донесе правилна одлука.

Римското право ги признавало и претпоставките при што разликува два вида на претпоставки: (1) претпоставки за факти – *praesumptiones facti seu hominis* и (2) претпоставки за правото – *praesumptiones juris*. Истиве претпоставки денес постојат во англиското право. Пресумпцијата на факти е дефинирана како: *изведување на заклучок за постоењето на еден факт преку докажување на постоењето на друг факт.*¹⁴²

Римското право ги делело претпоставките и на *конклузивни* или конечни – *praesumptiones juris et de jure* и на *дискутабилни* или оспорувани - *praesumptio iuris tantum*. Конклузивни или конечни биле оние кои што важат за правило или закон и не можат да бидат оспорувани со докази. Дискутабилни или оспорувани биле оние кои што важеле за претпоставка дека одреден факт е вистинит се додека не се докаже спротивното. И оваа поделба е денес дел од Англиското и Американското право под името *conclusive praesumptio* и *disputable praesumptio*. Во нашето право оваа поделба е присутна под институциите апсолутни и релативни пресумпции.

¹⁴² Sherman, стр. 419

1.6. Доказни средства

Доказни средства (*medium probandi*) во Римското право веќе ги дефинираме како *предмети или лица кои на судот му овозможуваат да дојде до сознание за фактот што е предмет на докажувањето*. Најпознато правило на докажувањето во Римската казнена постапка е правилото *testis unus testis nullus* – еден сведок ко ни еден¹⁴³.

Сведок. Сведокот во Римското кривично право бил дефиниран како *лице кое што имало сетилни забележувања за фактите кои се од значење за донесување на пресудата*. При сведочењето, сведоците требало да го кажат она што го знаат, она што го имаат видено или слушнато и истовремено да го ограничат својот исказ од нивното субјективно мислење за случајот. Но сепак, Римското право, во некои случаи дозволувало да го кажат и своето мислење, како на пример да кажат што мислат во однос на прашањето дали станува збор за ист ракопис или потпис, при што поротата требало да земе во предвид дека ваквото „вештачење“ го прави лаик.

Сведоците биле повикувани со покана (*summons*) која била издадена од страна на судот. Трошоците за повикувањето и плаќањето на сведоците паѓале на товар на странката која што ги повикала да сведочат. Сведочењето морало да биде доставено на писмен начин и запечатено со печат уште пред самото судење. Во една прилика Цицеро го прочитал сведочењето на еден сведок за време на својот говор, при што побарал сведокот да стои додека тој чита. Главното сослушување на сведоците имало карактер на вкрстено испрашување. Од сведоците се очекувало да се ограничат самите себе само на одговарање на прашањата кои што им биле поставени, но тоа ретко било случај. Овој дел од судењето во одредени прилики станувал жесток и антагонистички. Ова последново посебно се однесува на *altercatio* кој што следел, во кој што обвинителот и одбраната се расправале за доказите со што и завршувала самата постапка.

Забрането било поставување на сугестивни прашања на сведоците што е задржано како правило до денес.

Не секое лице било компетентно да се јави како сведок. Сведоци не можат да бидат: луѓето кои се обвинети или осудени за кривично дело, лица кои се под 20 годишна возраст, службени

¹⁴³ Кузманова, Л.: Речник на латински правни изрази, Нампрес, Скопје, 2007, стр.140, во натамошниот текст како Кузманова Л.

лица кои што се обвинети или осудени за проневера на државните фондови, патроните кои што се јавуваат како субјект во истата постапка. Исто така како сведоци не можеле да се јават магистратите. Старите, болните, војниците и оние лица кои што службено биле надвор од државата исто така можеле да бидат ослободени од должноста да сведочат. Апсолутно неподобни за сведочење биле и роднините на обвинетиот. Децата не смееле да сведочат против своите родители и обратно. Исто така и робовите не смееле да сведочат против своите господари. Забрането било и адвокатот да сведочи против својот клиент или да сведочи за она што неговиот клиент му го има кажано во доверба. Јустинијан ќе го прошири списокот со лицата кои што не можат да се јават како сведоци кое што проширување имало религиозна основа па така како сведоци не можат да се јават Евреите, паганите и еретиците што во превод за Римската Империја би значело дека како сведоци можат да се јават само христијаните.¹⁴⁴ Со законот *Lex Acilia* точно ќе бидат наведени сведоците кои што не можат да сведочат за одбраната или за тужителството во судењата за коруптивните кривични дела.

Сведоците биле секогаш под заклетва, а оние сведоци кои што припаѓале на повисоките слоеви уживале повисок кредибилитет односно со својот статус во општеството го зајакнувале својот исказ.¹⁴⁵

Laudatores. *Laudatores* биле лица кои што знаеле да кажат нешто за карактерот на обвинетиот. Тие давале само пофални зборови за обвинетите.

Вештак (periti). Како вештак во Римското право можело да се јави лице кои имало особено добри познавања за фактот кој што бил спорен во постапката. Обично како вештаци биле повикувани луѓе со добро резиме, надалеку прочуени по својата мудрост. Вештаци во денешна смисла на зборот постоеле само во случај кога биле потребни медицински вештачења. Сите останати вештаци претежно биле самоуки во областа во која располагале со напредни познавања. Во предметите за коруптивните кривични дела, вештаците биле консултирани претежно за вештачење на сметководствените книги на обвинетите функционери.

¹⁴⁴ Burdick, W.: стр. 691-693

¹⁴⁵ Robinson, O.F.: стр. 130 – 158

Признание (confessio). Признанието е кралица на доказите - Confessio est Regina probatione, оној кој што го признал делото треба веднаш да се осуди - confessus pro indicatus est. *Признанието преставувало исказ (не секогаш доброволен) од страна на обвинетиот со кој се потврдувала вистинитоста на доказите во обвинението.* Тоа се сметало како најсилно доказно средство, и покрај тоа што имало случаи кога истото било земено со примена на тортура. Доколку било земено признание од роб тогаш примената на тортурата била легална.

Материјални докази. Како материјални докази во Римското право се сметале сите предмети кои што можеле на било кој начин да расветлат некој факт поврзан со кривичното дело, начинот на неговото извршување или за личноста на обвинетиот. Не било дозволено усно сведочење за писмен документ кој што сеуште постои, а доколку доказот е документ тогаш тој мора да е во оригинална форма а не во копија. Писмените докази имале силна доказна вредност но било дозволено и тие да бидат оспорувани. Од секое лице, кое може да биде повикано како сведок, исто така може да се побара да приложи документи. Доказот за автентичноста на даден документ се изведувал на следниот начин: ако доказот е верификуван односно потпишан тогаш се повикувал како сведок оној кој го потпишал, а ако тој бил мртов, тогаш се споредувал ракописот. Ако документот не бил потпишан, тогаш неговата автентичност се докажувала преку изработка на други документи (од истото лице) за споредба на ракописот.¹⁴⁶

Заклетва. Во правото на Доцната Империја и на Јустинијан, за да исказот на сведокот се прифати за веродостоен истиот морало да биде даден под заклетва. Заклетвата се давала со ставањето на едната рака на Библијата.

1.7. Стадиуми на казнената постапка

1.7.1. Казнената постапка во Монархијата и Раната Република

Постапките пред **comitia centuria**. Во постапките пред comitia centuria прво се назначувал ден за првото сослушување. Обвинетиот можел да плати кауција и да се брани од слобода или да остане во притвор односно тогаш заложништво. Пред ова

¹⁴⁶ Sherman, стр. 417

сослушување се одржувале три *contio*¹⁴⁷ на одреден период од неколку денови. Целта на овие *contio* била спроведување на истрага и информирање на обвинетите за обвинението против нив. Подоцна ќе биде утврдено и правилото дека *comitia* не може да донесе одлука за вината доколку претходно не се одржат три *contio*. На крајот од третиот *contio* магистратот или го повлекувал обвинението или одлучувал да го продолжи гонењето на обвинетиот. Ова всушност е прелиминарно сослушување на обвинетиот. Во случаите кога магистратот одлучил дека има основа за обвинение тогаш наредувал издавање на *summoning* за да случајот се разгледа пред надлежното собрание. Надлежното собрание (во овој случај *comitia centuriata*) било должно да го закаже првото рочиште во интервал од три пазарни денови – *trinum nundinum*).¹⁴⁸ На *comitia* одново било презентирано обвинението во форма на барање – *rogatio* упатено до судот за да се донесе пресуда и изрече санкција во името на народот. Доказите кои што првично се изнесени на прелиминарните *contio* одново накратко биле презентирани а на обвинетиот и на неговата одбрана им било дозволено да даваат аргументи во однос на истите. По ова следело гласањето за вината и казната на обвинетиот. Доколку мнозинството од присутните гласале за „*Absolvo*“ тогаш обвинетиот бил ослободен од вина, а ако мнозинството гласало за „*condemno*“ тогаш обвинетиот бил осудуван. Во случај на донесување на осудителна пресуда тогаш казната била веднаш одредувана и извршувана.¹⁴⁹ Казнената постапка во Рим има една специфична благородна карактеристика а тоа е правото на волунтарен азил пред да биде донесена конечната одлука за неговата вина. Ова право особено го користеле обвинетите за коруптивно кривично дело. Имено, обвинетиот имал право да замине во волунтарен азил, што воедно значи и губење на сите граѓански права. Доколку обвинетиот ја избрал оваа опција тогаш тој не смеел веќе никогаш да се врати во Рим, а доколку се врати тогаш ризикува да биде убиен.

Ваквата постапка била комплицирана и не била адаптирана за голема маса на луѓе односно за предмети во кои имало повеќе

¹⁴⁷ *Contio* – преставувале Народни собранија чии што членови не биле членови на *comitia centuriata*. Всушност тие преставувале еден вид на неформални собранија – Mommsen, T.: *Strafrecht*, стр.164

¹⁴⁸ Mousourakis, G.: Книга I, стр.37

¹⁴⁹ Burdick, W.: стр. 682

обвинети лица. Со зголемувањето на бројот на жителите истата станала уште повеќе неадекватна.

1.7.2. Казнената постапка во Доцната Република

Во доцната Република, казнената постапка добива нов тек. Со оглед на фактот дека *comitia centuriata* не можеле да одговорат на сите обвиненија кои што биле упатувани до нив, Римјаните одговорот го побарале во формирање на посебни судови скоро за секое кривично дело. Некои од овие поротни судови биле од перманентен вид а некои биле пак *ad hoc*. Вториве трибунали биле составени од еден или двајца магистрати кои ја спроведувале истрагата а биле придржувани со неколку советници (*consillium*). Истите се појавиле некаде околу 2 век и преставувале основа за формирање на натамошните *quaestiones perpetuae*.

Деталите од понатамошната постапка варираат од период во период во Римската историја. Така процедурата во средната Република се разликува од процедурата во Доцната Република и обете се разликуваат од процедурата во Империјата. Воведувањето на поротните судења ќе се случи во Доцната Република. Со поротните судења во голема мера ќе се сменат карактеристиките на казнените судења. Со сигурност не е утврдено ни кога се вработени првите поротници. Самата постапка за избор и ангажирање на поротници бавно се развивала и тоа во аналогија со изборот на поротници во цивилната процедура. Во времето на Цицерон поротното судење ќе стане регуларен состав на судовите во казнената процедура. Зачетокот на првите поротни судења е во 171 година п.н.е. кога Сенатот назначил комисија за судењето на гувернерите од Шпанската провинција кои биле обвинети за изнуда, а во 149 година п.н.е. со создавањето на *Lex Calpurnia Repetundarum* ќе бил создаден и првиот специјален постојан суд – ***quaestio perpetuae de repetundae*** чија што исклучива надлежност била судење на провинциски службеници кои биле обвинети за изнудување на пари¹⁵⁰. Надлежноста на овој суд ќе биде исклучиво за изнуда и истата ќе биде ексклузивна.¹⁵¹ Исто како и

¹⁵⁰ Терминот „*Crimen repetundarum pecuniarum*“ означувал „пари кои што треба да се реституираат“ во смисла дека тоа се парите кои биле изнудени од страна на Римските службени лица а од жителите на одредена Римска провинција и истите треба да им се вратат на лицата од кои што биле противправно одземени.

¹⁵¹ Burdick, W.: стр. 683

Статутите на другите *quaestiones perpetuae* и Статутот на овој суд изречно ќе го определи составот на комисијата за судење на изнуда и за видовите на санкции кои што можат да бидат изречени. Судот *de repetundis* бил целосно реформиран од страна на С. Gracchus, потоа извесни промени претрпел во времето на Servilius Caero во 106 година, Servilius Glaucia во 104 или 101 година, Sulla во 81-80 година се додека не била дефинитивно пропишана постапката од страна на Julius Caesar во 59 година. Во овој период пак постапката за *quaestiones perpetuae* била посвоена и за други казнени дела како што се на пример предавство, поткуп во електоратот, проневера, јавно насилство, убиство, тешка и обична телесна повреда, измама и др.¹⁵² Секој од судовите *quaestiones perpetuae* бил независен од другите и судел за кривичните дела за кои бил определен со својот Статут.

1.7.2.1. Судањата во *quaestio perpetuae*

Казнената постапка во поротните судови била акузаторна. Тоа значело дека за да постои постапка мора да има формално обвинение (*accusatio*) против одредено лице. Надлежноста на судот се исцрпувала со сослушување на странките, правилно изведување на доказите и аргументите презентирани од обете странки и донесување на ослободителна или осудителна пресуда. Во судањата во *quaestio perpetuae* судијата кој што претседавал со советот имал титула *quaestitor*. *Quaestitor* можел да биде претор или специјален судија – *iudex quaestiones* назначен со Статутот со кој што е формиран судот.¹⁵³ И покрај тоа што немало јавен обвинител, магистратот не го застапувал обвинението пред овие судови. Обвинението можело да биде застапувано од било кој освен жени и лица со инфамија.

Поднесување на обвинение и постапката по обвинението. Првиот чекор во постапката е познат како ***postulatio***. *Postulatio* преставува тужба од подносител а упатена до преторот кој имал јурисдикција во конкретен случај со која тужба се бара дозвола за поднесување на обвинение против одредена личност.¹⁵⁴ Разгледувањето на ваквите тужби било во вид на прелиминарно судење пред претседавачот на форумот и поротници, кои

¹⁵² Powell, J., Paterson J., стр. 68

¹⁵³ За ова поопширно види: Poste, E., *Institutes of Roman law by Gaius*, Oxford, 1904, стр.42

¹⁵⁴ Greendige, A.H.J: *The legal procedure of Cicero's time*, Oxford Calendorn Press, 1901, стр. 459, во понатамошниот текст Greendige, A.H.J.

поротници не мора да бидат во ист состав со поротниците кои ќе ја донесат пресудата по одржаната главна расправа. Овој дел од постапката е познат како **divinatio**. Доколку тужбата била одобрена, тогаш обвинителот го изјавувал јавно името и кривичното дело кое го сторил обвинетиот - **nominis et criminis delatio** на формален и пишан начин во присуство на обвинетиот. Документот кој го содржел обвинението - **inscriptio** бил писмен акт којшто требало да биде потпишан од страна на обвинителот или обвинителите - *subscriptores* (ако имало повеќе лица кои што ја обвинуваат таа личност).¹⁵⁵ Обвинителот требало да положи и заклетва дека не станува збор за малициозно обвинување односно клеветата (*calumnia*) и дека обвинението го нема направено во договор со обвинетиот (*praevaricatio*). Откако осомничениот формално ќе го прифатил обвинението (**nominis receptio**), од осомничен преминува во обвинет (**reus**). Веднаш била утврдена и датата на првото рочиште *dictio dei*, при што секогаш се внимавало обвинетиот да има доволно време за спремање на одбраната. Најчесто за подготовка на одбраната на обвинетиот му биле оставани 10 дена за полесни обвиненија, максимум до 100 дена во случаите кога доказите и сведоците биле на поголеми дистанци. Периодот од 100 дена најчесто бил даван во судењата за коруптивните кривични дела, затоа што прибирањето на докази и повикувањето на сведоци било покомплицирано. Така, за судењето на Verres, за изнуда, биле дадени однапред дури 110 дена, но во суштина првото рочиште се одржало на 60 - тиот ден.¹⁵⁶ Обвинителот имал право да бара издавање на *summoning (citatio)*¹⁵⁷ за повикување на сведоците (во почетокот можел да повика максимум 48 сведоци а потоа ова право ќе биде без ограничувања – *testimonium denuntiare*).

Во дадениот период обвинетиот и обвинителот имале задача да ги соберат сите докази и да го обезбедат присуството на сведоците. Во поканата на сведоците на обвинението можело да стои и *denunciation sub poena* односно закана дека доколку не се појават на суд можат да бидат казнети.

¹⁵⁵ Burdick, W.: стр. 687

¹⁵⁶ Greendige, A.J.H: стр. 467

¹⁵⁷ Summons – претставува писмено обраќање до обвинетиот или до сведоците во казнена постапка. Со овој акт се известувал обвинетиот дека против него е покрената казнена постапка., или се известувале сведоците дека се повикани да сведочат во одреден казнен предмет. На summons се наоѓал и датумот до кој обвинетиот треба или да се појави на суд или да одговори по писмен пат за наводните обвинувања против него.

На денот определен за судење – рочиште, обвинетиот – *reus* и обвинителот бил повикани од страна на судот преку гласник – *praeco*. Во случаите кога обвинителот нема да се појави на ова рочиште, а за своето отсуство претходно не го известил судот, обвинението се сметало за повлечено. Во случај пак кога обвинетиот нема да се појави пред судот тогаш тој веднаш се прогласувал за виновен и неговиот имот се конфискувал. Ова правило во времето на Империјата ќе биде сменето така што останало неопходно присуството на обвинетиот, но во случај кога тој нема да се појави и по повикувањето со едикт, тогаш по истекот на една година неговиот имот се конфискувал но тој не бил осудуван или казнет со дополнителна казна.¹⁵⁸

Избор на порота. Нареден чекор во постапката бил изборот на поротата. Поротниците биле избирани прво со помош на ждрепка (*iudicium sortio*) од годишниот албум *album iudicum* кој што бил ажуриран од страна на преторот секоја година. Со ждрепка биле избирани од 50 до 75 поротници а потоа од овие поротници, двете странки со „правото на редуцирање“ ги исфрлале оние кои што ги сметале за неподобни да учествуваат во донесувањето на одлуката која ги засега (*iudicum reiectio*). Ова е еден од начините на избирање на порота, при што мора да наведеме дека Законите кои што го одредувале изборот и бројот на поротници¹⁵⁹ варираше во различните периоди. Во таа смисла, според законот *Lex Acilia repentudarum*, од албумот кој што броел 450 поротници, 100 избира преторот кој што претседава со судењето а потоа од тие 100, вкупно 50 ќе бидат избрани од страна на обвинителството и одбраната наизменично, користејќи го „правото на редуцирање“.¹⁶⁰ Вака формираната порота положувала заклетва по што започнувало судењето со обраќање на обвинителот.¹⁶¹

Главна расправа. На главната расправа обвинителот прво, ги изнесувал деталите за природата на обвинувањето и за доказите кои што ги има на располагање. Често на обвинителката клупа имало повеќе обвинители – *subscriptores*¹⁶², при што секој од обвинителите можел да го застапува обвинението во името на сите или секој посебно сам да говори.

¹⁵⁸ Ibid, стр. 688

¹⁵⁹ Види точка 1.3.3.1.3. на овој труд

¹⁶⁰ Greendige, A.J.H: стр.453

¹⁶¹ Burdick, W.: стр. 688-690

¹⁶² *Subscriptores* – вака биле нарекувани затоа што го потпишувале обвинението – *inscriptio*.

Потоа следи делот во кој што пред судот се обраќа одбраната односно прво зборува адвокатот на обвинетиот а потоа и обвинетиот лично доколку тоа тој го сакал. Овде доаѓале до израз ораторските вештини на адвокатите. Овие говори најчесто биле многу долги поради што следеле законодавни измени со кои ќе се ограничи должината на говорот при ваквите обраќања. Должината на обраќањето се мерела со водни часовници.¹⁶³

По обраќањето пред судот од страната на двете странки следи доказната постапка – *probatio*. Во доказната постапка влегувале не само оралните докази на сведоците туку и прикажувањето на документи како и се друго со кое што можеле да се презентираат факти кои што биле поврзани со вината и невиноста на обвинетиот. Поднесувањето на доказите од страна на обвинителството било облигаторно а од одбраната волунтарно.

Практично немало правила за докажувањето освен дека сведоците треба да дадат заклетва дека ќе ја зборуваат вистината. Правила постоеле само во однос на тоа кој може да се јави како сведок. Во таа смисла, како сведоци не можеле да се јават жени или малолетници. Постои само еден исклучок од ова правило, направен со законот *Lex Cornelia repentudarum*, со кој им е дозволено и на малолетните да сведочат, но оваа грешка веднаш ќе биде коригирана.¹⁶⁴ Како сведоци биле повикувани и лица кои што знаеле да кажат нешто за карактерот на обвинетиот. Истите биле нарекувани *Laudatores* и давале само пофални зборови за обвинетите. Бројот на сведоците бил однапред утврден од страна на судот а во зависност со случајот. Со законот *Lex Acilia repentudarum* за коруптивните кривични дела, бројот на сведоци изнесувал 48. За истите кривични дела пак со законот *Lex Iulia Repentudarum* максимумот на сведоци ќе изнесува 120 кој што број на сведоци ќе биде присутен во судењето на *M. Aemilius Scaurus* во 54 година п.н.е.¹⁶⁵ Редоследот на презентирањето на доказите бил однапред утврден така што прво изјава давале облигаторните сведоци, потоа волунтарните сведоци чија што изјава не морала да биде директна туку можела да биде дадена и на записник, по нив следеле сведочењата заведени во легати, сведочењата од *Laudatores*, сведочења од робовите чија што изјава можела да

¹⁶³ Clepsydra – водни часовници. Сад наполнет со вода кој што имал дупка на дното од каде што ја испуштал водата за определено време.

¹⁶⁴ Greendige, A.H.J: стр.483

¹⁶⁵ Greendige, A. H. J.: стр. 486

биде земена и под закана или со примена на тортура, и на крај биле презентирани писмените докази.

Од писмените докази најчести биле сметководствените книги во кои стоеле недоследностите во однос на противправното зголемување на имотот извршено преку изнуда и корупција. Доколку обвинетиот не сакал доброволно да ги предаде истите тогаш бил по наредба се вршел формален претрес на работното место и домот и она што ќе се затекнело на лице место било запечатено со восочен печат за да се исклучи можноста од фалсификување на доказите.¹⁶⁶ Доказите во рок од три дена му биле предавани на претседавачот на судскиот совет надлежен за *quaestio de repetundis* кој што во текот на судењето треба истите да ги презентира пред членовите не поротата.

Може да се каже дека во Римската постапка важи начелото за пресумпција на невиност на обвинетиот. Во таа смисла, Ulpian цитира рескрипт од императорот Трајан кој што декларирал дека никој не смее да биде осуден за кривично дело во негово отсуство и дека подобро би било виновен човек да помине неказнето отколку невин да биде казнет.¹⁶⁷

Исто така во конституциите на императорите Valentinian и Theodosius стои дека: „Сите обвинители треба да знаат дека ниедно обвинение не смее да биде покренато ако за истото нема доволно компетентни сведоци, или ако за истото нема веродостојни докази кои недвосмислено можат да ја докажат вината“.¹⁶⁸ Gaius, Paulus и Marcellus пак забележале дека во случај на двоумење секогаш поправично и побезбедно е да се следи поповолната (*benignior*) конструкција.¹⁶⁹ Постојат извесни ставови дека во Римското право не важело начелото пресумпција на невиност туку пресумпција на вина меѓутоа ваквите тврдења се неосновани.¹⁷⁰

И во римското право, како и во Англиското и македонското, товарот на докажување паѓа на обвинителот, а бројот на докази кои биле потребни да се прогласи вина може да се каже дека е еднаков а можеби и поброен од Англиското право.¹⁷¹ Исто така во

¹⁶⁶ Greendige, A. H. J.: стр. 494

¹⁶⁷ Burdick, W.: стр. 693

¹⁶⁸ Cod. 4, 18, 25

¹⁶⁹ Dig. 50, 17, 56; 50, 17, 155, 2; 50, 17, 192, 1.

¹⁷⁰ Burdick, W.: стр. 693

¹⁷¹ Во Римското право се користи изразот „јасно како ден“ додека во Англиското „evidence in reasonable doubt“ – во смисла разумни докази

Римското кривично право не постои доктрината на имунитет од самоинкриминација.

По презентирањето на доказите, претседавачот на судот ги прашувал поротниците дали се подготвени да гласаат (*mittere iudices in consilium*). Во некои случаи поротниците се изјаснувале „non liquet“ – не е докажано, односно дека не се сигурни за да можат да донесат одлука и дека бараат и дополнителни докази за да можат да го ослободат или обвинат обвинетиот (**ampliatio**). Во ваквите случаи судот заседава по прашањето дали да биде одобрено барањето за дополнителни докази или да се премине на гласање. Во записниците од судските процеси има само еден случај на Ampliatio, и тоа токму за изнуда. Ова право поротниците го искористиле во судењето на Orpianicus, при што за одлуката „non liquet“ гласале минимум од поротниците.¹⁷² Дури во некои случаи се донесувала одлука судењето да се изврши одново – **comperendinatio** доколку на тоа се согласи обвинителот. Ваквото судење започнувало секогаш на третиот ден од донесувањето на одлуката. Кога мнозинството од гласовите биле „несигурен“ тогаш можело да се спроведе судењето по втор па дури и трет пат се додека поротата со сигурност не утврди дали обвинетиот е виновен или невин. Но во 111 година п.н.е. оваа можност (ampliatio) ќе биде забранета со статутот Lex Servilia со кој ќе биде воведена т.н. Comperendinatio. Оваа постапка предвидувала раздвојување на процедурата на два дела (actio prima и secunda): прв дел било обвинувањето, одбраната и доказната постапка и втор дел е донесувањето на одлука „виновен“ или „невин“ од страна на поротата но по интервал од најмалку еден ден по завршувањето на доказната постапка. На овој начин се сметало дека поротата има доволно време да размисли за да биде сигурна во одлуката. Постапката Comperendinatio била користена скоро ексклузивно за судењата за изнуда. Во таа смисла, оваа постапка ја среќаваме во судењата на Verres, Fonteius, Flaccus и Scaurus.¹⁷³ Некои автори пак сметаат дека оваа постапка била воведена токму поради зачестеноста на постапките за коруптивните кривични дела кои што се почесто завршувале со пресуди „non liquet“. Донесувањето на ваквите пресуди било резултат на се поголемата рапидност на доказната постапка и обврзаноста на поротата да ја донесе конечната одлука веднаш по доказната

¹⁷² Greendige, A. H. J.: стр. 499

¹⁷³ Ibid, стр. 502

постапка, без да има простор да се консултира или детално да размисли за сите докази кои што биле изнесени. Пред поротата биле презентирани докази во огромен број, секој контрадикторен со претходниот. Особено, спорни биле писмените докази, кои што само биле изнесувани без притоа да бидат хармонизирани со она што сака да се докаже со нив. Ваквата гола маса од контрадикторни докази допринесувала поротата се почесто да се определува за одлуката „non liquet“. Со *comperendinatio* бил решен овој проблем, затоа што токму во овој дел од постапката се „осветлувале“ доказите и поротата имала „комфор“ во донесувањето на осудителните пресуди. Но, и ова решение не можело да биде идеално. Токму новововедениот „празен простор“ пред донесувањето на одлуката бил простор кој што вредел многу пари. Имено, некои од поротниците оваа пауза ја користеле за да ја продадат својата одлука, што водело до ироничната пресуда: за коруптивно кривично дело да биде донесена пресуда со помош на корупција.

Во судењата за коруптивните кривични дела, по ова следел делот наречен *litis aestimatio* или проценка на направената штета. Стр. 502 -504 ова бил е еден од најкомплицираните делови од постапката за изнуда, затоа што удвоената, а понекогаш и утростоената, проценета штета, била еквивалент на паричниот износ кој обвинетиот требало да го исплати на оштетениот.

Доколку поротата била веднаш подготвена да гласа тогаш без одлагање се извршувало гласањето. Секој од поротниците добивал по една плочка за гласање. На плочката на едната страна пишувало „А“ за „absolve“ или „ослободувам“ а на другата страна „С“ за „condemno“ или „осудувам“. Поротникот ја бришел или пречкртувал буквата чија што одлука не ја сакал. Плочките ги покривале со четирите прста на раката и со гола рака (ја засукувале тогата) ја пуштале плочката во голем сад - *sitella*. Пред да ја донесат одлуката поротниците не заседавале, односно немало можност за меѓусебни консултации. Ова ќе биде сменето со воведувањето на *comperendinatio*. Секој од поротниците донесувал самостојна одлука веднаш по завршувањето на доказната постапка. Откако сите поротници ќе ги пуштале плочките во садот, преторот или претставник од поротниците во присуство на целиот состав на судот ги вадел плочките една по една од садот и ги покажувал на присутните. Еден од поротниците ги броел плочките со ознака „С“ и „А“. На

некои од плочките биле избришани или пречкртани и двете букви што се толкувало како воздржан глас.

За да биде донесена осудителна пресуда било потребно мнозинството гласови со буквата „C“. Во статутите на секој од судовите било пропишано какво мнозинство е потребно за осудителна пресуда. Со цел да се намали бројот на „воздржаните“ гласови, со Законот Lex Servilia ќе се воведи одредба според која празните плочки ќе бидат сметани како глас „C“.

Доколку била донесена ослободителна одлука тогаш обвинетиот се пуштал на слобода. Ваквата одлука значела и дека тој не смее да биде обвинет повторно за истото дело што значи дека начелото „non bis in idem“ важело во Римското право. Нормално, постои исклучок и од ова правило и тоа е во случаите кога ќе се утврдело дека помеѓу обвинителот и обвинетиот постоел „praevicatio“ или договор обвинителот да не се труди да ја докаже вината на обвинетиот. Во ваквите случаи се одржувало второ судење во кое обвинението го застапувал друг обвинител.

Доколку обвинетиот се прогласел за виновен тогаш казната веднаш се извршувала. Ако казната била само парична тогаш нејзината висина ја одредувал преторот во согласност со другите членови на советот. Доколку казната вклучувала инфамија или прогонство (interdiction aquae et ignis) истата била изрекувана од страна на преторот.

1.7.3. Казнената постапка во Императорски период

Римските казнени судови од типот на quaestiones perpetuae постоеле се до 3 век од нашата ера. Истите ќе бидат заменети со казнени судови од генерална јурисдикција наречени **judicia publica** со кои што претседавал регуларен магистрат. Канцеларијата на преторот постоела во текот на целиот Императорски период на Римската држава, а преторите, чијшто број варираше од време на време, биле судии. Augustus, ќе ја креира и новата судска канцеларија на урбаниот перфект – perfect urbi чија што надлежност била да ги презема сите можни чекори за да се одржи мирот и безбедноста во градот. Канцеларијата ја водел магистрат. Во неговата надлежност спаѓале и сите казнени дела кои што биле направени на територијата на Рим или во радиус од 100 милји. Исто така тој можел да изрекува казни на прогонство на било кој остров кој бил определен од Императорот, или да нареди некој да нема право

да пристапи во градот, или пак да извршува некоја професија, дејност или должност, па дури и да му забрани на некој да се занимава со право привремено или трајно.

Во судовите *judicia publica* поротно судење многу брзо ќе биде напуштено, така што магистратите ќе имаат капацитет и на судија и на порота. Во другите делови процедурата била скоро иста со процедурата во *quaestiones perpetuae*. Овие судови биле дизајнирани како *publica* затоа што секој можел да се јави на страната на обвинителот од причина што тогаш сеуште не постоел јавен обвинител.

Постапката пред *judicia publica* започнувала со информирањето (давање на покана) на обвинетиот од страна на обвинителот дека ќе покрене обвинителен акт против него поради што обвинетиот треба да се појави на определен ден пред судот. Кога обвинетиот и обвинителот ќе се појавеле пред судот обвинителот положувал заклетва пред судот дека постапката односно обвинението го дава во добра вера „in good faith“. На ова подготвително рочиште бил определуван и денот за судење – *judicium*. Исто како и кај судењата *quaestiones perpetuae*, сведоците можеле да дојдат своеволно или да биде издадена наредба за нивно приведување. По презентирањето на сведоците, двете странки се обраќале до судот. По завршувањето на доказната постапка магистратот веднаш ја донесувал одлуката и ја изрекувал казната доколку пресудата била осудителна. Ако пресудата била ослободителна а истовремено се утврдило дека обвинителот обвинението го има направено од ниски побуди или малициозно тогаш обвинителот можел да биде обвинет за лажно обвинение или клевета и да биде осуден на казна забрана за вршење на професија, дејност или должност, а можел и да биде казнет телесно со врежување на буквата „K“ на неговото чело или на рацете и колената.¹⁷⁴

Некои од Статутите кои што опфаќале специфичен вид на казнени дела а со тоа и специфичен вид на казни за тие дела, ќе продолжат да важат и во текот на Императорскиот период. Исто така, императорите ќе донесат и нови статuti за нови видови на казнени дела. Во пресудите на овие судови биле изрекувани казните предвидени во статутите на овие судови што не било случај кај вонредните судови – *extraordinaria criminaa*, каде што определувањето на видот на казната бил дискреционо право на магистратот.

¹⁷⁴ Burdick, W.: стр. 699

Инквизиторскиот метод е типичен за казнената постапка во времето на империјата. Оваа постапка е во контраст со акузаторната. Дали начинот на собирање докази или изнудување на признание од обвинетиот ќе биде праведен или не зависело од сенсот на судијата пред кој се вршела интерогацијата.

Кривичната јурисдикција на Сенатот. Кривичната јурисдикција на сенатот потекнува од раните години на Принципатот кога сенатот се вмешал како законски суд еквивалентен на *iudicia publica*. Првенствено, се занимавал со случаи поврзани со *laesio maiestatis*. Исто така се занимавал и со случаи на искористување на моќ од провинцијалните гувернери. Во времето на Тибериј (147-37 од н.е.), власта на Сенатот била проширена не само врз кривични дела против безбедноста на државата (како предавство) туку и голем спектар на други кривични дела кои вклучувале прељуба, убиство, и кривотворење и сл., направени од членови на сенаторскиот ред. На овој начин, Сенатот до крајот на првиот век од н.е. се развил во *Forum privilegiatum* со ексклузивна власт над кривични дела сторени од сенатори. Судањата пред сенатот биле спроведувани во согласност со постапката која ги споила старите правила на сенаторската дебата со оние на јавниот суд. Судањето било започнувано со барање до конзулот за формирање на обвинение (*postulatio*), следено од формалното објавување на обвинението против обвинетиот (*nominis delatio*). Магистратот на кого му било поднесено барањето понатаму формално го заверува името на обвинетиот и се одредува датум за судење. На назначениот ден, сенатот се собира и започнува судењето под раководство на конзул. По изнесувањето на аргументи од странките и сослушување на доказите, поединечни членови ги поднесувале нивните забелешки и давале мислења. Пресудата била донесувана со мнозинство гласови без вмешаност на водечкиот магистрат. Царот често учествувал во правните состаноци на сенатот и, како *princeps senatus*, го давал првиот глас што веројатно носел извесна тежина. Пресудата била првостепена по конечното објавување и била заверувана во официјалните документи како сенаторска одлука. Од вториот век од н.е. власта на сенатот била ограничена значително и процедурално. До средината на третиот век од н.е. сенаторите повеќе не биле вмешани во спроведувањето на кривичната правда.

Cognitio extra ordinem. Од почетокот на Принципатот, императорот (*dominus ac duces*)¹⁷⁵ или некој претставник од државата кој дејствувал во негово име, го имал правото, во посебна процедура, да одлучува за одредени случаи кога позитивниот закон не можел да обезбеди резултати. Процедурата била наречена *cognitio extraordinaria* или *cognitio extra ordinem*. *Cognitio extraordinaria* требало да ја олесни судската грижа за ситуации кога постоечкиот позитивен закон не нуди соодветни решенија. Процедурата *cognitio* можела да се примени не само во случаи на приватни расправи, туку и во кривичните случаи и расправи помеѓу граѓани и органи на државата. Од времето на Август, *cognitio extraordinaria* била единствената форма на постапка користена од империјалните провинции каде спроведувањето на правдата било раководено од страна на царските овластени лица кои дејствувале како застапници на императорот (*legati Augusti pro praetore*). До крајот на третиот век од н.е. тоа било вообичаената форма на постапка низ целата империја. Воспоставувањето на постапката *cognitio* како главна форма на постапка била делумно резултат на нејзината голем едноставност и флексибилност. Со истата била поедноставена и централизацијата на државната власт. Во исто време, станало средство за следната еволуција на империјалната власт која ја заменила власта на обичните (републикански) законски магистрати. Како што се развивал царскиот систем, државата засилено се мешала во сферата на законот. Петиција од една од странките обично иницирала вмешување од државата, но царот можел истата постапка и да ја претвори во постапка наречена *evocatio* со што го префрлил случајот под неговата власт. Така, случаи со посебна важност можеле да бидат повлечени од нивните регуларни форуми и дадени на царот кој ќе ги реши во консултација со неговите правни експерти. Царот можел да им ја отстапи својата власт и на помошници во согласност со проблемот за одреден случај. Како што е забележано, во провинциите спроведувањето на правдата било во рацете на гувернерите (*praesides*). Често овие лица ја спроведувале нивната законска функција преку делегати (*iudices dati* или *pedanei*).¹⁷⁶ Овие делегати биле вообичаено пониски државни службеници поставени од страна на нивните претпоставени. Со оваа постапка ќе биде и воведена

¹⁷⁵ Пухан, И.: стр. 509

¹⁷⁶ Mousorakis, G.: Книга I, стр. 127

повеќестепеноста на судството. Праксата на жалба од пониските до повисоките судови, и конечно до императорот со тек на време произлегла од оваа техника на делегирање законски функции од царот на неговите високорангирани помошници и овие пак го поднесувале понатаму случајот на нивните потчинети. Најзначајната карактеристика на постапката *cognitio* била аболицијата на двете фази во *jure* и *apud iudices* и појавата на целосната постапка пред само едно овластено лице. Повикувањето, проследено со изјавата за обвинение на тужителот (*libellus conventionis*), било издавано од тужителот кон обвинетиот со поддршка на судијата (*denuntiatio ex auctoritate*), или од страна на судијата по барање на тужителот. Според ова се назначувал датум за појавување пред судот што бил не помалку од дваесет дена подоцна. И во постапките *cognitio*, судијата, го одредувал датумот на судењето. Откако ќе се одреди датумот, судијата имал должност да ги повика обвинетите и назначи сите сведоци потребни за сведочење во тоа судење. Во мнозинството случаи (особено оние кои вклучувале прекршоци со посериозна природа), претпоставениот прекршител би бил задржан во државниот затвор и можел да остане таму со месеци се до отпочнувањето на судењето. На сослушувањето, лицето кое го пријавило кривичното дело кај судскиот магистрат морало да се појави пред судот и да ги елаборира своите наводи. Остатокот од сослушувањето исто така во основа одговарало на истите етапи од обвинителното судење, иако инквизиторскиот елемент бил повеќе присутен овде. Од друга страна, кога судењето било надолупнето од информации добиени од приватни известувачи или извештаи поднесени од судските магистрати, сослушувањето во основа би се состоело од чисто инквизиторско испрашување на обвинетиот и испитување на достапните докази. Сепак, судијата имал право да го бира начинот на овие детали. Судијата бил единствено ограничен од правилата кои се однесувале на собирањето и поднесувањето на докази. Било потврдено дека осомничениот лице може да биде осудено доколку судот бил убеден за неговата вина, а ако преовладувала несигурноста, осомничениот бил ослободен од сите обвиненија.¹⁷⁷ Признавањето од осомничениот претставувало најсилен доказ за вина. Во овие околности, судиите биле во искушение да користат тортура на неограничен начин за да добијат согласен доказ, или најдобро од

¹⁷⁷ In dubio pro libertate.

се, признание за време на испитувањето кога обвинетиот или сведоците припаѓале на пониската класа (*humiliores*)¹⁷⁸. Откако сите докази се земале во предвид и аргументите од двете страни биле ислушани, судењето кулминирало со пресуда (*sententia*) од страна на судијата - магистрат. Оваа пресуда била јавно презентирана во присуство на странките кои биле засегнати. Доколку обвинетиот бил осуден, судијата продолжувал со одредување на казната и судењето завршувало со изрека на пресудата. Законот го налагал казните што судијата можел да ги искаже. Кога судијата одлучи дека однесувањето на обвинетиот одговара на описот за дадено кривично дело тој бил должен на ја изрече предвидената казна без разлика на олеснителните или отежнувачките околности.

За разлика од формулираниот систем каде пресудата на *iudex* се сметала за конечна, пресудата во *cognitio extraordinaria* можела да се ожали.

Освен централизацијата на судството, оваа постапка има придонесено и во првичното формирање на одделни начела на казнената постапка. Така начелото на тајност се јавува за прв пат во екстраординарната постапка, кога за судница била одбирана затворена просторија (*secretarium*) за разлика од порано кога судниците биле на отворен простор и под ведро небо. Дури и самите судии биле одвоени со завеси (*vela*) од останатите странки. Една од најважните новости е законската теорија за оценката на доказната сила на доказните средства. Оваа теорија била продукт на огромната корумпираност на судиите. Во таа смисла самите императори морале да пропишат правила за тоа што се ќе се смета за докажано. Ова автоматски значело укинување на начелото на материјална вистина и начелото на слободна оцена на доказите односно слободно судско уверување. Токму поради лесното корумпирање на судиите, истите нереално ги проценувале приложените докази и донесувале пресуди кои што не содејствуваат од утврдената фактичка состојба. Според новите правила, судиите биле повикани да утврдуваат дали странките поднеле докази на кои тие морале да им веруваат било поради формата било поради начинот на изведувањето, иако можеби лично не биле убедени

¹⁷⁸ Разликата помеѓу *honestiores* и *humiliores* е фактот дека првите заземале привилегирана позиција. За ова види поопширно во делот за видови на санкции во Римското казнено право, точка 1.6 од овој труд.

дека изведените докази им одговараат на фактите на кои странките се повикувале.¹⁷⁹

Освен легалната доказна теорија, со екстраординарната постапка за прв пат ќе бидат воведени и трошоците во постапката (*sportulae*) при што за секое дејствие во постапката странките плаќале однапред одредена такса која што државните службеници ја собирале делумно за себе делумно за подмирувањето на трошоците на самото судење.

1.7.4. Казнената постапка во Римските провинции

Малку збунувачки е фактот што казнената постапка не била иста во градот Рим и во римските провинции. Во Римските провинции, истата не била толку официјална. Провинцискиот гувернер имал право на животот или смртта (*jus gladii*) врз жителите во неговата провинција, а под негова јурисдикција биле сите класи на народи – и Римските граѓани и странците односно оние кои немале римско граѓанство. Тој одговарал пред Императорот за злоупотреба на неговите овластувања.

Со главниот **провинциски суд** претседавал гувернерот. Тој судел во согласност со своите убедувања, самиот ги создавал правилата на игра и можел да мени кога сака да постигне некоја цел. Формалното, писмено обвинение – *interscriptio* било често пати избегнувано, постапката била сумарна и често биле изрекувани смртни казни¹⁸⁰, а правото на жалба не било дозволено дури ни за Римските граѓани на кои им била изречена смртна казна.¹⁸¹

Редовната постапка во провинциите започнувала со апсењето од страна на полицијата – *militias stationarii* и изнесување на приведениот пред магистратот познат како *irenarcha*. Овој магистрат го испрашувал приведениот и донесувал одлука дали има основа за обвинување или не. Доколку имало основа за обвинување, тогаш приведениот или бил задржуван во притвор додека *irenarcha* да испрати писмен извештај за кривичното дело (*notaries, eulogium*) до гувернерот (*praeses*) на провинцијата, или пак притвореникот директно бил испраќан до гувернерот заедно со писмениот извештај. Случајот во целост се одвивал пред гувернерот *praeses* – *ex intergro audiendi*, или пред гувернер што

¹⁷⁹ Пухан, И. Стр.508

¹⁸⁰ Најчесто за религиозни казнени дела

¹⁸¹ Burdick, W.: стр. 700

патувал по провинциите.¹⁸² Пред гувернерот обвинението го застапувал *irenarcha*. Доколку гувернерот утврдил дека *irenarcha* се однесува малициозно тогаш можел да покрене постапка за негово казнување.

Со цел да се добие признание, тортурата била често употребувана во римските провинции. Овој начин на присилно изведување на докази, бил ограничен легално и се применувал кога се земале искази од робови чии што сопственици биле обвинети за казнени дела.

1.7.5. Правото на жалба на одлуките во сите периоди од развитокот на Римската држава

Правото на жалба - *provocatio*¹⁸³ во казнената постапка ќе биде дозволено во периодот на Царството¹⁸⁴ и на Републиката¹⁸⁵. За прв пат тоа правно ќе биде регулирано законот *Lex Valeria* од 509 година односно *Leges Valeria Publicola* од 449 година п.н.е.¹⁸⁶ При крајот на Империјата истото право повторно ќе биде дозволено но не нема да важи за сите постапки и пред сите судови. По конституирањето на судовите *quaestio perpetuae* од страна на *comitia centuriata* жалба на пресуда на *quaestio perpetuae* до повисокиот суд од нив - *comitia centuriata* нема да биде дозволена.

¹⁸² Во римското право постоеле и „патувачки судови“, каде што гувернер или друг државен службеник патувале низ провинциите. Пред овие службеници се одвивале судските процеси во провинциите.

¹⁸³ *Provocatio* – жалба. Терминот *Appellatio* – има друго значење во Римското право од значењето што го има во англиското (*appeal* – жалба) и нашето право. Со *appelatio* се означува апликацијата или приговорот кој бил испраќан до конзулот или до народните трибуни, во времето на Републиката, со цел да се интервенира во извршувањето на санкциите во смисла да се оневозможи неправичните санкции да бидат извршени. Ваквиот приговор не имплицирал повторно сослушување на случајот туку постапката по повод него била со употреба на институтот „вето“ (*intercession*) со кој се забранувало извршувањето на пресудата.

¹⁸⁴ *Horatius* ќе го искористи правото на жалба против смртната казна која му била изречена заради убиството на својата сестра.

¹⁸⁵ Во Раната Република, со Законот *Lex Valeris*, правото на жалба можел да го искористи секој граѓанин кој бил осуден во казнена постапка. Меѓутоа овде станува збор само за жалба во техничка смисла, затоа што апелационит суд немал за задача да ги преправи сторените грешки на првостепениот суд туку тој спроведувал казнена постапка *de novo* во која што одново се одвивало целото судење за меритумот на предметот и се донесувала нова пресуда. Ваквата жалба важела само за казнената постапка, не и за граѓанската.

¹⁸⁶ Walton, F.R.: стр. 211

Современата жалба ќе биде воведена дури во деновите на Империјата. Со доаѓањето на Augustus на владетелскиот стол, *comitia centuriata*, нема да имаат врховна јурисдикција. Императорот имал врховна власт. Тој можел да укинува и поништува закони кои сметал дека не се во полза на народот и правдата. Во негово време ќе биде донесена одредба со која на римските граѓани им се дава правото на жалба која жалба може да биде поднесена или до Императорот или до Сенатот. Жалбите до Императорот биле поднесувани доколку истите се однесувале на пресуди од судовите во императорските провинции, додека пак жалбите на пресудите од сенаторските провинции, Рим и цела Италија биле испраќани до Сенатот. Меѓутоа со тек на време, како што императорската власт станувала се повеќе и повеќе апсолутна, наследниците на Augustus ќе ја променат неговата одредба за правото на жалба, така што сите жалби ќе бидат адресирани до Императорот. Конечно, жалбите на крај ќе бидат упатувани до магистратите, а императорот ќе интервенира само во специјални случаи за кои што бил лично заинтересиран или предмети кои привлекувале политичко внимание.¹⁸⁷

Augustus ќе ја конституира и канцеларијата на преторот перфект¹⁸⁸ која што ќе има огромна улога во апелационата постапка. Преторот перфект (*praetorian perfect*) ќе биде репрезентативец на Императорот во жалбите упатени кон него од провинциите. Против одлуките кои тој ги донесувал не била дозволена жалба.¹⁸⁹

Исто така императорот можел да донесе одлука жалби на пресудите на одредени магистрати да не бидат дозволени. Во сите други случаи постоело право на жалба. Во Рим, жалбата била упатена од магистратот до градскиот перфект, додека во

¹⁸⁷ Burdick, W.: стр. 702-705

¹⁸⁸ Првично преторот перфект бил командант на градската гарда и личен телохранител на Императорот. Потоа оваа канцеларија ќе прерасне во најмоќната политичка институција во Рим, која по хиерархија е веднаш под Императорот. Со ова преторот перфект ќе има улога на „премиер“ или голем везир, кој што администрира во сите области на управувањето, а најмногу во војската, финансиите и судството. Најпознати претори перфекти биле Papinian, Paulus, Ulpian и озгласениот Sejanus.

¹⁸⁹ На почетокот жалбата против овие одлуки била дозволена но тоа траело кратко затоа што Императорот ќе забележи дека „оние кои што им е доверена оваа задача се најчесните и највредните луѓе кои што ја донесуваат истата одлука која ќе ја донел и самиот Император“ - Burdick, W.: стр. 706

провинциите жалбата одела од проконзулот или гувернерот до преторот перфект.

Апелационата постапка започнувала со петиција односно жалба до магистратот кој требало да донесе одлука дали жалбата е основана за да биде одобрена. Судијата кој неправедно ќе го скрати правото на жалба на некој ризикувал да биде парично казнет. Во таквиот случај жалителот можел да ја испрати жалбата директно до, по хиерархија, повисок магистрат. Во апелациониот суд случајот бил разгледуван одново, како воопшто да немало претходни судења. Судијата можел да бара и да се изведат нови докази.

1.8. Заклучок

Со цел во оваа глава да ги елаборираме основните обележја на кривичната постапка во Римското право и кривичната постапка за коруптивните кривични дела: изнуда (*repetundae*) и корупција (*caries*, *venaliter* и *ambitus*), прво накратко ги обработивме начела на кои се заснова кривичното процесно право во Рим. На мислење сме дека овие принципи се перфектно утврдени, а ја докажале својата перфекција со тоа што и денес се дел од казнените системи на современите држави. Тука посебно ќе ги наведеме: начелото на јавност, начелото на писменост и усност на доказите, начелото на непосредност, начелото на законитост, правото на одбрана, начелото на барање на вистината, начелото *non bis in idem*, начело на контрадикторност, начелото на акузаторност и др. Од тука преминавме на посебно, концизно, објаснување на казнената постапка во периодот на Републиката и Империјата. Во делот за кривичната постапка во периодот на Републиката зборувавме за поротните судови – *quaestiones perpetuae*, затоа што тие ни се од посебен интерес за сфаќање на посебната постапка за коруптивните кривични дела. Впрочем, правилата што важат за *quaestio perpetuae*, се базата на посебната постапка која што е цел на овој труд.

Во наредната потточка се задржавме на субјектите на казнената постапка, каде што се определивме за објаснување на процесните субјекти преку нивната поделбата според процесните дејства кои што тие ги остваруваат. Во наредните неколку потточки ги опфатиме процесните субјекти на функцијата: Кривично гонење (обвинител), Одбрана (обвинет и адвокат) и Пресудување (судовите).

Потоа следи делот за процесните дејства во казнената постапка. Истите биле превземани во континуитет за што било потребно повеќе време. Мал осврт дадовме и на местото и времето на преземање на процесните дејства.

Во доказната постапка определивме дека обвинителот го поднесува товарот на докажувањето (*onus probandi*) според правилото *ei incumbit probatio qui dicit non qui negat* – доказите ги прибира оној кој тврди а не оној кој негира. Предметот на докажување (*thema probandi*) биле фактите врз кои требало да се заснова одлуката, додека доказни средства биле: сведокот, *Laudatores*, вештак (*periti*), признание (*confessio*), материјални докази и заклетва.

Од стадиумите на казнената постапка, најмногу се задржавме на стадиумите судењата во *quaestio perpetuae*. Во овој дел го објаснивме и поднесување на обвинение и постапката по обвинението, изборот на порота и главната расправа.

За споредба ја прикажавме и казнената постапка во Римските провинции.

Главата ја завршивме со излагање за правото на жалба – *provocatio* во казнената постапка кое за прв пат правно ќе биде регулирано со законот *Lex Valeria* од 509 година односно *Leges Valeria Publicola* од 449 година п.н.е.

ГЛАВА ТРЕТА

ИЗНУДАТА (REPETUNDAE) И КОРУПЦИЈАТА (CARIES, VENALITER, AMBITUS) ВО ПРОЦЕСНОТО КРИВИЧНО ПРАВО ВО РИМ

1.8. Quaestio de Repetundis

1.8.1. Процесното законодавство за коруптивните кривични дела

Поротните судења биле дизајнирани со цел да направат револуција во Римското кривично право. Казнените постапки, биле водени ексклузивно од страна на суд во состав од одреден број на поротници со кои што претседавал магистрат. Поротниот систем ќе кулминира во својата уреденост затоа што за правилата на негово функционирање ќе бидат соединети најпрецизните правила од различните казнени постапки.

На почетокот, започнувањето на ваквите судења било со тужба која во својата основа била приватна со специјална привилегија затоа што била превземана во јавен интерес. Истата тужба била упатувана до судот во прв степен, што е генерално и случај за приватните тужби, со назнака дека нејзината цел е реституција на имотна корист. Развитокот на ваквата постапка е имплициран од интересот на Рим да се спречат магистратите од незаконско профитирање во вршењето на нивните службени дејства. Реституцијата на имотната корист која што била изнудувана од поединците е позната како „*rescupiae repetundae*“.¹⁹⁰ Августин презел чекори да исправи некои од проблемите, да стави попозитивен став кон *humanitas Romana* наспрема не-римјаните. Тој сакал да ја зацврсти добросостојбата на сојузниците на римскиот народ (провинцијалците), и да се биде сигурен дека ни еден од поданиците не е подложен на било каков несоодветен третман или изнудување. Затоа тој се погрижил сенатот да го постави системот ***senatus consultus Calvisianum*** често означуван како **SC Calvisianum**. Примарната цел на овој тело била да го забрза делот за проценување на штетата направена од носителите на државни функции. Бил

¹⁹⁰ Davidson J.L.: Volume 2, стр.1

направен избор на пет сенатори кои дејствувале како проценители. Процесот на избор бил активиран од страна на провинцијалците кои поднеле барања преку магистрат за исплата на пари кои им биле изнудени. Барањата биле поднесувани или од индивидуалисти или од заедници. Магистратот ги преставувал проблемите пред сенатот, откако им се назначило лице на оштетените како патрон кој ќе зборува за нив. Нивната единствена функција била да испитуваат барања и да му наредат на оштетувачот да ја исплати сумата која била изнудена.¹⁹¹ Одлуката морала да се даде во рок од 30 дена. За да им се обезбеди да го постигнат рокот, тие биле ослободени од сите јавни должности. Магистратот ги контролирал нивните дискусии и одобрувал да се повикаат сведоци кои биле во Италија, дозволувајќи не повеќе од пет налози за приватни оштетени, и десет за заедници.

Првото судење за *repetundae* е во 171 година п.н.е. против *Furius* и *Matienus* проконзули на Римската Империја во Шпанска провинција. Истото е поттикнато од народот во шпанските провинции кои што упатиле жалба до Сенатот дека гувернерите во тие области изнудувале огромна имотна корист од населението. Сенатот ги охрабрил жалителите да покренат постапка пред нивниот претор за реституција на противправно одзементиот имот. Затоа што не постоела законска процедура за ваквите случаи, римските правници се нашле во недоумица. Ова судење е водено според инстант правила кои што ги диктирал Сенатот. Надоместа на штетата била во центарот на судењето, па затоа во почетокот таа била и цел на судењето па со нејзиното утврдување и досудување предметот се сметал за завршен. Но ова правило не се задржало многу време. Накратко ќе се воведи прогонството како уште еден вид на казна за оние коишто ја злоупотребиле својата службена положба. Интересен е фактот што додека да се усоврши процедурата за овие казнени дела истата ќе биде заобиколувана на едноставен начин. На благородници или магистрати, кои што биле особено влијателни во Римското општество, а против кои била поведена постапка за *repetundae* им била изрекувана казната прогонство така што тие можеле слободно да си го пренесат бесправно стекнатиот имот во својот нов дом. Како што веќе споменавме во точка 1.4. од овој труд, прв закон кој што официјално ќе го воведи кривичното дело *repetundae* е законот донесен од *Calpurnius Piso* познат под

¹⁹¹ Bauman, R. Книга II, стр. 88

името ***Lex Calpurnia repentudarum***. Со овој закон ќе биде издвоена и посебната кривична постапка за коруптивните кривични дела за која ќе бидат надлежни посебни поротни судови *quaestiones perpetuae de repetundis*. Со законот ***Lex Calpurnia*** ќе биде уредена постапката како акузаторна што значи дека товарот на докажувањето паѓа на тужителот односно обвинителот.

По овој закон, ќе биде донесен законот ***lex Junia*** кај којшто ни е познато само неговото име. Како што веќе наведовме во 123 година п.н.е. следат бронзените табели, или како што Mommsen¹⁹² ги нарекува ***Lex Acilia repetundarum*** по аналогија затоа што правото на *Acilia* е последователно на правото на *Servilia*, иако додава дека последователноста не може да биде цврст доказ за потеклото на овие бронзени таблици затоа што е очигледно дека тие се дел од легислацијата на *Caius Gracchus*. Конечно, Законот ***Lex Acilia*** од 123 година п.н.е., кој детално ќе го обработиме подолу во овој труд, изречно ќе го уреди заплenuвањето на имотната корист и замрзнувањето на продажбата на имотот и стварите на оние лица кои во *quaestio de repetundae* се осудени на прогонство. Со овој закон се спречило заобиколувањето на правдата а во истовремено се обезбедува наплаќањето на направената штета која штета се наплаќала од заплениетиот имот на прогонетиот функционер.¹⁹³

Quaestio de repetundis биле во ист курс со моделот на останатите *quaestiones perpetuae*. Процедурата *quaestio de repetundis* во текот на кариерата на Цицеро била многу пати менувана. Така имало измена во однос на композицијата на поротата.

Со **Законом на *Servilius Caepo***, ќе биде воведен т.н. *Divinatio*. Со овој институт се вовела можноста за слободен пристап до позицијата на обвинител што во превод значи секој може да се пријави да биде адвокат на оштетената странка и со тоа да ја земе позицијата на обвинител во постапката. Исто така доколку за еден предмет се јавеле повеќе адвокати тогаш поротата избирала кој ќе биде најадекватен во конкретниот случај (ваков е примерот со судењето на *Verres* кога како адвокати се јавиле и Цицеро и *Caecilius*). Понатаму, свикувањето на суд порано било преку покана од страна на тужителот / обвинителот кој го повикувал обвинетиот да се појави пред

¹⁹² Mommsen T. : Книга 1 стр.700-730

¹⁹³ Davidson J.L.: Volume 2, , стр.2-4

преторот. Оваа покана ќе биде заменета со наредба (*postulare*) за доаѓање на суд кај релевантниот претор. На ваквото рочиште обвинителот можел и да одлучи да не го прочита обвинението доколку со сигурност не му потврдиле дека тој ќе биде адвокат / обвинител во случајот. Ова било можност како адвокати се почесто да се јавуваат познати личности од редовите на *ordo equester* и *Ordo senatorius* поради што постепено на обвинителското столче многу поретко ќе седнуваат оние коишто немаат Римско граѓанство. И *Glaucia* ќе воведо и промени во самата постапка. Една од овие промени била и *comperendatio* или поделбата на главното судење на два дела. *Litis aestimatio* ќе остане како трет дел. Вреди да се спомени дека кога Цицеро ќе го брани *Verres* во 70 година од п.н.е. главната негова тактика била тој да го потисне првиот дел од постапката што пак ќе доведе до тоа *Verres* директно да оди во азил. Меѓутоа се не се завршило тука. Иако вториот дел од судењето бил беспредметен, *Litis aestimatio*, како најкомплексен дел од постапката, а посебно во случајот на *Verres*, бил пресуден. Втората промена, која што ќе биде воведена од страна на *Glaucia*, била додаток или продолжение на *Litis aestimatio*. Оваа клаузула се однесува на „оној кај кој конечно завршуваат парите“ (*quo ea pecuniae pervenerit*). Подоцна ќе се појави и нов вид на тужба односно посебен вид на тужба која можела да биде наменета против секој кој учествувал во преносот на изнудените пари.¹⁹⁴

Друга голема промена во постапка, која за првпат ќе биде тестирана во законот на *Gabinus*, е појавата на *inquisition*. Тоа значело појава на цела палета истражни мерки кои биле дирижирани / превземани од страна на избраниот обвинител со цел да се соберат докази од провинцијата во која работел обвинетиот магистрат. Ваквата турнеја можела да трае и до неколку месеци, но Цицеро намерно ја ограничил неговата истрага на 50 дена со цел што побрзо да го заврши своето обвинение.

Исто така ќе бидат проширени и постапките *quaestio de repetundis*. Со законот на *Gracchus* биле уредено дека оној на кој му биле изнудени пари од страна на магистрат имал право на компензација во висина на двојната изнудена сума, но во 91 п.н.е. година е проширено ова правило со што и примањето на

¹⁹⁴ Powell, J., Paterson J., стр.75

подароци или противуслуги можат да влезат во ова кривично дело. Според Dio Cassius ова било солидно основа за да се обвини и осуди чесниот Rutilius Rufus во 90 година п.н.е. затоа што бил „непријател на собирачите на данок“. Многу е јасно дека таквите постапки не ги започнувал оној којшто го дал поткупот туку некој друг во името на Римскиот народ. Подоцна ќе има и една екстензија во поглед на *quaestio de repetundis* според која оваа постапка би можела да важи и за поротниците кои што ќе бидат обвинети за примање на поткуп. Меѓутоа оригиналните лимити во однос на прашањето кој може да се јави како обвинет во судот сеуште важеле. Така, само сенаторите, нивните блиски роднини, како и оние коишто биле магистрати од понизок ранг (а кои што несомнено се на пат да станат сенатори) можеле да бидат обвинети странка во *quaestio de repetundis*.

Правен лек по ова прашање бил даден од страна на Cato во 61 година п.н.е. но за жал истиот не наишол на прифаќање, а најзаслужни за неговото неимплементирање се Цицеро и Crassus. Податоците од подоцнежниот период укажуваат на тоа дека ова нема да биде сменето ниту од Јулие Цезар ниту од Октавијан Август.

Постојат и докази дека одреден форми на барање, изнудување на пари и примање на поткуп ги сметале за капитални казнени дела. Ова особено важи за Законот на Цезар од 59 година п.н.е. и за **Законот на Сула – Lex Cornelia**.¹⁹⁵ Законот **lex Iulia repetundarum** на Julius Caesar во 59 година п.н.е. исто како и сите други, ја уредува посебната постапка за овие казнени дела, одредува посебна казна и ја уредува реституцијата на штетата направена со ова кривично дело. Lex Iulia Repetundarum бил таков статут кој во себе ги имал сите перфекции од претходните 5 Статути. Во воведот на овој закон стоело: „никој не смее да прими поткуп, без разлика дали истиот е примен за давање или задржување на било која службена должност:

*Tenetur qui, quum aliquam potesta-tem haberet,
pecuniam ob judicandum discernendumve acceperit.*"¹⁹⁶

Од самата големина и комплексност на lex Iulia можеме да забележиме дека во законот таксативно се наброени како казниви скоро сите начини на илегално збогатување со

¹⁹⁵ Powell, J., Paterson J., стр. 76

¹⁹⁶ Stephen, J.F., A history of the criminal law in England, Volume I, Macmillan and Co London, 1883; стр.22, во понатамошниот текст како Stephen, J.F.

злоупотребување на службената положба. Повеќето од правилата кои го контролирале процесот *repetundae* во Принципатот произлегувале, дали директно или преку интерпретација, од законот на Цезар *lex Julia repetundarum* од 59 пред н.е. Овој закон бил дефиниран од класичните правници како покритее за секоја несоодветна сметка или добивање на пари од некој што зазема официјална положба или од некој поврзан со таква личност. Сепак, не бил само законот што Принципатот го наследил од Републиката. Имало и наследство на проблеми. Судот со порота за *repetundae* претрпел дури и повеќе сериозни одлагања од останатите судови за друг криминал. Ова било резултат на двојната природа на процесот. По донесување на пресуда за вината на обвинетиот, поротата преминувала на второ ниво, *litis aestimatio* при што биле проценувани сумите што требало да им се исплатат на оштетените. Овој дел од случајот особено барал време. Друга несоодветност била потребата од сослушување на сведоци од далечни провинции. Не постоел систем на окружни судови, и сведоците морало да се донесат во Рим. Проблем се појавил и кога изразената суровост (*saevitia*) која ги придружувала изнудувањата ја ставила во игра капиталната казна како додаток на проценката на пари.

1.8.2. Казнената постапка за коруптивните кривични дела според законот *Lex Acilia repetundarum*

Во овој труд како еден од главните извори за оваа постапка ќе се третира токму бронзена плоча од Урбино на која е вдлабен правен текст најверојатно од С. Gracchus. На жалост делот којшто се однесува токму на главната процедура е во голема мера оштетен или недостасува. Оваа постапка веќе била уредена кога Цицеро бил почетник во Форумот во 90 год п.н.е. а постепено се менувала со текот на годините и промената на владетелите.

1.8.2.1. Надлежност за коруптивните кривични дела според Законот *Lex Acilia repetundarum*

Постапката била ексклузивно предвидена за случаите кога како обвинети за *repetundae* ќе се најдат магистратите, сенаторите и нивните фамилии. Со овој закон им се легализира правото на секој жител со странско државјанство, или некој зависен од него, или било кој друг кој што е жител на земја пријателка на Империјата да обвинат надлежен функционер за сторено кривично дело *repetundae* и да бараат од судот да им

досуди двојна реституција на противправно одземените пари¹⁹⁷. Освен лично тужбата за изнуда може да ја поднесе и било кој во името на оштетениот: татко, семеен пријател, роднина, или наследник.

Член 2 од Lex Acilia repentudarum вели:

Доколку од било кој жител со странско државјанство, или некој зависен од него, или било кој друг кој што е жител на земја пријателка на Империјата ... неправедно биде одземен, изнуден, запленет или присвоен имот тогаш тоа лице или било кој во негово име: татко, семеен пријател, роднина, наследник може да поднесе тужба или да го објави името на обвинетиот до надлежните власти. Јурисдикцијата за овие предмети му припаѓа на преторот а судењето, донесувањето на пресудата, проценката на штетата и нејзината надомест ќе бидат водени во согласност со овој закон и во компетенција на оние лица кои што го конституираат трибуналот, во согласност со овој закон. Доколку некој тврди дека го пријавил името на обвинетиот кај надлежните власти во согласност со овој закон а надлежниот претор не го процесирал случајот иако според овој закон имало основа за тоа тогаш тужителот може сам да поднесе тужба со што ќе биде покрената постапка во јурисдикција на претор а во согласност со овој закон. Судењето, донесувањето на пресудата и проценката на штетата ќе биде во согласност со овој закон а во компетенција на оние луѓе кои ќе го конституираат трибуналот. Овој закон важи за обвинетиот кој го прекршил овој закон, за лажно обвинетиот дека го прекршил овој закон, за обвинетиот чие што име е избришано од листата на обвинети според овој закон, за обвинетиот кој по втор пат е обвинет дека сторил кривично дело во согласност со овој закон ... недостасува текст... преторот има јурисдикција над овие постапки. Доколку некој сака да поднесе тужба или да пријави сторител на коруптивно кривично дело во согласност со овој закон тогаш тој го има тоа право. Јурисдикцијата за овие предмети му припаѓа на преторот а судењето, донесувањето на пресудата, проценката на штетата и нејзината

¹⁹⁷ Davidson J.L.: Volume 2, стр.6

надомест ќе бидат водени во согласност со овој закон и во компетенција на оние лица кои што го конституираат трибуналот, во согласност со овој закон. Тужителот ќе го повика обвинетиот да се појави пред надлежниот претор, кој е назначен за овие процедури во тековната година до 1 Септември од тековната година, ќе го именува обвинетиот пред надлежниот претор и случајот ќе биде воден како што е предвидено подолу во овој закон. Доколку името на било кој обвинет е изјавено по 1 Септември, тогаш тужителот, ако сака, може да поднесе барање до надлежниот претор кој ќе назначи рекуператори за тој предмет. Оној кој што е именуван како обвинет по 1 Септември а во согласност со овој закон, доколку биде осуден ќе му ја исплати која било утврдена штета ... недостасува текст... и истата ќе стане сопственост на тужителот. Преторот е надлежен да го осигури сигурното извршување на пресудата и сигурното надоместување на штетата во полза на тужителот а во согласност со овој закон исто како да се работи за приватна граѓанска тужба.¹⁹⁸

Член 14

Судење на обвинетиот кој ќе почине во текот на судењето или кој ќе замине во азил. Ако лицето кое е обележано како престапник, во согласност со овој закон, а по неговото обвинување умре или отиде во волунтарен азил, пред да биде завршен случајот, тогаш независно од случувањата, надлежниот претор, ќе ги превзема предвидените дејства во согласност со овој закон со помош на оние лица кои што ќе го конституираат судот во согласност со овој закон, и постапката ќе тече исто како обвинетиот да не починал или како да се наоѓа во државата... недостасува текст...

Со овие одредби се определува надлежноста на трибуналот односно се определуваат границите на надлежност на членовите на трибуналот. Во таа смисла се определува

¹⁹⁸ Lex Acilia repentudarum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html последен пат отворена на 05.08.2009 година

надлежноста на преторот кој што претседава со трибуналот и надлежноста на поротата која ја донесува главната одлука. Освен главната интенција на член 2 од овој закон – определување на надлежноста, истата е оптеретена и со одредби за почетокот на постапката.

1.8.2.2. *Состав на судом quaestio de repetundae*

Според текстот на овој извор постоел перманентен суд, со којшто претседавал претор, но во којшто суд донесувањето на сите важни одлуки било во рацете на 50-тината членови на поротата. Поротата била бирана од албум во кој што имало предлози за 450 поротници, при што условот гласел дека поротник не може да биде лице кое е или било plebeian Tribuni, quaestor, triumvir capitalis, воен трибун на било која од 4 легии, triumvir за доделување или распределба на земјиште, или лице кое е или било член на Сенатот, или лице кое се или ќе се бори во гладијаторска битка, или е или било осудено во казнена постапка, или лице кое е на возраст помала од 30 или повеќе од 60 години, или лице кое го нема жителството на Рим или не живее во радиус од 1 км од Рим, или е татко, син, брат на било кој од погоре наброените магистрати, или е татко, брат или син на личност која била член на Сенатот, или на лице кое е во странство. Најважната заслуга на овој закон е токму елиминирањето на можноста Сенатор да се јави како поротник затоа што претходниот состав на поротата, кога нејзини членови биле токму сенаторите, не дал никаков резултат во осудувањето на обвинетите за коруптивните кривични дела.

Член 6

Перегринскиот претор во текот на наредните 10 дена по донесувањето на овој закон ќе обезбеди селекција на 450 луѓе од оваа држава кои што имаат витешки статус... недостасува текст... треба да се осигури дека преторот нема во својот избор да вклучи лица кои се или биле plebeian Tribuni, quaestor, triumvir capitalis, воен трибун на било која од 4 легии, triumvir за доделување или распределба на земјиште, или лице кое е или било член на Сенатот, или лице кое се или ќе се бори во гладијаторска битка . . . недостасува текст... или е или било осудено во казнена постапка, или лице кое е на возраст помала од 30 или повеќе од 60 години, или лице кое го нема жителството на Рим или не живее во радиус од 1 км од Рим, или е татко, син,

брат на било кој од погоре наброените магистрати, или е татко, брат или син на личност која била член на Сенатот, или на лице кое е во странство.

Член 7

Лицето кое ги избира 450 судии поротници за тековната година во согласност со овој закон... на ... денот по изборот ќе се појави на регистрација, на бела табла и со црни букви ќе ги испише имињата на сите тие кои биле избрани како членови за тековната година, во согласност со овој закон, и имињата на нивните татковци, на нивното племе, и презимето, и тоа во редослед според племето од кое потекнуваат и ќе ја чува оваа листа во текот на целиот негов мандат ако магистер. Доколку некој сака да ја копира листата со поротници тогаш преторот ќе го овозможи ова право и истото ќе го внесе во записник. Преторот кој ги избрал 450 поротници ќе се погрижи нивните имиња да бидат изнесени во јавноста, читајќи ги на јавен собир, на кој што собир тој ќе положи заклетва дека ги има избрано овие членови во согласност со овој закон, и по долга проценка, ... недостасува текст... дека тој верува дека истите се најдобар избор затоа што имаат огромен капацитет. ... недостасува текст...

Член 8

Годишен избор на 450 членови на поротата. Преторот, кој по стапувањето на сила на овој закон има надлежност над постапките според овој закон, ... недостасува текст... во текот на наредите 10 дена по неговото преземање а функцијата, ќе провери дали во 450те избраници има такви кои се или биле *plebeian Tribuni, quaestor, triumvir capitalis*, воен трибун на било која од 4 легии, *triumvir* за доделување или распределба на земјиште, или лице кое е или било член на Сенатот, или лице кое се или ќе се бори во гладијаторска битка . . или е или било осудено во казнена постапка па поради тоа и не може да биде член на Сенат , или лице кое е помалку од 30 а повеќе од 60 години, или лице кое го нема жителството на Рим или не живее во радиус од 1 км од Рим, или е татко, син, брат на било кој од погоре наброените магистрати, или е татко, брат или син на личност која била член на Сенатот, или на лице кое е во странство.

Член 10

Било кој, кој во согласност со овој закон, тврди дека неправедно му се изнудени пари, може да тужи. Тужбата треба да е последователна на изборот на 450 поротници за тековната година. Тужителот треба да го повика обвинетиот до судот на надлежниот претор во согласност со овој закон и пред него да го обвини. Доколку тужителот обвинението го направи под заклетва дека не го покренува обвинението малициозно тогаш надлежниот претор ќе го прифати обвинението и ќе се погрижи за ... денови... од денот на обвинувањето на обвинението да се состанат обвинетиот и неговиот противник. На овој ден обвинетиот ќе каже кој од 450 поротници се на било кој начин поврзани со него односно кој од поротниците му е : зет, сват, очув, посинок, роднина, братучед, или на било кој начин е поврзан со него, или е член на ист клуб или работно место. Обвинетиот оваа изјава ќе ја даде под заклетва колнејќи се дека помеѓу 450 поротници малициозно нема оставено никој кој е на било кој горенаведен начин поврзан со него а во согласност со овој закон. По ова, надлежниот претор во согласност со овој закон, ќе ги објави имињата на оние лица од 450 поротници кои не се компетентни да учествуваат во конкретниот случај. По 20 дена од овој настан преторот ќе издаде покани до 100 лица од 450 поротници при што ќе ги објави имињата на овие 100 кандидати. Избраните 100 кандидати треба да се живи, и да се гарантира дека тие ниту се роднини на обвинетиот ниту на тужителот. Ниедно од овие лица не смее да биде: зет, син, сват, очув или посинок, роднина, братучед, или лице кое работи заедно со обвинетиот, или на било кој начин е поврзан со странката, ниту пак смее да биде: *plebeian Tribuni, quaestor, triumvir capitalis* воен трибун на било која од 4 легии, *triumvir* за доделување или распределба на земјиште, или лице кое е или било член на Сенатот, или лице кое се или ќе се бори во гладијаторска битка .. недостасува текст... или е или било осудено во казнена постапка, или лице кое според Рипуарското право е назначено како триумвир затоа што има основано колонија, или лице кое го нема жителството

на Рим или не живее во радиус од 1 км од Рим, или е татко, син, брат на било кој од погоре наброените магистрати, или е татко, брат или син на личност која била член на Сенатот, или е лице кое е во странство. Во селекцијата не смее да биде вклучен повеќе од еден член од исто семејство, ниту личност која била обвинета за корупција без разлика дали бил обвинет за корупција по овој или било кој друг закон. По ова следува заклетва дека во 100-те избрани поротници нема ниту еден кој е малициозно избран и кој што припаѓа на некоја од погоре споменатите групи... недостасува текст... Обвинетиот најмалку... недостасува текст... доколку тужителот ги соопшти имињата на 10-те поротници на начинот како што е пропишан со овој закон и даде заклетва во согласност со овој закон, тогаш преторот ќе обезбеди услови на обвинетиот по 16 дена од давањето на заклетвата да избере 50 поротници од 100-те кои ги избрал тужителот. Ако личноста пријавена како обвинет не ги избере и објави имињата на 50 поротници во согласност со овој закон или пак од 450 поротници не ги пријави имињата на оние кои се некомпетентни односно кои се поврзани со него без разлика дали поврзаноста е од машка или женска страна, без разлика дали врската е роднинска или пријателска,... недостасува текст... Поротниците кои се избрани на овој начин ќе ја донесат пресудата за овој предмет во согласност со овој закон.

Член 11

Имињата на избраните поротници треба да бидат запишани и записниците да бидат запечатени и чувани. Преторот во чија што надлежност е предметот, во согласност со овој закон, ќе обезбеди имињата на 50те поротници кои се избрани од страна на тужителот и обвинетиот, да бидат забележани и објавени и внесени во јавната архива. Преторот е должен и да овозможи и на тужителот и на обвинетиот да го копира овој записник со имињата на избраните 50 поротници.

Член 12

Составот на поротата на смее да се промени во текот на судењето. Избраните поротници, во согласност со овој закон, ќе бидат поротници низ целата постапка на предметот за кој се избрани како

*поротници... лицето кое што примало пари но во согласност со овој закон, нема да биде казнет доколку таквото примање на пари е предвидено во овој закон,... недостасува текст... истото нема да биде ниту екскомуницирано од својата фамилија, ниту ќе биде исфрлено од родот на витези, ниту пак ќе претрпи било каква загуба од оваа причина.*¹⁹⁹

Член 45

Доколку поротник не може веќе да учествува во судењето тогаш ќе биде повикан неговиот наследник на функцијата да го замени.

Пресудата ја донесувала големата порота. Оваа порота била избирана од equestrian order (*Ordo equester*)²⁰⁰ кој што се состои од пониската од двете аристократски класи во антички Рим, односно класата која по рангирање е под Senatoria Order (*Ordo senatorius*). Причината поради која поротата не била избирана од првата класа е тоа што тие биле блиски до сенаторите и затоа можело да има судир на интерес. На овој начин се формирал составот на судот, при што овој состав не бил од претставници на собрание ниту пак од јадрото на судската елита. Магистратот имал важна улога меѓутоа сите активности биле утврдени со статутот на quaestio така што тој не смеел да има влијание на главната одлука на судот.²⁰¹

1.8.2.3. ОБВИНУВАЊЕ

Страната на обвинителството ја сочинувале повредената или оштетена странка или нивни претставници, а на оние кои што немале Римско граѓанство им се назначувал Римски patronus од страна на преторот кој што требало да ги застапува откако ќе биде составено обвинението.

¹⁹⁹ Lex Acilia repentudarum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html последен пат отворена на 05.08.2009 година

²⁰⁰ http://en.wikipedia.org/wiki/Equestrian_order , последен пат отворена 22.04.2009 година, исто и Николић, Д.: Фрагменти правне историје, друго, изменето и допуњено изданије, Ниш, 1997; во текстот како Николић, Д. Книга I, стр.7

²⁰¹ Powell, J., Paterson J., стр. 71

Член 4

Оној кој што бара реституција на направената штета односно изнудените пари а во согласност со овој закон го објави името на прекршителот пред 1 Септември може да побара да му бидат одобрени односно дадени патрони. Ова барање го доставува до надлежниот претор. Како патрони можат да му бидат доделени... недостасува текст... слободно родени Римјани... недостасува текст... како патрони не смеат да бидат назначени: лица со малициозна намера кон случајот, ниту зет, син, сват, очув или посинок, роднина, братучед, или било кое друго лице кое што му е поблиско на обвинетиот отколку на тужителот, или лице кое работи заедно со обвинетиот, или кое му е клиент на обвинетиот, или чии предци биле клиенти на предците и на самиот обвинет, или лице кое му е патрон на обвинетиот, или лице чии што предци биле клиенти или патрони на предците на обвинетиот, или лице кое е осудено или било осудено.... недостасува текст... ниту пак патроноот може да избере лице да биде патрон доколку тоа лице било судија во истиот случај...

Член 5

За добивањето на патрон. А лицето кое е одредено за патрон во согласност со овој закон е сомнително, односно лицето на кое му е назначено се сомнева во неговиот карактер тогаш тоа лице ќе му ја откаже соработката... тогаш преторот кој е надлежен според овој закон ќе му назначи нов патрон на тужителот од листата на патрони погодни за вршење на оваа дејност а во согласност со овој закон.... недостасува текст... во согласност со овој закон.²⁰²

Сметаме дека е доста напредна одредбата со која се определува кој не може да биде адвокат на тужителот што во превод би значело обвинител во одреден предмет. Така со чл. 4 таксативно се наброени овие лица: лица со малициозна намера

²⁰² Lex Acilia repentudarum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html последен пат отворена на 05.08.2009 година

кон случајот, ниту зет, син, сват, очув или посинок, роднина, братучед, или било кое друго лице кое што му е поблиско на обвинетиот отколку на тужителот, или лице кое работи заедно со обвинетиот, или кое му е клиент на обвинетиот, или чии предци биле клиенти на предците и на самиот обвинет, или лице кое му е патрон на обвинетиот, или лице чии што предци биле клиенти или патрони на предците на обвинетиот, или лице кое е осудено или било осудено. Исто така како патронот не може да се избере лице кое било судија во истиот случај.

1.8.2.4. ИСТРАГА И СОБИРАЊЕ НА ДОКАЗИ

На обвинителот исто така можело да му биде дадено дополнително време за да ги собере доказите или да ги повика сведоците кои не се во Италија. Бројот на сведоците коишто може да ги повика обвинителството бил лимитиран на 48 а нивното сведочење требало претходно да биде писмено запишано и депонирано пред судењето, заедно со сите други останати документиран докази.²⁰³

Член 15

Преторот треба да се погрижи судот, да заседава против обвинетиот што е можно порано. Обвинетиот треба да биде повикан на суд на начин како што е предвидено во овој закон. Преторот треба да се погрижи на обвинителството да му бидат доделени онолку денови колку што е максимално потребно за да соберат докази. Преторот треба да се погрижи да не бидат превземени никакви дејства спротивно на овој закон. Преторот ќе нареди доказите да бидат земени од цела Италија и тоа од сите градови, или било кој други места каде што се среќаваат луѓе, или надвор од Италија, од сите градови или било кои други места каде што се среќаваат луѓе. За време на овие денови додека се собираат докази... недостасува текстот...

Член 16

Откако преторот и неговиот конзилиум ќе добијат известување, дека истрагата е завршена и дека постои основа за продолжување на постапката, ќе издадат покани до лицата кои се наведени како сведоци од страна на тужителот за да сведочат. Бројот на сведоци може да е максимум 48. Кога е во тек

²⁰³ Powell, J., Paterson J., стр.70

специфично сведочење од специфичен сведок, преторот треба да го обезбеди присуството на оние сведоци за кои мисли дека треба да го слушнат сведочењето... преторот треба да обезбеди да како сведок не биде сослушано лице кое работи заедно со обвинетиот, или кое му е клиент на обвинетиот, или чии предци биле клиенти на предците и на самиот обвинет, или лице кое му е патрон на обвинетиот, или лице чии што предци биле клиенти или патрони на предците на обвинетиот.

Член 18

За сведоците и записниците. Доколку тужителство предложи 48 сведоци... може да собира докази, доказите можат да бидат во форма на записи, книги, писма, приватни или јавни ... недостасува текст... или ако тужителството сака... преторот нема да ги спречи да ... недостасува текст...

Во однос на сведоците и постапката околу нив, овој закон содржи доста прецизни правила. Во таа смисла во погорецитираните одредби на еден концизен начин, покрај определувањето на максималниот број на сведоци, се определени и условите во кои треба да бидат сослушувани одредени сведоци. Така, преторот кој што претседава со трибуналот треба да го обезбеди присуството на оние сведоци за кои мисли дека треба да го слушнат сведочењето на друг сведок.

Исто така, определено е и дека како сведок не може да биде сослушано лице кое работи заедно со обвинетиот или кое му е клиент на обвинетиот.

Извесни правила постојат и за формата на доказите, но од причини што истите не се сочувани само одблиску можеме да согледаме дека во овие судења се користеле и писмените докази односно докази во форма на записи, книги, писма. Во судењата за изнуда како најчест писмен доказ се користеле сметководствените книги во кои стоеле сите недоследности за неправедно зголемениот имот на магистратите.

1.8.2.5. ГЛАВЕН ПРЕТРЕС

Како што кажавме, делот кој се однесува на главната постапка недостасува освен една референца во која преторот им поставува прашања на инволвираните страни.

1.8.2.6. ПРЕСУДА

Сепак, за среќа, постојат доволно информации за да може да се реконструира гласањето на одлуката. Поротниците можеле да бараат повторни сослушувања но најмногу до двапати, но оние поротници кои ова право го употребиле повеќе од двапати можеле да бидат санкционирани. Кога барем две третини од поротниците биле подготвени, оние коишто биле сеуште неодлучни биле отстранувани а останувале само оние кои што биле спремни да гласаат. Откако биле отстранети неодлучните, сите останати земале дрвени гласачки ливчиња долги четири прста, и на нив од едната страна пишувале „С“ за *condemno* или осудувам, а на другата страна „А“ за *absolve* или ослободувам. Потоа ја прецртувале буквата чија што одлука не ја сакаат, или ги прецртувале и двете букви во случај кога се воздржани и дрвеното гласачко ливче го покриваат со четирите прста, така што не можела да се виде нивната одлука, и го пуштаат во специјално направен сад. Еден од поротниците кој бил избран со ждрепка го отворал садот и ги вади ливчињата едно по едно и ги покажува на сите присутни читајќи ја одлуката на секое од нив. Потоа ливчето го подава на уште еден поротник за споредба а тој го дава на преторот. Нормално ако имало повеќе гласови за осудување С отколку што имало за ослободување А или воздржани, обвинетиот бил осудуван, во спротивно бил ослободуван.²⁰⁴

Член 20

Поротниците даваат заклетва пред да заседава судот. Пред првото рочиште, преторот претседавач кој ја има јурисдикцијата согласно овој закон, ќе обезбеди сите поротници кои што учествуваат во судењето ... недостасува текст... да дадат заклетва пред него. Сите поротници ќе ја дадат заклетва пред Rostra соочени со Forim.. преторот треба да даде се од себе за да го слушне секој збор што ќе го каже секој од сведоците... недостасува текст... преторот нема да пресуди доколку има причина согласно со овој закон која што му забранува да пресуди . преторот ќе се погрижи имињата на сите поротници заедно со нивната заклетва да бидат забележани и прочитани, истите треба да бидат објавени пред Форумот... недостасува текст... преторот не смее да дозволи во судот да

²⁰⁴ Powell, J., Paterson Јстр. 69

учествува поротник кој нема дадено заклетва на начинот предвиден со овој закон.

Член 21

Нема судија којшто ... недостасува текст... ако ... недостасува текст... даде основа според која не смее да учествува во судењето, законски е да ... недостасува текст... преторот кој што претседава со оваа постапка ќе донесе одлука за ова прашање, која што смета дека е најправедна во случајот.

Член 22

Одлагање на судењето. Преторот претседава во согласност со овој закон. Доколку тој го одложи судењето... недостасува текст... доколку е во можност ќе го одложи денот назначен за судење, но претходно ќе обезбеди ... недостасува текст... дека тоа лице ќе се појави на суд или ќе биде доведено за да го даде својот исказ... недостасува текст... лицето кое сака да поднесе тужба против обвинетиот, а во согласност со овој закон, ... недостасува текст... судењето и проценката на штетата ќе биде направена во согласност со овој закон, исто како ... недостасува текст... . Доколку судијата, во согласност со овој закон, не дозволи одлагање на рочиштето, ... недостасува текст ... преторот претседавач, во присуство на поротата, ќе ја објави пресудата: „Очигледно е дека тој е виновен“ ... недостасува текст... Доколку мора да има судење по овој основ тогаш судењето ќе биде закажано на третиот ден ... недостасува текст...

Член 23

Поротниците даваат заклетва пред да се повлечат за гласање. Преторот кој што претседава со судењето ќе обезбеди секој од поротниците да даде заклетва по завршувањето на постапката а пред нивното повлекување да гласаат. Заклетвата ја дава секој од поротниците која гласи дека: тој ... недостасува текст... нема да постапува измамнички и информира трети лица за својот глас или гласот на било кој друг поротник... недостасува текст...

Член 25

Како поротниците ќе се повлечат за гласањето. Преторот којшто претседава со советот а во согласност со овој закон, ... недостасува текст ...

доколку поротник кој што учествува во ова судење се изјасни пред преторот дека повеќе од една третина од поротниците кои што учествуваат во судењето не се сигурни дека е докажано обвинението, преторот ќе го објави ова јавно и ќе одреди друг датум за судење на предметот одново ... недостасува текст ... и ќе им нареди на поротниците тој ден да ја донесат пресудата ... недостасува текст... доколку на преторот му биде соопшито дека повеќе од една третина одбиваат да гласаат, преторот ќе објави казна од 10,000 sestreses за секој од поротниците кои одбиле да го дадат својот глас за пресудата... недостасува текст... оваа казна на истиот поротник ќе му биде изречена толку пати колку што одбил да го даде својот глас за пресудата. Оваа казна преторот јавно ќе ја објави ... недостасува текст...

Член 26

Како да се донесе одлука за обвинетите. Кога две третини од поротниците сметаат дека судењето има обезбедено доволно ... недостасува текст ... преторот кој што има јурисдикција во предметот, ќе нареди оние поротници кои што не сакаат да гласаат да бидат отстранети ... недостасува текст ... ќе ја продолжи постапката. Потоа преторот ќе обезбеди ... недостасува текст ... никој од поротниците да не го напушти судот ... недостасува текст ... потоа ќе обезбеди донесување на сад ... прсти, и 20 прсти висока, каде што поротниците ќе ги ставаат своите гласачки ливчиња ... преторот е должен да обезбеди гласачко ливче за секој од поротниците и истото ќе биде предадено јавно во раката на секој од поротниците. Гласачкото ливче е дрвено, 4 прста долго и ... прста широко, исполирано од обете страни ... на едната страна стои буквата „А“ а на другата страна буквата „С“ ... и ќе им нареди на поротниците да ја избришат онаа буква чија одлука ... Поротниците ќе ја избришат едната буква и ќе го однесат гласачкото ливче до садот, пред очите на јавноста, со гола рака прекривајќи ја со четири прсти буквата која ја имаат оставено, ќе го пуштат гласачкото ливче во садот ... истото ќе го сторат и останатите судии ... недостасува текст...

Член 27

Како ќе се избројат гласовите. Еден од поротниците, избран со ждрепка ќе дојде до садот и ќе ја стави својата гола рака во него, со што ќе ги извади гласачките ливчиња пред очите на јавноста ... судот ... и ќе го објави јасно и јавно, гласот што го содржи секое од гласачките ливчиња. Кога буквата „А“ не е избришана истата значи „јас го ослободувам“, додека буквата „С“ значи „јас го осудувам“. Кога и обете букви се избришани значи „воздржан“. Откако поротникот ќе ја објави одлуката на секое гласачко ливче ... истото го предава во раката на наредниот поротник за и тој ја потврди одлуката.

Член 29

Ослободувањето на обвинетиот. Доколку мнозинството од гласовите е во прилог на ослободување на обвинетиот, преторот којшто претседава со процедурата, ќе ја објави пресудата дека обвинетиот е „невин“. Обвинетиот кој што е прогласен за „невин“ ќе биде ослободен во согласност со овој закон, доколку не постои друг акт во колизија со овој закон.

Член 30

*Осудувањето на обвинетиот. Доколку мнозинството од гласовите се во прилог на осудување на обвинетиот тогаш преторот којшто претседава со постапката, ќе ја објави пресудата дека обвинетиот е „виновен“ ... недостасува текст...*²⁰⁵

Член 31

За истиот предмет не се суди двапати. Нема да има втора постапка за истиот предмет за којшто е веќе еднаш одлучено во согласност со овој закон, освен доколку потоа не е донесен некој друг закон или акт во колизија со овој закон или пак повторувањето на постапката се однесува само на проценката на штетата или на казната ... недостасува текст...

Начелото *Non bis in idem* можело да биде и злоупотребено со тоа што намерно се составувале неиздржани обвиненија, и обвинетиот се ослободувал, а кога ќе се утврдело дека тој

²⁰⁵ Lex Acilia repentudarum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html последен пат отворена на 05.08.2009 година.

навистина го сторил делото не можело повторно да се покрене постапка против него.

Казната според овој закон била чисто финансиска. Осудениот требало да го исплати двојниот износ којшто противправно го изнудил од оштетениот. Со цел точно да биде утврдено што и колку е одземено од секоја од оштетените странки следел делот *litis aestimatio* или процена на штетата од страна на поротата.

1.8.2.7. ПРОЦЕНКА НА ШТЕТА - *LITIS AESTUMATIO* И ПОСТАПКАТА ЗА НАДОМЕСТ НА ШТЕТАТА

Член 33

*Проценка на штетата. Преторот кој што има јурисдикција во постапката, ќе им нареди на поротниците кои го конституираат овој суд да ја процени штетата направена од обвинетиот при што поротниците треба да имаат во предвид барањето на секој тужител за надомест на штетата што ја направил обвинетиот со изнудувањето на пари од оштетените ... недостасува текст... За се што во судот ќе се докаже дека е запленето, бесправно одземено, изнудено, бесправно присвоено пред да стапи во сила на овој закон, оштетата ќе биде во истиот износ. За се што во судот ќе се докаже дека е запленето, бесправно одземено, изнудено, бесправно присвоено по стапувањето во сила на овој закон, оштетата ќе биде во двоен износ. Преторот ќе обезбеди оштетата на секој од тужителите да биде предадена на *quaestitor*.*

Кога објект на судењето се пари тогаш *litis aestimatio* служи за определување на нивниот квантитет а кога објект на судењето се ствари тогаш се проценува нивната еквивалентна парична вредност.²⁰⁶

Quaestio de repetundis, за разлика од другите *quaestio*, вклучува и секундарно сослушување пред истата порота. Во меѓувреме пак обвинетиот требало да даде гаранција до *Quaestor* на ризницата дека ја има сумата на која што гласи неговата парична казна. Во спротивно, доколку не постапи вака, ризикува да му биде запленет имотот.

²⁰⁶ Davidson J.L.: Volume 2, стр.8

Член 32

Заплена на имотот. Поротата која што има надлежност во постапката, ќе обезбеди залогот на обвинетиот да биде заплениет во согласност со овој закон. Заплениетиот имот ќе биде во износ на оштетата која што е констатирана. Доколку не постои залог, тогаш поротата треба да обезбеди спорната стока да биде заплениета, одземена и продадена. Поротата треба да ја продаде стоката за толку пари колку што навистина вреди а парите да ги предаде на quaestor при што ќе се состави записник за предадените пари. Quaestitor ќе ги прими парите и истите ќе ги депонира во јавната архива.

Доколку целата сума била дадена во разумен рок, истата Quaestor ја префрлил на оштетените странки. Ако тоа не било случај, тогаш на фиксно утврден ден сумата им била дистрибуирана на оштетените странки и тоа пропорционално со нивните загуби. Парите на оние оштетени кои што биле отсутни, заедно со парите коишто отпосле биле реституирани, биле оставани во ризницата и оттаму во рок од 5 години отсутните можеле да си ги повлечат.

Член 34

Исплатата на пари од трезорот. Поротниците кои што имаат јурисдикција во предметот, ќе обезбедат надоместокот на штетата да биде на име на тужителот, или на име на таткото на тужителот ... недостасува текст... оштетата може да биде и предадена на кралот или во името на народот... недостасува текст... надоместокот на штета кој што е утврден во постапката а во согласност со овој закон ќе биде исплатен во трезорот а од таму во наредните три дена надоместокот ќе биде исплатен таму каде што е потребно. Никој од поротниците или било кој од другите службени лица не смее да постапува малициозно при исплатата на надоместокот на штета.

Член 35

Свикувањето на состанок. Ако поротникот кој има јурисдикција не може да недостасува текст ... quaestitor во согласност со овој закон, за 10 дена од тој момент, ќе објави состанок на кој треба да се појави тужителот или неговиот татко или личност која е

неговиот наследник или наследник на неговиот татко ... или личност на која и следува оштета. Составокот кој ќе го закаже не смее да биде закажан за покасно од 100 дена од тој ден.

Член 36

Тек на составокот. Кога ќе дојде денот предвиден за составокот на кој треба да се присутни горенаведените лица, надлежниот поротник ќе определи на кој од присутните колкав дел пропорционално му одговара од оштетата ...поротникот ќе му нареди на quaestitor да ја исплати одредената сума на првиот нареден ден без притоа да ја преиспитува одлуката на поротникот.

Член 37

Остатокот од парите ќе остане во трезорот. Сите пари од оштетата за кои нема да се пријави никој ќе останат во трезорот ... недостасува текст...

Член 38

Објавувањето на составокот. Преторот кој што е надлежен според овој закон за предметот ќе се погрижи огласот за составокот за надомест на штета да биде доволно јасен и прикажан на јавност место каде што сите инволвирани можат да го прочитаат... да биде читан скоро секој ден во наредните ... денови во Форумот за сите да се запознаат со неговото одржување... недостасува текст...

Член 39

По 5 години. Доколку никој не се пријави на составокот за надомест на штета тогаш по истекот на 5 години овој имот ќе стане сопственост на државата. Сите пари кои што како депозит се наоѓаат во трезорот, а кои што пари quaestitor не ги има исплатено во текот на 5 години од датата на составокот за надомест на штета, во согласност со овој закон ќе преминат во имот на државата односно на народот.

Член 41

Парите ќе бидат запечатени во кутии. Сите пари кои што ќе бидат собрани за оштета од страна на quaestitor на ризницата во неговата провинција, ќе бидат сместени во посебни кутии и истите ќе бидат запечатени и потпишани со негов потпис ... на кутијата ќе стои и името на преторот кој што претседавал со предметот, начинот на кој е пресметана штетата и кој

ја проценил, начинот на кој се собрани парите и колку пари се наоѓаат во кутијата. Секој од quaestitor ќе се грижи најдобро што може за чувањето на кутиите. Кутиите ќе бидат отворени по истекот на 5 дена, и ќе се провери нивната содржина дали е иста со износот што е наведен на самата кутија. Доколку се е во ред кутиите повторно ќе бидат запечатени и ... недостасува текст...

Член 42

Quaestitor е должен да ги исплати парите. Quaestitor е должен да ги исплати парите по наредба на преторот до било кој е назначен од преторот надлежен во истоимениот предмет а во согласност со овој закон. Quaestitor нема надлежност да ја преиспитува одлуката на преторот кој што е надлежен за таа постапка.

Член 43

Quaestitor нема да предизвикува никакви одлагања на исплатата на парите ... недостасува текст...

1.8.2.8. НАГРАДИ ЗА УСПЕШНО ОБВИНЕНИЕ

Исто така постоеле и награди за успешно водениот обвинителен акт. Оние коишто не биле Римски граѓани можело да бидат наградени и со граѓанство, доколку истото го прифателе, или ако не сакале, тогаш можело да добијат имунитет и ослободување од воената обврска или некоја друга јавна должност односно обврска.

Член 48

Стекнување на римско граѓанство. Ако Лицето, кое што го пријавило обвинетиот за сторено кривично дело според овој закон, и помогнало обвинетиот да биде осуден, нема Римско граѓанство тогаш, доколку тоа сака може да се стекне со римско граѓанство врз основа на овој закон. Со Римско граѓанство ќе се стекнат и неговите законски деца и законски внуци. Тој и неговите потомци ќе бидат регистрирани од цензорот на племето како дел од таа заедница, истите ќе имаат право на глас, ќе имаат право да служат војска ... недостасува текст ... не е целта на овој закон да се дозволи било кој магистрат или промагистрат да ... недостасува текст...

Исто така имало и адекватни награди и за Римските граѓани кои што се јавувале како обвинители односно оштетени во *quaestio de repetundis*.

На некои делови од овој извор може да се забележи дека, обвинувањето во *quaestio de repetundis* имало правна природа на цивилна тужба. Процедурата била *legis action sacramento* (што би значело и дека се барало Римски граѓанин да ја преставува тужбата на оној кој што е тужител а нема Римско граѓанство) а казната била буквална надомест на штета. Ова правило потполно ќе се смени со бронзените табели. Прекрасно елаборираната легална машинерија била инкорпорирана во овој статут. Работа на магистратот пак, кој што претседавал со судот, била да ја осигури правилната работа и правилното функционирање на оваа машинерија.

Член 44

*Никој не смее да пречи на судењето. Кога е закажано судење, ниту еден магистрат или промагистрат или било кое лице кое што поседува авторитет или *imperium* или врши државна функција не смее да пречи на нормалниот тек на судењето во согласност со овој закон. Нема да се дозволи на никој да повика некој од странките: претседавачот на судот, поротник, тужител, обвинет... недостасува текст... за да не биде овозможено одложување на судењето. Нема да се дозволи ни одведување или киднапирање на некоја од странките или нејзино задржување со цел да не присуствува на судењето, да не го следи неговиот тек, да не биде присутен на сведочењето, или да не може да се повлече на гласање за пресудата или да не може да го даде својот глас во донесувањето на пресудата.... недостасува текст...*²⁰⁷

1.9. Case – study на судска постапка за *repetundae*, *caries* и *ambitus*

За наведените случаи презентирани се следниве податоци (доколку истите се сочувани или познати):

1. Дата;

²⁰⁷ Lex Acilia repentinorum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html последен пат отворена на 05.08.2009 година

2. **Закон според кој е водена постапката;**
3. **Обвинет;**
4. **Адвокат;**
5. **Обвинител;**
6. **Магистрат кој претседава со судскиот совет** (овде се вклучени: praetore, urban praetore, peregrin praetore, aedile, iudex quaestiones, quaestitor, и duumvir perduellionis);
7. **Порота;**
8. **Сведоци** (овде се вклучени: informer, сведоци за карактерот, advocatus, laudatores, supplicator, и delator);
9. **Резултат односно пресуда.**

Податоците за судењата се превземени од Michael C. Alexander, автор на книгата: Судењата во Доцната Римска Република (149 до 50 година п.н.е.).

Случај 7

Дата: 140 година п.н.е.;

Закон: lex Calpurnia de repetundis (за злоупотреба на функцијата на гувернер во провинцијата Macedonia);

Обвинет: D. Iunius Silanus Manlianus;

Пресуда: судењето било одложено поради истрага, истрагата била спроведена од страна на таткото на обвинетиот, со истрагата се утврдила вината на обвинетиот, постапката завршила со самоубиство на обвинетиот.²⁰⁸

Случај 8

Дата: 138 година п.н.е.;

Закон: lex Calpurnia de repetundis (за злоупотреба на функцијата на гувернер во провинцијата Шпанија);

Обвинет: Q. Pompeius;

Сведоци: L. Caecilius Metellus Calvus, Q. Caecilius Metellus Macedonicus, Cn. Servilius Caepio, Q. Servilius Caepio;

Пресуда: A – acquitted - ослободен.²⁰⁹

Случај 9

Дата: 138 година п.н.е.;

Закон: lex Calpurnia de repetundis;

Обвинет: L. Aurelius Cotta;

Адвокат: Q. Caecilius Metellus Macedonicus;

Обвинител: P. Cornelius Scipio Aemilianus;

Пресуда: A – acquitted - ослободен, после одржување на 8 actio;

²⁰⁸ Alexander, M.C.: Trials in the Late Roman Republic, 149 BC to 50 BC, University of Toronto Press, 1990, во понатамошниот текст како Alexander, M.C, стр.6

²⁰⁹ Ibid, стр. 6

Друго: најверојатно поротниците биле поткупени од страна на обвинетиот.²¹⁰

Случај 23

Дата: 125 или 124 година п.н.е.;

Закон: lex Iunia de repetundis или quaestio extraordinaria;

Обвинет: M'. Aquilius;

Обвинители: P. Cornelius Lentulus и C. Rutilius Rufus (subscr.);

Пресуда: A – absolve - ослободен.²¹¹

Случај 30

Дата: 119 година п.н.е.;

Закон: lex Acilia de repetundis;

Обвинет: C. Papirius Carbo;

Обвинител: L. Licinius Crassus;

Претор: Q. Fabius Maximus Eburnus;

Пресуда: C – condemn – осуден, завршува со самоубиство;²¹²

Случај 31

Дата: 119 година п.н.е.;

Закон: или lex Acilia de repetundis или lex Sempronia ne quis iudicio Circumveniat;

Обвинет: P. Decius Subolo;

Пресуда: A – absolve - ослободен.²¹³

Случај 32

Дата: 119 година п.н.е.;

Закон: lex Acilia de repetundis (за злоупотреба на функцијата гувернер во Азија, има и обвинение за убиство);

Обвинет: Q. Mucius Scaevola;

Обвинител: T. Albucius;

Сведоци: Aemilius, Albius, L. Atilius Nomentanus;

Друго: како доказ се користени сметководствените книги на Albius;

Пресуда: A – absolve - ослободен.²¹⁴

Случај 45

Дата: 113 година п.н.е.;

Закон: lex Acilia de repetundis (за злоупотреба на функцијата гувернер во Македонија);

Обвинет: C. Porcius Cato;

²¹⁰ Ibid, стр. 7

²¹¹ Ibid, стр.13

²¹² Ibid, стр.16

²¹³ Ibid, стр.16

²¹⁴ Ibid, стр.17

Пресуда: C – condemnno – осуден, азил и litis aestimatio пресметана на само 8,000 sesterces.²¹⁵

Случај 94

Дата: 92 година п.н.е.;

Закон: lex Servilia (Glaucia) de repetundis;

Обвинет: P. Rutilius Rufus;

Адвокат: Q. Mucius Scaevola, C. Aurelius Cotta;

Обвинител: Apicius;

Пресуда: C – condemnno – осудувам, азил во Азија, (Mytilene или Smyrna), конфискација на имот.²¹⁶

Случај 158

Дата: 74 година п.н.е.;

Закон: lex Cornelia de repetundis (за злоупотреба на функцијата гувернер во Азија);

Обвинет: Terentius Varro;

Адвокат: Q. Hortensius Hortalus;

Обвинител: Claudius Pulcher;

Претор: Cornelius Lentulus Sura;

Пресуда: A – acquitted – ослободен, но со многу обвинувања за корупција на судскиот совет (поткуп и несоодветно пополнети гласачки табли).²¹⁷

Случај 161

Дата: помеѓу 74 и 70 година п.н.е.;

Закон: lex Cornelia de ambitus;

Обвинет: Ti. Gutta;

Пресуда: C – condemnno- осуден.²¹⁸

Случај 177

Дата: од Јануари до Октомври 70 година п.н.е.

Закон: lex Cornelia de repetundis (за злоупотреба на функцијата гувернер во Сицилија, од 73-71 година);

Обвинет: C. Verres;

Адвокати: Q. Caecilius Metellus Pius Scipio Nasica, L. Cornelius Sisenna, Q. Hortensius Hortalus;

Обвинител: M. Tullius Cicero;

Претор: M'. Acilius Glabrio;

Поротници:

M. Caecilius Metellus; M. Caesonius; L. Crassus Longinus; C. Claudius Marcellus; Q. Cornificius; M. Crepereius ; Q. Lutatius

²¹⁵ Ibid, стр.23

²¹⁶ Ibid, стр.49

²¹⁷ Ibid, стр.79

²¹⁸ Ibid, стр.80

Catulus; Q. Manlius ; L.5 Octavius Balbus ; P. Servilius Vatia Isauricus ; P. Sulpicius ; Q. Titinius ; и др.

Поротници редуцирани од одбраната:

C. Crassus ; P. Cervius ; Q. Considius ; Q. Iunius ; P. Sulpicius Galba

Поротници редуцирани од обвинителството:

M. Lucretius

Сведоци во првиот actio;

Apollodoros Pyragros; L. Caecilius; Q. Caecilius Dio, Charidemus of Chios; M. Cottius; P. Cottius; Diodoros од Melita; L. Domitius; Cn. Fannius; L. Flavius; L. Fufius Calenus; C. Heius од Messana; Herakleios од Syracuse; Q. Lucceius од Regium;

T. Manlius; C. Matrinius; Q. Minucius; M. Modius; Nikasio; Numenios; C. Numitorius;

L. (Octavius) Ligus; M. Octavius Ligus; Sex. Pompeius Chlorus; Cn. Pompeius Theodorus; Posides Macro од Solus; Cn. Sertius; Q. Tadius; M. Terentius Varro Lucullus; P. Tettius; Theodoras ; P. Titius ; Q. Varius;

Сведоци од второто actio:

Andron; Cn. Cornelius Lentulus Clodianus; Poleas; P. Vettius Chilo;

Сведоци, уредно повикани но отсутни:

Epikrates; Herakleios;

Легати од: Aetna, Agyrium, Catina, Centuripa, Halaesa, Herbita, Melita, Panhormus;

Пресуда: C - condemnno – осуден, litis aestimatio 3.000.000 HS²¹⁹

Случај 185

Дата: помеѓу 70 и 66 година п.н.е.

Закон: lex Cornelia de ambitus (за сторено кривично дело, поткуп во електоратот од страна на кандидат за трибун);

Обвинет: P. Popillius;

Iaudator: Cn. Cornelius Lentulus Clodianus;

Пресуда: C – condemnno – осудувам;²²⁰

Случај 190

Дата: 68 година п.н.е.;

Закон: lex Cornelia de ambitus (поткуп во електоратот од страна на кандидат за конзул);

Обвинет: C. Calpurnius Piso;

Пресуда: прекината постапка поради поткуп во судскиот совет.²²¹

Случај 224

²¹⁹ Ibid, стр.88-90

²²⁰ Ibid, стр.93-94

²²¹ Ibid, стр.96-97

Дата: Ноември 63 година п.н.е.

Закон: lex Tullia de ambitus;

Обвинет: L. Licinius Murena;

Адвокат: Q. Hortensius Hortalu,

M. Licinius Crassus;

M. Tullius Cicero;

Обвинител: M. Porcius Cato (subscr.) C.2 Postumius (subscr.) Ser. Sulpicius Rufus (nom. del.);

Пресуда: A – acquitted – ослободен;²²²

Случај 263

Дата: постапката започнала 58 година п.н.е., судењето било закажано за 57 година п.н.е. но никогаш не се одржало;

Закон: lex Iulia de repetundis (за злоупотреба на функцијата во Азија во периодот од 61-58 година п.н.е.);

Обвинет: Q. Tullius Cicero;

Обвинител ?: Ap. Claudius Pulcher;

Претор: Ap. Claudius Pulcher²²³

Случај 310

Дата: 52 (обвинението било дадено на 26 Март, divination се одржал помеѓу 27 март и 3 април, пресудата била донесена на 8 април);

Закон: lex Pompeia de ambitus (поткуп во електоратот);

Обвинет: T. Annius Milo;

Обвинител: Ap. Claudius Pulcher (nom. del.);

P. Valerius Leo (subscr.);

quaestitor: A. Manlius Torquatus;

Пресуда: C – condemnno – осуден, била ветена премија за успешно обвинение на nominis delator, но обвинителот одбил да ја прими.²²⁴

1.1. Заклучок – влијанието на Римската казнена постапка врз модерните казнени системи

Римската казнена постапка несомнено има влијание на развитокот на казнената постапка во сите земји на континентална Европа. Доказ за ова е присутноста на елементи од акузаторна и инквизициската постапка од Римскиот правен систем. Најмногу елементи од казнената постапка има во казнената постапка на Италија, Франција, Германија, Шкотска па дури и Русија.

²²² Ibid, стр.111

²²³ Ibid, стр.128

²²⁴ Ibid, стр.152

Франција дури го има задржано во извесна мера и начинот на избирање на поротата, а и Италија и Германија, со исклучок на поротата, имаат превземено многу одредби од оваа постапка.

Поротните судења, кои биле главна карактеристика на судскиот казнен систем во периодот на Републиката и на контрадикторната постапка во периодот на Раната Империја, а кои ги согледаваме низ *quaestiones perpetuae*, се главниот корен на Англо – Американското поротно судење. Најистакнатите одлики на Римската казнена постапка во однос на донесувањето на пресудата се денес дел од Шкотскиот казнен систем.²²⁵ Во таа смисла, не е неопходно поротниците да гласаат едногласно за одлуката туку за да се донесе одлука е потребно мнозинство од гласовите на поротниците. Исто така во Шкотското право, исто како и во Римското, поротата може да донесе пресуда што преставува среден курс меѓу „виновен“ и „невин“ и гласи „не е докажано“. Ова правило важело во Римскиот казнен систем со до 70 година п.н.е. Инаку, Шкотска ќе го имплементира Римското право индиректно во форма на *ius commune*, затоа што тоа било различно од Англиското *common law*, а Шкотите сакале да утврдат една независност од Англиската контрола. Иако Англиското *common law* продолжило да се развива независно од Римското право, сепак, неговата база е во ова право, што може да се види од начинот на кој е уредено судството во Англија. Така судовите *Equity* и *Admiralty Courts*, биле уредени на принципите на *ius commune* и на канонското право.

Италија и јужна Франција биле под најголемо директно влијание на Римското право, затоа што најголем дел од своето постоење овие земји го поминале под режимот на Римското право а потоа и под германската верзија на Римските закони. Јужна Франција го наследила Римското пишано право, (*pays de droit écrit*), додека пак северните две третини од Франција биле уредени според локалните обичаи (*pays de droit coutumier*). Ова различно правно уредување на една земја ќе предизвика тензија која француските правници ќе се обидат да ја решат преку правилно аплицирање на Римското право на француска територија.

²²⁵ Sherman, C.P.: *Roman Law in the modern world*, New Haven Law book, USA, 1922, Chapter II: Criminal Law, Crimes, стр 493

Значајноста на Римскиот казнен систем ја гледаме прво во фактот што тој бил првиот антички правен систем кој што се поседувал целосна правна уреденост, детално елаборирана во огромен број на закони. Второ, бидејќи Римската Империја ја зафаќала територијата скоро на цела континентална Европа влијанието на правниот поредок во сите овие држави било неминовно. Најпогодени од овие влијанија секако се Италија, Франција, Германија а преку Шпанија, со големите освојувања, Римското право ќе ја опфати територијата и на „Новиот Свет“. Европското општество продолжи да функционира на база на модифицираните Римски принципи. Оправданине за ова не мораме да бараме имајќи го во предвид фактот дека Римското право преставува една систематска правна структура организирана беспрекорно и концепциски.

Инквизициската постапка на Доцната Империја е предок на истрагата од модерната казнена постапка во Континентална Европа и нејзините сродни казнени системи. Иако овие земји, кога станува збор за важни казнени дела односно случаи, го имаат присвоено системот на поротно судење од Англискиот правен систем, сепак нивната казнена процедура – како што е случајот и во Доцната Римска Империја – преставува „истрага која што ја спроведуваат полициски или владини службеници со цел да го детектираат криминалот“.²²⁶ Така на пример, во Франција, правото да се иницира казнената постапка припаѓа единствено на државните тела. Откако ќе биде дадено обвинение од некое државно тело, притвореникот и сведоците се сослушуваат одделно едни од други во тајна процедура од страна на *jude d'instruction*. Со заклучокот на неговата истрага, судијата или го ослободува притвореникот или пак го упатува на соодветниот суд за да започне постапката против него. Доколку е донесена одлуката на притвореникот да му се суди за кривичното дело тогаш, се извршува детална истрага за целата негова криминална историја – која што секако претходно во истрагата ја има спроведено *jude d'instruction*. Судијата кој што претседава со казнениот трибунал на почетокот на судењето ги чита овие податоци прибавени за обвинетиот. Сите овие постапки се базирани на инквизициската казнена постапка во Римското право.

Она што е најмногу присутно од Римското кривично право во денешните модерни системи е казнената терминологија.

²²⁶ Ibid, стр 493

Римското право ни остави во наследство прецизна терминологија која што недвосмислено ги изразува комплексните правни концепти. Исто така, Римската терминологија ги поврзува различните правни системи па дури и оние кои што настанале во сосема поинакви општествено – економски услови. Римското право ќе го воведе и концизниот, јасен и елегантен стил во формирањето на правните правила. Извадоци од правната литература која ја оставиле старите Римјани сеуште се цитира, со цел да се објасни некој институт и да се покаже оригиналноста во неговото потекло.²²⁷

Правосудните системи на повеќето од државите од континентална Европа во својата основа ги имаат принципите, организираноста, категориите на Римското право. Некои од римските уставни концепти преживеале до ден денес и се дел од современите уставни уредувања на многу земји. Такви се на пример поделбата на власта, принципот на вето, правилата за кворум, импичмент, изборните принципи од кои посебно се присвоени правилата за спречување на корупцијата за време на избори и гласање, опструкција и сл. Така на пример, денешните изборни правила на САД се базираат на Римскиот Устав.²²⁸

Барајќи ги есенцијалните елементи на ова право во денешните казнени законодавства сфаќаме дека неговиот придонес е најголем во развитокот на правниот сенс, развитокот на атмосфера на правно и правилно резонирање. Римското право има оставено извор на компаративни материјали од кои што до денес се цитираат одделни фрагменти со цел да се добие на тежина во изјавите. Оттука можеме да констатираме дека принципите на Римското право се основа на современите казнени системи.

На крај, може да заклучиме дека рецепирањето на Римското право (и тоа како на процедуралните институти така и на правните шеми) е еден природен феномен. Оваа рецепција е вистинска и добро позната на историјата и на искуството: Најразвиените општества служат како модел за останатите, а останатите општества го присвојуваат овој модел при што во него ја вклучуваат правната култура на доминантната нација. Ова право ја надживеа земјата која го креираше. Како што не може се учи современата филозофија без да се совлада

²²⁷ Robinson, J.J., Selections from the Public and Private law of the Romans, New York.1905, стр.5-7

²²⁸ За ова види поопширно на <http://www.answers.com/topic/electoral-college> , последен пат отворена на 30.08. 2009 година.

античката грчка филозофија, така и не може да се изучува современото право без да се знае Римското право. Одовде може да констатираме дека Римското кривично право се изучува за да се најде патот до перфекција на современото право.

1.2. Заклучок - ЗАВРШНИ СОГЛЕДУВАЊА

Доколку сакаме да ја видиме штетата што може да ја предизвика корупцијата во едно општество, тогаш најдобар пример ни е Римската Империја. Корупцијата во Римската Империја буквално предизвикала ерозија на владеењето на правото. Оваа ерозија дејствувала бавно се додека не предизвикала хаос во државното уредување. Нарушувањето на моралните вредности може да ги доведе дури и најсилните земји на коленици, каков што е примерот со Римската Империја. Така и поранешниот генерален секретар на ОН Kofi Annan ќе истакне дека: *Дури ни United Nations немаат капацитет, механизми на контрола, флексибилност, енергија па ниту транспарентност за да праведно ги спроведат мултибилјонските глобални операции.* Секаде се наидува на корупцијата. Според некои автори токму неконтролираната корупција е причина за распадот на Римската империја.²²⁹ Формирањето на првиот посебен суд е токму за коруптивните кривични дела. На мислење сме дека, Римјаните биле преплашени од зафатот на коруптивните дела во социјалниот живот, што ги навело да створат посебен, детално елабориран, правен систем кој важи исклучиво за казнената постапка против коруптивните кривични дела. Развитокот на овој посебен казен суд, ќе го забрза развитокот на кривично правниот систем воопшто. На мислење сме дека токму појавата на *quaestio de repetundae*, ќе ги стави современите темели на античкото кривично Римско право и на античката казнена постапка и ќе ја даде насоката на неговото развивање. Како што веќе наведовме, формирањето на посебниот суд за коруптивни кривични дела не е чиста случајност туку дел од стратегијата за

²²⁹ Reason why the Roman Empire fell? Political Corruption, статија достапна на страната <http://www.roman-colosseum.info/roman-empire/reason-why-the-roman-empire-fell.htm>: „власта корумпира а апсолутната власт апсолутно корумпира“, „неограничената моќ е способна да ги корумпира мислите на оние кои што ја поседуваат“ а од тука богатите и моќни Римски императори станале корумпирани и живееле неморално. ("Power corrupts and absolute power corrupts absolutely" and "Unlimited power is apt to corrupt the minds of those who possess it". The powerful, wealthy Roman Emperors inevitably became corrupt and many lived a debauched and immoral lifestyle.)

формирање на правен систем кој што не може да се разбие ниту да се злоупотреби.

Постои уште еден тренд кој што датира од Римското право. Тој тренд е т.н. Трговијата со влијание која е најраширена на релацијата помеѓу политичарите на функција и големите бизнисмени. Во оваа релација можат да се најдат и носители на јавни функции и јавни личности, вклучувајќи и новинари, кои го користат своето влијание за да прибават материјална корист за себе или за други. Оваа спрега меѓу носителите на јавните функции и бизнисмените, како специфичен вид корупција е типична и за развиените земји каде што истата можеме да ја препознаеме кај политичките донори кои ги спонзорираат кандидатите со цел да учествуваат или да го диригираат однесувањето на избраните кандидати. Оваа појава во Римското право е позната како *quid pro quo* (услуга за услуга). Во правен контекст оваа изрека најчесто е користена за „продажбата“ на избирачките гласови за време на избори.

Во последниот век, корупцијата има изгубено голем дел од својата „аура“. Владите на најсилните држави кои што инвестираат во земјите во развој, се почесто се повлекуваат од маркетите каде што од нивниот конкурентен производ нема да може да профитираат оптимално од причини што инвестираат во систем каде договорите се купуваат и продаваат во зависност од понудениот поткуп. Ова ги стави владите на земјите во развој во една незавидна положба, во која мораат што побргу да најдат начин на заздување на корупцијата или барем нејзино контролирање. Во таа смисла се формирани многу невладини организации кои што работат на оваа нус појава, склучени се многубројни меѓународни конвенции,²³⁰ конституирани се многубројни меѓународни организации²³¹ со цел да се стави

²³⁰ [UN United Nations Convention against Corruption](#) [OECD OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions](#) [AU African Union Convention on Preventing and Combating Corruption](#) [CoE \(Crim.\) Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption](#) [CoE \(Civil\) Council of Europe Civil Law Convention on Corruption](#) [OAS Inter-American Convention Against Corruption](#) итн.

²³¹ Најпозната организација за борба против корупцијата е **Group of States against Corruption – GRECO**. Членки на оваа организација се следниве држави: **Founding members (01.05.1999)**: Belgium, Bulgaria, Cyprus, Estonia, Finland, France, Germany, Greece, Iceland, Ireland, Lithuania, Luxembourg, Romania, Slovakia, Slovenia, Spain and Sweden. **Joined subsequently**: Albania (27.04.2001), Andorra (28.01.2005), Armenia (20.01.2004), Austria (01.12.2006), Azerbaijan (01.06.2004), Bosnia and Herzegovina (25.02.2000), Croatia

корупцијата во граници кои што нема да го уништат правниот живот. Така на пример, една од работните групи на OECD²³² Convention се грижи да секоја земја биде субјект на периодични надгледувања од друга земја која што ќе го елаборира напредок на првата и реформите спроведени за сузбивање на корупцијата.

Корупцијата во светот доживеа енормни бројки - \$1 trillion (£494bn).²³³ Македонија во последното рангирање на државите објавено во извештајот на американската Глобал Интегрити за 2008 година, има индекс на корупција кој изнесува 76 од можни 100. Ваквата умерено добра оценка ја вбројува земјата во друштво на повеќе земји од ЕУ, како што се Италија, Унгарија, но и Канада и Чиле.²³⁴

Тргнувајќи од фактот дека најдобар учител е историјата, а уште подобар учител се туѓите грешки, заклучуваме дека денешната борба против корупцијата треба да се спроведува преку порадикални мерки затоа што станува збор за еден феномен кој што, гледано историски, е како камелеон. Корупцијата е сепак, плод на човековата природа, а таа не може да се промени. Корупцијата е плод на алчноста а алчноста никогаш не може да се задоволи.

На крај, ако народот не може да верува дека сопствената влада нема да успее во она за кое што е избрана – да го штити населението и да го промовира општото добро – тогаш се друго е веќе изгубено.

— Senator Barack Obama, говор одржан на Nairobi University, August 28, 2006

(02.12.2000), Czech Republic (09.02.2002), Denmark (03.08.2000), Georgia (16.09.1999), Hungary (09.07.1999), Italy (30.06.2007), Latvia (27.07.2000), Malta (11.05.2001), Monaco (01.07.2007), Moldova (28.06.2001), Montenegro (06.06.2006), Netherlands (18.12.2001), Norway (06.01.2001), Poland (20.05.1999), Portugal (01.01.2002), Russian Federation (01.02.2007), Serbia (01.04.2003), Switzerland (01.07.2006), "the former Yugoslav Republic of Macedonia" (07.10.2000), Turkey (01.01.2004), Ukraine (01.01.2006), United Kingdom (18.09.1999) and the United States of America (20.09.2000). СЕДИШТЕТО НА ОРГАНИЗАЦИЈАТА Е Council of Europe, [Strasbourg](http://strasbourg)

²³² Organisation for Economic Co-operation and Development

²³³ http://en.wikipedia.org/wiki/Political_corruption. последен пат отворена на 31.08.2009 година

²³⁴ <http://kirilica.com.mk/antik.asp?id=30670>, вест објавена на 29.08.2009 година, последен пат отворена на 30.08.2009 година.

ПРЕГЛЕД НА ЛИТЕРАТУРА

1. Abdy, J.T., Walker, B.: The Institutes of Justinian, Cambridge University press, 1876;
2. Addison – Wragge, A.: Bribery and Extortion, London, 2007;
3. Alexander, M.C.: Trials in the Late Roman Republic, 149 BC to 50 BC, University of Toronto Press, 1990;
4. Bablitz L.: Actors and audience in the Roman courtroom, Routledge publisher, London and New York, 2007;
5. Bauman, R.: Crime and punishment in ancient Rome, Routledge publisher, London and New York 2004, во текстот како Bauman, R. Книга I.
6. Bauman, R.A.: Human rights of ancient Rome, Routledge publisher, London and New York, 2003, во текстот како Bauman, R. Книга II.
7. Bayer, V.: Jugoslovensko krivичno procesno pravo, Knjiga Prva, Zagreb, 1977;
8. Berger, A.: Encyclopedic dictionary of Roman law, DIANE Publishing, 1953;
9. Brougham, H.: Political philosophy, London, 1853;
10. Brunt, P.A.: Roman Imperial Themes, Oxford University Press, 1990; во текстот како Brunt, P.A. Книга I.
11. Brunt, P.A.: The fall of the Roman Republic and related essays, Oxford University press, 1988, во текстот како Brunt, P.A. Книга II.
12. Burdick, W.L.: The principles of Roman law and their relation to modern law, New York, 1938;
13. Burns, R.P., A theory of the trial, Princeton University Press, 1999;
14. Bury, B., Cook, S.A., Edwards, S., Adcock, F.C., Charlesworth, M.P., Geoffrey, N., Hammond, L., Gadd, C.J., Boardman, J.,

- Lewis, D.M., Walbank, F.M., Rawson, E., Crook, J.A., Lintott, A.W., Bowman, A., Whitby, M., Garnsey, P., Cameron, A., Ward-Perkins B.: The Cambridge ancient history, Cambridge University Press, 2000;
15. Cairns, J.W., Plessis P.J., Beyond dogmatic, Law and society in the Roman World, Volume III, Edinburg University Press, 2006;
16. Cairns, J.W., Robinson, O.F., Critical studies in Ancient law, Hart publishing Oxford – Portland Oregon, 2004;
17. Cherry, R., Lectures of the growth of the criminal law in ancient communities, London, 1890;
18. Cicero, M.T., Crawford, J.W., American Philological Association: The fragmentary speeches, Oxford University press, 1994;
19. Cicero, M.T., Lacey, W.K., William, B., Wilson, J.G.: Res publica: Roman politics and society according to Cicero, Oxford U.P., 1970;
20. Cicero, M.T., Orations: for Quintius, Sextus Roscius, Quintus Roscius, against Quintus Caecilius, and against Verres (ed. C. D. Yonge)
<http://www.perseus.tufts.edu/cgibin/ptext?doc=Perseus%3Atext%3A1999.02.0018;query=chapter%3D%23126;layout=;loc=Ver.%201> последен пат отворена на 10.04.2009 година;
21. Crook, J.: Law and Life of Rome, Cornell University Press, New York, 1967;
22. Davidson – Strachan, J.L., Problems of the Roman criminal law, Volume I, Oxford Clarendon press, 1912, во текстот Davidson – Strachan, J.L. Книга I.
23. Davidson – Strachan, J.L., Problems of the Roman criminal law, Volume II, Oxford Clarendon press, 1912, во текстот Davidson – Strachan, J.L. Книга II.
24. Davis, W.C.: The Influence of Wealth in Imperial Rome / Political Corruption and High Finance, Especially Under the Later Republic, source:
http://en.wikisource.org/wiki/The_Influence_of_Wealth_in_Imp

- [erial Rome/Political Corruption and High Finance, Especially Under the Later Republic](#) , последен пат отворена 11.04.2009;
25. Dillon, M., Garland, L.: Ancient Rome: from the early Republic to the assassination of Julius Caesar, Taylor & Francis, 2005;
26. Eilers, C.: Zeitschrift für Papyrologie und Epigraphik 89, a new extortion trial, 1991, <http://www.unikoeln.de/philfak/ifa/zpe/downloads/1991/089pdf/089167.pdf> последен пат отворена на 10.04.2009 година;
27. Esmein, A., A history of the continental criminal procedure, Boston, 1913;
28. Evans, A.E.: Roman law studies in Livy, Macmillan Co. New York, 1909;
29. Ferguson, A.: History of the progress and termination of the Roman Republic, New York, 1852;
30. Ferrero, G.: Characters and Events of the Roman History from Caesar to Nero, New York, 1909;
31. Gibbon, E, Smith W.: The history of the decline and fall of the Roman Empire, Volume 5, London, 1862, во понатамошниот текст како Gibbon, E., Smith, W.
32. Greendige, A.H.J., The Legal procedure of Cicero`s time, Oxford Clarendon press, 1901;
33. Group of States against Corruption – GRECO, http://en.wikipedia.org/wiki/Group_of_States_Against_Corruption , последен пат отворена на 28.08.2009 година;
34. Hadley, J., Introduction in Roman Law, New York 1902;
35. Harries, J., The Institutions or elements of Justinian, London, 1914, во текстот како Harries, J. Книга I.
36. Harries, J.: Law and Crime in the Roman World, Scotland, 2007, во текстот како Harries, J. Книга II.
37. Harries, J.: Law and Empire in the late antiquity, Cambridge University press, 2004, во текстот како Harries, J. Книга III.

38. Haskell, H.D.: New deal in old Rome, How Government in ancient world tried to deal with modern problem, New York, 1947;
39. Heffernan, W.C., Kleinig, J.: Private and public corruption, Rowman & Littlefield, 2004;
40. http://en.wikipedia.org/wiki/Equestrian_order , последен пат отворена 22.04.2009 година
41. http://en.wikipedia.org/wiki/Political_corruption , последен пат отворена на 30.08.2009 година;
42. <http://kirilica.com.mk/antik.asp?id=30670> , последен пат отворена на 30.08.2009 година;
43. <http://www.answers.com/topic/electoral-college> , последен пат отворена на 30.08. 2009 година;
44. <http://www.duhaime.org/LegalDictionary/E/Extortion.aspx> , последен пат отворена на 25.06. 2009 година.
45. Jeans, G.E.: Life and letters of Marcus Tullius Cicero, Macmillan Co. London, 1880;
46. Journal: EXTORTION од BRADLEY M. WAGNON, December, 2002, достапна на http://www.iejs.com/Law/Criminal_Law/extortion.htm , последен пат отворена на 20.08.2009 година
47. Journal: [Crime, Law and Social Change](#), Publisher Springer Netherlands, Issue [Volume 42, Number 1 / August, 2004](#) страни 13-24 Subject Collection [Humanities, Social Sciences and Law](#)
48. Lefroy, A.H.F.: History and Institutes of Roman Law, Toronto University Press, 1902;
49. Ludvig von Bar, K., A History of the continental criminal procedure, Boston, 1916:
50. Mendelsohn, S., Criminal Jurisprudence of the Ancient Hebrews, Baltimore, 1891;
51. Metzger, E., Litigation in Roman law, Oxford University Press, 2005;
52. Mommsen, T., A History of Rome under the Emperors, Routledge publisher, London and New York 1992, во текстот како Mommsen T. Книга II.

53. Mommsen, T., The History of Rome, во текстот како Mommsen T. Книга III
54. Mommsen, T., Römisches Strafrecht, Akademische Druck- u. Verlagsanstalt, 1955, во текстот како Mommsen T. Книга I.
55. Mousourakis, G.: A legal history of Rome, Routledge publisher, London and New York, 2007, во текстот како Mousourakis, G. Книга I.
56. Mousourakis, G.: The historical and institutional context of Roman law, Ashgate Publishing, Ltd., 2003, во текстот како Mousourakis, G. Книга II.
57. Moyle, J.B.: The Institutes of Justinian, Oxford Clarendon press, 1889;
58. OECD (ORGANISATION FOR ECONOMIC CO-OPERATION AND DEVELOPMENT): Bribery in Public Procurement, Methods, Actors and Counter-measures, 2007;
59. Osadci, A.V.: GUIDE TO THE PHENOMENON OF STATE (Manifesto of the State's Nature), <http://state.110mb.com/guide.pdf> , последен пат посетена на 10.04.2009 година;
60. Osadci, A.V.: Guide to the phenomenon of the state, published 2005, http://state.110mb.com/state_theory.htm , последен пат отворена 12.04.2009 година;
61. Pagán, V.P.: Conspiracy narratives in Roman history, University of Texas Press, 2004;
62. Pieth, M., Low, L.A., Cullen, P.J., The OECD Convention on Bribery, Cambridge University press, 2007;
63. Poste, E., Institutes of Roman law by Gaius, Oxford, 1904;
64. Powell, J., Paterson J., Cicero the advocate, Oxford University Press, 2004;
65. Reason why the Roman Empire fell? Political Corruption, статија достапна на страната <http://www.roman-colosseum.info/roman-empire/reason-why-the-roman-empire-fell.htm>

66. Reinhardt, T.: Marcus Tullius Cicero Topica, Oxford University Press, 2003;
67. Robinson, J.J., Selections from the Public and Private law of the Romans, New York. 1905,
68. Robinson, J.J., Selections from the Public and Private law of the Romans, New York. 1905;
69. Robinson, O.F., Fergus, T.D., Gordon, W.M.: European Legal History, third edition, Oxford University Press,
70. Robinson, O.F.: Penal practice and penal policy in ancient Rome, Routledge publisher, London and New York, 2007;
71. Samaha, J. Criminal Law: Seventh Edition, Belmont, California: Thompson Learning, Inc. 2002;
72. Sandars, T.C.: The Institutes of Justinian, Longmans, Green and Co. London, 1922;
73. Sherman, C.P.: Roman Law in the modern world, New Haven Law book, USA, 1922;
74. Shotter, D.: The Fall of the Roman Republic, Routledge publisher, London and New York 2005;
75. Smith, W.: A School Dictionary of Greek & Roman Antiquities, University of Michigan, 1851;
76. Spencer, JR, Hearsay Evidence in criminal proceedings, Oxford and Portland, Oregon, 2008;
77. Stein, P., Roman law in European History, Cambridge University press, 2004;
78. Stephen, J.F., A history of the criminal law in England, Volume I, Macmillan and Co London, 1883;
79. Tellegen – Couperus, O.: A short history of Roman law, Routledge publisher, London and New York 2003;
80. Tomkins, F., Lemon W., Commentaries of the Roman Law, London, 1869;
81. Walker, B.: Selected titles from the Digest, Cambridge University press, 1881;

82. Walton, F.R.: Historical introduction of the Roman Law, Edinburg, 1920;
83. Winstedt, E.O.: Cicero Letters to Atticus, Volume II, London,;
84. Wolf, H.J., An Historical Introduction of Roman Law, Oklahoma University Press, 1951;
85. World Book Encyclopedia. B v. 2. Chicago, Illinois: World Book Inc. 1985;
86. World Book Encyclopedia. E v. 6. Chicago, Illinois: World Book Inc. 1985;
87. Yakobson, A.: Elections and electioneering in Rome: a study in the political system of the late republic, Franz Steiner Verlag, 1999;
88. Бужаровска - Лажетик, Г., Наумовски Г.: Зборник во чест на проф. Д-р Стефан Георгиевски,
89. Вајс, А., Кандик, Љ.: Општа историја на државата и правото, Белград, 1971;
90. Камбовски, В.: Кривично право, посебен дел, Скопје, 2002, во текстот како Камбовски В. Книга II.
91. Камбовски, В.: Кривично право, општ дел, Скопје, 2006, во текстот како Камбовски, В. Книга I.
92. Кузманова, Л.: Речник на латински правни изрази, Скопје 2007;
93. Марина, П., Матовски Н.: Кривична постапка на СФРЈ, Скопје, 1979;
94. Марина, П.: Коментар на законот за кривична постапка, Скопје, 1978; во текстот како Марина, П. Книга III.
95. Марина, П.: Теорија на кривичната постапка, книга втора, Скопје, 1958; во текстот како Марина, П. Книга I.
96. Марина, П.: Теорија на кривичната постапка, книга прва, Скопје, 1958; во текстот како Марина, П. Книга II.
97. Марјановиќ, Ѓ. : Македонско кривично право, Скопје, 1998;

98. Матовски, Н.: Кривично процесно право, општ дел, Скопје, 2003; во текстот како Матовски, Н. Книга I.
99. Матовски, Н.: Кривично процесно право, посебен дел, Скопје, 2003; во текстот како Матовски, Н. Книга II.
100. Меѓународни конвенции за борба против корупцијата: [UN United Nations Convention against Corruption](#) [OECD OECD Convention on Combating Bribery of Foreign Public Officials in International Business Transactions](#) [AU African Union Convention on Preventing and Combating Corruption](#) [CoE \(Crim.\) Council of Europe Criminal Law Convention on Corruption](#) [CoE \(Civil\) Council of Europe Civil Law Convention on Corruption](#) [OAS Inter-American Convention Against Corruption](#) , последен пат отворени 25.08.2009 година;
101. Николић, Д.: Фрагменти правне историје, друго, изменето и допуњено издание, Ниш, 1997; во текстот како Николић, Д. Книга I.
102. Николић, Д.: Фрагменти правне историје, Ниш, 1995; во текстот како Николић, Д. Книга II.
103. Поленак – Аќимовска, М., Бучковски В.: Избор на текстови од Римското право, Скопје, 1995;
104. Пресуда: UNITED STATES of America, Plaintiff - Appellee, v. Floyd PRICE, Defendant-Appellant, достапна на страната <http://bulk.resource.org/courts.gov/c/F2/617/617.F2d.455.79-1480.html>
105. Пухан, И., Поленак – Аќимовска М.: Римско Право, Скопје, 1991;
106. Пухан, И.: Римско право, Скопје, 1973;
107. Строгович, М.С.: Кривични судски поступак, Белград, 1948;
108. Сулејманов, З.: Кривично процесно право, Скопје, 2002;
- 109.

V. ПРЕГЛЕД НА ЗАКОНИ

1. Lex Acilia Calpurnia (67 година п.н.е.)
2. Lex Acilia repetundarum (123 година п.н.е.)
3. Lex Aurelia iudiciaria (70 година п.н.е.)
4. Lex Calpurnia (149 година п.н.е.)
5. Lex Cassia (104 година п.н.е.)
6. Lex Cornelia Annalis (81 година п.н.е.)
7. Lex Domitia de sacerdotis (104 година п.н.е.)
8. Lex Gabinia tabellaria (139 година п.н.е.)
9. Lex Gellia Cornelia (72 година п.н.е.)
10. Lex Iulia de Repetundis (59 година п.н.е.)
11. Lex Servilia Caepio (106 година п.н.е.)
12. Lex ambitu
13. Leges Genuciaae (342 година п.н.е.)
14. Lex Duodecim Tabularum
15. Digesta
16. Кривичен закон на РМ, (Службен весник на РМ, бр. 37/96, 80/99, 4/02, 43/03, 19/04, 81/05, 60/06, 73/06, 87/07, 07/08)
17. Закон за казнена постапка на РМ, (Службен весник на РМ, 15/05, 83/08)
18. Закон за спречување на корупцијата (Службен весник на РМ, 28/02, 46/04, 10/08, 161/08)
19. Lex Acilia repentudarum, (за правото на реституција на принудно изнудениот имот, 123 -122 година п.н.е) од Johnson, Coleman-Norton & Bourne, *Ancient Roman Statutes*, Austin, 1961, http://webu2.upmf-grenoble.fr/Haiti/Cours/Ak/Anglica/acilia_johnson.html
последен пат отворена на 05.08.2009 година